

KSIEGA KAPLAŃSKA

BIBLIA LUBELSKA

Redakcja naukowa
Ks. Adam Kubiś

**PISMO ŚWIĘTE
STAREGO I NOWEGO TESTAMENTU**
w przekładzie z języków oryginalnych

KSIĘGA KAPŁAŃSKA

Wstęp, przekład, miejsca paralelne i komentarz
ks. Antoni Tronina

WYDAWNICTWO KUL
LUBLIN 2021

Recenzenci

Ks. dr hab. Dariusz Dziadosz, prof. KUL

Ks. dr hab. Andrzej Piwowar

Opracowanie redakcyjne

Edwin Wójcik

Opracowanie komputerowe

Jarosław Bielecki

Nihil obstat et imprimatur

Za zgodą Kurii Metropolitalnej w Lublinie z dnia 14 maja 2021 r.

Nr 210/Gł/2021

Bp dr Adam Bab, wikariusz generalny

Ks. mgr lic. Sylwester Brzozowski, notariusz

W książce wykorzystano za uprzejmym pozwoleniem Wydawcy
fragmenty publikacji:

A. Tronina, *Księga Kapłańska* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament 3;
Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2006).

© Copyright by Wydawnictwo KUL, 2021

ISBN 83-228-0381-8 (do *Biblii Lubelskiej*)
ISBN 978-83-8061-968-5 (do *Księgi Kapłańskiej*)

Wydawnictwo KUL

ul. Konstancyńów 1 H, 20-708 Lublin

tel. 81 740-93-40, e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl

<http://wydawnictwo.kul.lublin.pl>

Druk i oprawa:

volumina.pl Daniel Krzanowski

ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin

tel. 91 812-09-08, e-mail: druk@volumina.pl

Wstęp krytyczno-teologiczny

1. Księga Kapłańska w kontekście Pięcioksięgu

Pierwotnie tekst Pięcioksięgu nie był dzielony na mniejsze zbiory literackie. Ponieważ jednak był obszerny, dla jego spisania potrzebne były trzy lub cztery zwoje skórzane. Podział Tory Mojżeszowej na pięć ksiąg nie jest więc spowodowany względami technicznymi, lecz treściowymi i strukturalnymi. Nie negując ważności dotychczasowych badań literackich nad Pięcioksięgiem, dzisiejsi komentatorzy wychodzą od podstawowego faktu literackiego: Tora dzieli się na pięć części. Dalszy kontekst lektury Kpł stanowi zatem cały Pentateuch. Jego zakończenie (Pwt 34) ukazuje śmierć Mojżesza jako kres epopei wędrówki Izraela przez pustynię. Wyjście z Egiptu nakazane Mojżeszowi (Wj 3,7-12) miało podwójny cel – Ziemię Obiecaną, a wcześniej przyjście do góry Bożej. Do Synaju doszli wszyscy synowie Izraela (Wj 19,1-2), natomiast do Ziemi Obiecanej tylko Jozue i Kaleb (Lb 14,30.38; 26,65; 32,12). Nowemu pokoleniu Mojżesz w kraju Moabu (Pwt 1,5) ponownie ogłasza wolę Boga, objawioną na Synaju. Zamyka się w ten sposób cykl opowiadań Pięcioksięgu, od pierwszych słów Boga skierowanych do Abrahama aż do ostatnich słów obietnicy ponowionej wobec Mojżesza.

Zauważamy, że w zakończeniu Tory brak nawiązania do zdobycia kraju przez Jozuego. Kończąc lekturę Pentateuchu, czytelnik musi postawić sobie pytanie o cel takiego kresu życia Mojżesza. Pytanie to, obecne już w Rdz 2–3, prowadzi do refleksji nad siłą grzechu i solidarnością w winie. Prowadzi także do dalszych pytań: jak Bóg, a jak synowie Izraela traktują grzech i cały kontekst winy? Na pytania te

odpowiada Kpł. Dotyka więc ona centralnego problemu Tory. Jeśli przeoczymy granicę pomiędzy Pwt a Joz, odbieramy również Kpł jej wymowę teologiczną, wyznaczoną przez strukturę Pięcioksięgu.

Zakończenie narracji (Pwt 34,10-12) akcentuje wyjątkową pozycję Mojżesza, streszczając całą lekturę synchroniczną Tory. Rola Mojżesza jest szczególnie widoczna w centrum Pentateuchu. W Kpł Bóg przemawia bowiem wyłącznie do niego, a on przekazuje słowa Boże synom Izraela bądź też Aaronowi i kapłanom. Kpł jako istotna część Tory uczestniczy w jej boskim autorytecie.

Kontekst bliższy Kpł stanowi tzw. perykopa synajska, rozciągająca się od Wj 25,1 do Lb 10,10. Izrael w swej wędrówce do Ziemi Obiecanej zatrzymuje się pod Synajem. W narracji Pięcioksięgu następuje księga, która stanowi jedną mowę Boga, podzieloną na 36 części poprzez formuły wprowadzenia. Zakończenie Wj ukazało, że Jahwe jako Święty zamieszkał wśród swego ludu; według redaktora Kpł Izrael musi „dołożyć wszelkich starań, aby strzec tej świętości i ciągle ją odnawiać po nieuchronnych uchybieniach. Bóg sam daje Izraelowi do rąk reguły, według których winien tego dokonywać” (Rendtorff 1998, s. 61).

Przegląd synchroniczny wszystkich ksiąg Tory prowadzi do kilku wniosków: 1) podział Tory na pięć części jest zamierzony zarówno pod względem literackim, jak i teologicznym; 2) poszczególne księgi należy czytać również jako całość (istnieją różne łączniki pomiędzy księgami, a ich wstępy i zakończenia mają podwójną funkcję – rozgraniczania i łączenia); 3) końcowa kompozycja Pentateuchu ma podwójną strukturę: struktura linearno-progresywna biegnie od Rdz do Pwt i dotyczy głównie biografii Mojżesza oraz tematu „Izrael w drodze do Ziemi Obiecanej”, natomiast struktura koncentryczna skupia się na zbiorze nakazów zawartych w Kpł.

2. Tekst

Wobec licznych pytań, które stawia historia tekstu Kpł, nowsze studia zwracają się coraz bardziej ku metodzie synchronicznej. Przyjmuje ona tekst biblijny w jego obecnym, kanonicznym kształcie, stawiając mu pytania o to, jaka rzeczywistość kultowa znajduje w nim odzwier-

ciędlenie. Tylko bowiem ten końcowy tekst, zwł. Tora ofiar w Kpł 1–7, może być punktem wyjścia w badaniach nad historią kultu w Izraelu. Otóż kanoniczny tekst Kpł jest świadectwem praktyki kultowej świątyni jerozolimskiej po powrocie Izraela z wygnania. Wskazują na to wyraźne rozbieżności pomiędzy zawartymi tu przepisami a utopijnymi jeszcze wizjami przyszłej świątyni, zawartymi w końcowej części Ez (40–48). Współczesne komentarze, zarówno żydowskie, jak i chrześcijańskie, wyjaśniają ostateczny kształt tekstu kanonicznego, nie negując bynajmniej osiągnięć naukowej egzegezy XX wieku. Ważniejsze od diachronicznych są bowiem badania synchroniczne, uwzględniające literacki kontekst całego Pięcioksięgu. Niezależnie od skomplikowanej historii redakcji Kpł należy mocno podkreślić Mojżeszowe korzenie biblijnego prawodawstwa. Dialogowy układ treści tej księgi, czyli mowy Boga skierowane poprzez Mojżesza do całego Izraela, akcentuje natchniony charakter zawartych w niej przepisów.

3. Struktura

Księgę tę często dzielono na dwie części obejmujące rozdziały 1–16 i 17–27. U podstaw takiego podziału leżą zwykle teorie diachroniczne, związane głównie z tezą o Prawie świętości. Pomijamy tu polemikę z różnymi propozycjami podziału Kpł. Zauważmy tylko ogólnie, że hipotezy diachroniczne nie mogą stanowić punktu wyjścia w pracy nad końcowym kształtem księgi, zwł. hipoteza Kodeksu świętości (Kpł 17–26) nie może być podstawą podziału tej księgi na dwie części. Szczególnie krucha jest teza o tym, że Kpł 17 stanowi wstęp do Kodeksu świętości. Między Kpł 16 i 17 istnieje wiele powiązań językowych, pojęciowych i strukturalnych. Stąd nasuwa się wniosek o tym, że obie mowy Boże (Kpł 16 i 17) stanowią jedność na płaszczyźnie ostatecznej kompozycji księgi.

Spśród 36 formuł wprowadzających dwie środkowe (Kpł 16,1-2 i 17,1) wyznaczają perykopy zasadnicze dla całej księgi: Dzień Przebłagania (Kpł 16) i krew przebłagania (Kpł 17). Z kolei pierwszych dziewięć formuł obejmuje pierwszy blok tematyczny, dotyczący ofiar (Kpł 1–7). Podobnie też ostatnich dziewięć formuł wyznacza granice ostatniego

zbioru prawnego (Kpł 23–27). Tak więc kompozycja literacka Kpł oparta jest na tych kryteriach formalnych, które całą treść prawa porządkują w czterech podstawowych zbiorach obejmujących po dziewięć formuł wprowadzających.

Wskazówki formalne pozwalają dostrzec w Kpł zamierzony przez ostatniego redaktora podział na siedem wielkich bloków tematycznych, skupionych wokół tematu krwi prześlągania. Wróćmy do tych zagadnień, omawiając teologię Kpł; w tym miejscu niech wystarczy schemat struktury literackiej Kpł, opracowany na podstawie przedstawionych wyżej kryteriów formalnych:

- I. Rytuał ofiar (1–5,13) z dodatkiem (5,14–7,38).
- II. Ustanowienie kapłaństwa (8–10).
- III. Przepisy o czystości rytualnej (11–15).
- IV. Krew prześlągania (16–17).
- V. Prawo świętości (18–20).
- VI. Świętość kapłaństwa (21–22).
- VII. Czasy święte (23–26) z dodatkiem (27).

4. Treść

Podział Kpł na siedem części pozwala rozpoznać systematykę jej treści. Wyklucza to ciasny pogład, jakoby Kpł była tylko zbiorem przepisów kultu czy nawet podręcznikiem rytuałów stosowanych w kulcie przez kapłanów jerozolimskich. W centrum Kpł 16–17 znajduje się orędzie o Bogu gotowym do pojednania, który ofiarował całemu Izraelowi dar pojednania w kulcie. Teologia pokuty zawarta w Kpł 16–17 jest istotna dla zrozumienia księgi. Wskazują na to także powiązania zarówno z Kpł 1–7 (por. 5,5; 16,21), jak i z Kpł 23–26. Ważny w tym systemie odniesień wers (Kpł 16,21) nawiązuje do wielkich historii przebaczenia w szerszym kontekście Pentateuchu, gdzie Bóg ze Synaju wypowiada formułę łaski (por. Wj 34,7,9; Lb 14,18; aluzje te wyrażają perspektywę przebaczenia grzechów, o czym Kpł nie mówi wprost).

Wychodząc od Kpł 16–17 jako centrum księgi, można uporządkować treść pozostałych części. Najpierw mamy Kpł 11–15 i 18–20.

Obie te części są wzajemnie związane przez wymowne teologicznie teksty 11,44-45 i 20,25-26 (podobieństwo Kpł 11 do Prawa świętości dowodzi wspólnej redakcji). Wspólna dla obu części jest jedna myśl: chodzi o boski ład w życiu codziennym, gdzie należy praktykować „czystość” (11–15) i „świętość” (18–20), i to w najdrobniejszych szczegółach. Kult i etyka, życie społeczne i prywatne tak mocno się łączą, że ogarniają wszystkie dziedziny. Przewodnią myślą Kpł jest „bliskość Boga” (Blum, s. 293). O ile w centrum Kpł 16–17 akcent spoczywa na świętości darowanej z łaski, to w częściach przyległych (11–15 i 18–20) widać, że także sam Izrael winien strzec świętości.

Pojęcie „bliskości Boga” pomaga też w uporządkowaniu dalszych części Kpł. Teologia ofiar (Kpł 1–7) podkreśla, że ofiara służy „komunii” z Bogiem i więzi pomiędzy ofiarnikami. Także Kpł 8–10, czytana synchronicznie, odzwierciedla kapłański kult ofiarniczy w perspektywie świętości. Już narracja o święceniach kapłańskich Aarona i jego synów (Kpł 8) wiąże się ściśle z kultem ofiarniczym i ze świątynią. Składana przez nich ofiara (Kpł 9) prowadzi do objawienia chwały Jahwe (9,23-24); toteż służba kapłańska jest służbą ludowi w bliskości Boga. Kapłan ma szczególne zadania wobec świętości: „Będziecie rozróżniać między świętym a świeckim, między czystym a nieczystym” (10,10). Znaczenie tej służby kapłańskiej wyjaśnia Kpł 10 w historii Nadaba i Abihu, synów Aarona. Początek części środkowej (Kpł 16–17) wyraźnie odwołuje się do tej historii.

Część następną (Kpł 21–22) odpowiada w systematyce synchronicznej Kpł 8–10. Także w niej końcowa pareneza zawiera klucz do lektury. Zgromadzono tu różne materiały, które wyrażają raczej wiodącą myśl: świętość kapłanów prowadzi Izraela do świętości obiecanej i zapoczątkowanej we wspólnocie świętości Boga w Wj.

Ostatnia część Kpł 23–26 (27) ma odniesienia do pierwszej (Kpł 1–7) i znajduje echo w tematyce Kpł 16–17. Konkretyzuje ona bliskość Boga, daną Izraelowi, w zakresie świętych czasów (Kpł 23 – kalendarz liturgiczny; Kpł 25 – szczególne „czasy święte”); rozwinięto tu zwł. społeczny aspekt Izraela jako „świętej rodziny” Boga wyjścia (por. formułę końcową Kpł 25,55). Ta siódma część Kpł 23–26 i zarazem kompozycja końcowa księgi osiąga szczyt w Kpł 26. Powtarza się w niej samoobjawienie Boga, przenikające całą teologię Synaju: „Jam

jest Jahwe, wasz Bóg” (26,1; por. Wj 6,7). Zacieśnia się też podstawowe nakazy Dekalogu: cześć jedyne Boga, szabat i przybytek (ww. 1-2). Po tej „reinterpretacji” głównego przykazania (co w synchronicznej lekturze można czytać jako streszczenie Kpł 23–25 i jako nawiązanie do Kpł 16-17) następuje Kpł 26,3-45: tekst szczególnie ważny dla zrozumienia całej księgi i jej miejsca w Pentateuchu. W egzegezie nastawionej diachronicznie Kpł 26 ma analogię we wschodnich kodeksach prawnych i tłumaczy się podobnie jak w Pwt jako zakończenie Kodeksu świętości z użyciem formalnych błogosławieństw i przekleństw. Trzeba tu jednak wnieść trzy zastrzeżenia i sprostowania. Po pierwsze, w Kpł 26 (jak i w Pwt 28) błogosławieństwo i przekleństwo nie są już równoważnymi alternatywami, lecz tekst przekleństw ma charakter parenetyczny; należy on (Kpł 26,14-33) do „gatunku kazań przestrzegających wspólnotę żydowską przed nieposłuszeństwem względem Jahwe” (Gerstenberger, s. 389). Po drugie, w aspekcie obu „ksiąg ramowych” (Rdz i Pwt), w których obfitują błogosławieństwa i obietnice, Kpł 26,3-13 nabiera wagi większej niż przekleństwa w 26,14-39. Po trzecie wreszcie, Kpł 26,40-45 otwiera perspektywę obietnic, która w aspekcie diachronicznym ukazuje syntezę teologii przymierza; w aspekcie zaś programu Kpł nawiązuje do teologii pojednania z Kpł 16–17.

Tekst błogosławieństw (Kpł 26,3-13), który podkreśla znaczenie „uporządkowania domu” świętego Boga, w teologii stworzenia i w historii stanowi zbiór zbawczych wypowiedzi Jahwe, opartych na Rdz i Wj. Zgromadzono w nim najważniejsze teksty prадziejów, opowiadań o patriarchach, teologii wyjścia i Synaju. Wskazuje to na centralne miejsce Kpł w Pentateuchu.

Następujący po tym zbiorze parenetyczny „tekst przekleństw” (26,14-39) kontrastuje z poprzednią wizją błogosławieństw (26,3-13). Fragment ten stanowi zarazem kontrast z dalszym orędziem o Bogu gotowym do pojednania (26,40-45), odpowiadającym wiernie na wyznanie win i „skłonienie serc” (por. 16,21). Przymierze z ojcami i przymierze synajskie jest tu czymś jednym (26,44-45). Znamienne, że także ten tekst (26,40-45) kończy się połączenie teologii wyjścia i teologii przymierza, podobnie jak „tekst błogosławieństw” w 26,3-13. Tak więc końcowa kompozycja księgi zamyka się mocnym stwierdzeniem o Bożej wierności przymierzu. Według Kpł 16–17 wyraża się ona gotowością

do przebaczenia. Bóg uświęcający Izraela zapewnia swej „wspólnocie domowej” zbawcze pojednanie.

5. Teologia

Kpł umieszczona jest w centrum Tory. Prawa przedstawione Izraelowi w Kpł są kontynuacją praw objawionych Mojżeszowi na Synaju po uwolnieniu Izraela z niewoli egipskiej. Wj kończyła się pouczeniem o przybytku i opisem jego wykonania. Kpł podejmuje ten temat, mówiąc, jak należy składać ofiary w tym nowym miejscu kultu. Zgromadzone tu przepisy prawne ukazują, w jaki sposób Izrael winien służyć Panu. Skomplikowany system ofiarniczy jest niezbędny dla egzystencji ludu przymierza. Grzechy i nieczystości ludu stale bowiem naruszają relację przymierza, która wiąże Izraela z Jahwe.

W momencie kulminacyjnym wędrówki Izraela, po przybyciu na „pustynię Synaj”, Mojżesz otrzymał od Boga obietnicę, która zawierała program dla synów Izraela: „Będziecie Mi królestwem kapłanów i ludem świętym” (Wj 19,6a). Program ten będzie realizowany w narracji Kpł: pierwsza część tej księgi ukazuje funkcje kapłanów Izraela, druga natomiast akcentuje postulat świętości, rozciągnięty na całe zgromadzenie kultowe. Namiot Spotkania wraz z całym system ofiarniczym, opisanym szczegółowo w Kpł, są darem Jahwe dla Izraela, aby umożliwić mu realizację przymierza w czystości i świętości.

Narracja całego Pięcioksięgu streszcza pouczenia udzielone Mojżeszowi. Celem budowy przybytku (Wj 25–31 i 35–40), ustanowienia ofiar i kapłaństwa było „zamieszkanie Boga pośród synów Izraela” (Wj 29,45). Jednak w teologii kapłańskiej to nie Mojżesz jest pośrednikiem przymierza, lecz Abraham. Mojżesz odnawia tylko na Synaju przymierze dane niegdyś Abrahamowi. Jest to przymierze pokoju, wieczne przymierze, które nie będzie już nigdy złamane, zgodnie z zapowiedzią proroków (Ez 34,25; Jr 33,19-21).

Z Mojżeszem ściśle złączony jest Aaron – on i jego synowie mają sprawować liturgię, w której ma się objawiać chwała Jahwe. W tekstach kapłańskich Aaron jest przedstawiany jako starszy brat Mojżesza. Jednak to Mojżesz jest pośrednikiem tego „wiecznego przymierza”

z domem Lewiego. Aaron jest tylko prorokiem Mojżesza, podczas gdy Mojżesz ma być „jakby Bogiem dla faraona” (Wj 7,1). Faktycznie to on ma dostęp do sfery boskiej, to on wstępuje w obłok chwały, podczas gdy Izraelici mogą ją oglądać jedynie z oddali (Wj 19,16-17).

Mojżesz przekazuje Aaronowi i jego synom słowa Boże, stanowiące w całości prawodawstwo Izraela. Aaron i kapłani nie mogą tych nakazów zmienić, lecz winni ich strzec i przekazywać je przez pokolenia. Mojżesz jako prawodawca ma również władzę udzielania święceń kapłańskich. Akcja Wj kończy się wzniesieniem przybytku „dnia pierwszego, miesiąca pierwszego, roku drugiego” (Wj 40,16). Akcja Lb rozpocznie się „dnia pierwszego, drugiego miesiąca, w drugim roku po wyjściu z Egiptu” (Lb 1,1). Z tej chronologii wynika więc, że w ciągu jednego miesiąca pobytu Izraela na Synaju dokonał Mojżesz inauguracji kultu. Poświęcił wówczas przybytek, a następnie Aarona, który miał rozpocząć służbę liturgiczną.

Historycznie i logicznie przymierze Mojżeszowe podporządkowane jest obietnicom udzielonym Abrahamowi. Trzeba je więc rozważać w szerszym kontekście całego Pięcioksięgu. Po upadku pierwszych rodziców, a zwł. po buncie narodów (Rdz 1–11), Bóg związał się przymierzem z Abrahamem, obiecując mu, że stanie się wielkim narodem (Rdz 12,1-3). Poprzez ten naród będą błogosławione „ludy całej ziemi” (Rdz 12,3c); tak naprawiona zostanie szkoda wyrządzona pychą „mieszkańców całej ziemi” (Rdz 11,1-9).

Ścisłe powiązanie pomiędzy przymierzem Abrahamowym a Mojżeszowym widoczne jest w Kpł 26,42-45. Aż pięciokrotnie pojawia się tutaj pojęcie *berit* („przymierze”), najpierw w odniesieniu do Abrahama, a potem – do Mojżesza. Słowo „przymierze” nie jest częste w Kpł (ogółem 10 razy), ale myśl o przymierzu przenika całą księgę. „Kpł wyjaśnia jak należy sprawować liturgię przymierza (rozdziały 1–17), następnie – jak winien postępować lud przymierza (rozdziały 18–25), a kończy się sekcją błogosławieństw i przekleństw, właściwą dokumentom przymierza (rozdział 26). Ostatni wers (26,46) wiąże całą treść księgi z Synajem, gdzie przymierze zostało zawarte” (Wenham, s. 29).

W przekonaniu redaktorów kapłańskich przymierze, które Bóg zawarł niegdyś z Abrahamem, został rozciągnięte aktem Jego łaskawości na cały naród wybrany. Otóż dla egzystencji każdego narodu niezbędne

są trzy elementy: lud, ziemia i konstytucja. Początek historii biblijnej (Rdz 12–50) zdominowany jest tematem przetrwania potomstwa Abrahama. W zakończeniu Rdz Józef objawia braciom sens dotychczasowej historii: „Wy niegdyś knuliście zło przeciwko mnie, Bóg jednak zamierzył to jako dobro, aby [...] przeżył wielki naród” (Rdz 50,20). Temat ten dominuje aż do rozdziału 19 Wj: całe zgromadzenie synów Izraela opuściło Egipt i przybyło na Synaj. Tam Izrael otrzymał nakaz misyjny: „Będziecie Mi [...] narodem świętym!” (Wj 19,6).

Przymierze Mojżeszowe i całe prawodawstwo z Synaju ukazują w nowym świetle obietnice dane Abrahamowi. Patriarchowie staną się wielkim narodem! W ten sposób przymierze między Jahwe a Abrahamem staje się własnością całego Izraela. Od tej chwili uwaga narratora skupia się na prawach, które są konstytucją narodu. Prawodawstwo stanowi rdzeń Pięcioksięgu: rozciąga się od Wj 29 (Dekalog) aż po Lb 10,10. Prawa te wyjaśniają, co to znaczy dla Izraela, że ma on być „ludem świętym” (Wj 19,6b). Dopiero po przedstawieniu całego zbioru praw narrator może ponownie ukazać Izraela w akcji. „Drugiego roku, dnia dwudziestego, drugiego miesiąca, podniósł się obłok znad Przybytku Świadectwa. Rozpoczęli Izraelici swoją podróż z pustyni Synaj” (Lb 10,11-12). Kolejne etapy postojów wskazują drogę Izraela ku Ziemi Obiecanej. Tak pojawia się w narracji Pentateuchu trzeci element istotny dla stworzenia narodu – ziemia.

Ogólną strukturę opowieści o tworzeniu się ludu Izraela w Pięcioksięgu można zawrzeć w trzech kluczowych pojęciach: lud (Rdz 12 – Wj 19), prawo (Wj 20 – Lb 10,10) i ziemia (Lb 10,11 – Pwt 34). Kpł jest częścią narracji o nadaniu prawa. Narracyjny charakter tej Księgi został wzmocniony częstym stosowaniem formuły wprowadzającej „Przemówił Pan do Mojżesza”. Formuła ta pełni funkcję nici wiążącej całe dzieło. W ten sposób redaktor całego dzieła Pięcioksięgu nawiązuje do akcji Wj. Ponadto sekcje prawne i liturgiczne w Kpł powiązanie są z tekstami narratywnymi (Kpł 8–10; 24,10–23). Nasuwa to myśl, że całe prawodawstwo Kpł należy rozpatrywać jako część kontekstu opowiadającego. Kpł opowiada, podobnie jak Wj i Lb, o wędrówce ludu Bożego z Egiptu do Ziemi Obiecanej. Nadanie prawa za pośrednictwem Mojżesza pozwala Izraelowi zrozumieć, co to znaczy być ludem Bożym: „królestwem kapłanów i ludem świętym” (Wj 19,6).

Ramy literackie Kpł wyznaczone są zdaniem rozpoczynającym (1,1-2) i kończącym (26,46). Zasadnicza cezura w tekście Kpł następuje po centralnej perykopie (Kpł 16–17 – krew pojednania). Część pierwsza księgi dotyczy stałej obecności Boga wśród grzesznego ludu. Część druga akcentuje skutki obecności Boga w zgromadzeniu świętym. Istotną treścią całej księgi jest więc mieszkanie Jahwe wśród Izraela. Nie ma potrzeby dzielenia Kpł na dwa odrębne dzieła – Kodeks kapłański (P – od niem. *Preistercodex*) i Kodeks świętości (H – od niem. *Heiligkeitsgesetz*).

Pięcioksiąg umieszcza drogę Izraela w wielkich ramach historii zbawienia. Pradzieje biblijne (Rdz 1–9) ukazują nie tylko horyzont ogólnoludzki dla dalszej historii Boga ze swym ludem. Rdz 1–9 to także ramy teologiczne i hermeneutyczne, w których ma się konkretyzować historia początków Izraela (od Rdz do Pwt) z Kpł w środku jako strukturalnym i teologicznym centrum Pentateuchu. Prawa czystości i świętości rozwinięte w Kpł stanowią jedno z porządkiem ustanowionym przy stworzeniu dla różnych istot. Przy synchronicznej lekturze Pentateuchu jest szczególnie ważny fakt, że wiele przepisów Kpł nawet pod względem literackim nawiązuje do pradziejów i stąd należy je rozumieć w świetle teologii stworzenia. Z kolei takie rozumienie schematu czyste – nieczyste, *sacrum* – *profanum*, staje się jaśniejsze w świetle antropologii społecznej.

Z drugiej strony mamy tu teologię Boga miłosiernego, znaną z opowiadań o potopie. Nie bagatelizuje On grzechu, ale też „po potopie” zostawia grzeszników przy życiu, gdyż kocha życie. Takie jest orędzie Rdz 1–9: wszystko żyje tylko z miłosierdzia Boga, który pomimo grzechów zachowuje stworzenie przy życiu. Dokładnie ten sam aspekt prezentuje Kpł w samym centrum swej teologii (Kpł 16) i w perspektywie eschatologicznej (Kpł 26).

Na tej podstawie został powołany Abraham. Z nim zaczyna się biblijna historia zbawienia. W pewien sposób powtarza się tu historia Noego: Bóg wybiera sobie człowieka czy ród, aby z nimi związać się własnym życiem. Odtąd ten mały wycinek dziejów ludzkości stanowić będzie węzłowy temat Pentateuchu i całej Biblii. Przewodni motyw wybraństwa i wyłączenia jest istotny dla lektury Kpł jako części Pięcioksięgu.

Obok wybraństwa Abrahama, drugi istotny element egzystencji Izraela stanowi od początku obietnica ziemi. Od wyjścia z Egiptu kraj Kanaanu jest stale obecny w narracji jako cel wędrówki przez pustynię, chociaż cel jeszcze nie został osiągnięty. A na końcu Pentateuchu Mojżesz przed śmiercią może go tylko z dala oglądać. Opowiadana w Pięcioksięgu historia początków Izraela jest więc historią niespełnionej obietnicy ziemi.

6. Wirkungsgeschichte

Najnowsze komentarze do ksiąg ST cechuje szacunek dla tradycji. Należy więc w tym miejscu ukazać historię wykładu tej szczególnej księgi Tory. Chodzi tu o to, co współczesna biblistyka określa jako „historię oddziaływania” (niem. *Wirkungsgeschichte*) tekstu świętego na życie wspólnoty wiary. Pierwszym etapem oddziaływania tekstu jest jego interpretacja wewnątrzbiblijna.

Tradycja żydowska ujmuje możliwie najszerzej objawienie na Synaju: wszystko, co zawiera się w Torze bądź w całej Biblii jest wzajemnie powiązane, bezpośrednio bądź też pośrednio. Tradycja ta zna oczywiście dzieje powstawania Biblii. Przejawia się to między innymi w ukazaniu etapów rozwoju dziejów ludu Izraela i działalności proroków i nauczycieli mądrości występujących w imieniu Boga. W rzeczywistości jednak chodzi tu tylko o rozwinięcie objawienia danego niegdyś Mojżeszowi na Synaju. Było to konieczne z powodu grzechów Izraela: gdyby nie te grzechy, wystarczyłyby Pięcioksiąg i Joz jako instrukcja podziału Ziemi Obiecanej. Zgodnie z takim rozumieniem, którego wyraz daje Talmud babiloński, wykład zaczyna się dopiero na podstawie gotowego tekstu pisanej Tory jako całości.

Dzięki odkryciom w Qumran znamy dziś lepiej sposoby interpretacji Tory, nie tylko w ortodoksyjnym judaizmie z czasów drugiej świątyni, ale i w kręgach opozycyjnych wobec oficjalnego kultu. Esseńska wspólnota pochodzenia kapłańskiego wysoko ceniła tekst Kpł: był on dokładnie przepisywany przez qumrańskich kopistów. Drobne rozbieżności pomiędzy rękopisami dowodzą, że ostateczna wersja tekstu nie była jeszcze ustalona; miało się to dokonać dopiero po upadku świątyni

w kręgach faryzejskich (tzw. synod w Jabne). W pewnych wypadkach różnice te pozwalają przypuszczać, że w Qumran tekst Kpł nie miał jeszcze formy „kanonicznej”. Odnosi się to szczególnie do drugiej, późniejszej części Kpł zw. Prawem świętości. Z tego względu rękopisy qumrańskie mają wielką wartość dla historii i krytyki tekstu Kpł, gdyż ukazują wczesną formę przekazu tekstu hebrajskiego i greckiego.

Różnice tekstu mogły też być wynikiem celowej pracy kopistów. Zmiany te polegały zwykle na łączeniu tekstu Kpł z innymi tekstami Tory (bardzo rzadko z materiałem apokryficznym). Taką „kreatywną recepcję” dostrzegamy faktycznie tylko w tych rękopisach, które istniały już przed założeniem osady w Qumran (*Zwój Świątynny, Przeprowadzenie Pięcioksięgu*). Wydaje się, że w Qumran przeniesiono na cały lud pewne przepisy, które w ST uchodziły za przywileje władcy czy arcykapłana. Ten proces „demokratyzacji” rozwijał się zresztą już wcześniej w tekstach ST, zwł. w Psalmach. Widać to także w zbiorach prawnych: przepisy dotyczące kapłanów przenosi się stopniowo na lud. Przykładem takiej „demokratyzacji” Kodeksu kapłańskiego byłby właśnie Kodeks świętości.

Inną tendencję zauważamy w egzegezie aleksandryjskiej. *List Arysteasa*, datowany na połowę II wieku przed Chr., zawiera pierwszy przykład alegorycznego wykładu przepisów pokarmowych. Dla przykładu zakaz spożywania mięsa pewnych ptaków (Kpł 11,11-19) został tu wyjaśniony ich drapieżnością w stosunku do innych ptaków. Ma to oznaczać przestrożę przed podobną postawą w stosunku do innych ludzi. Alegoryzacja w tym piśmie apologetycznym Żydów diaspory greckiej miała na celu wykazać zgodność z rozumem praw zawartych w Kpł.

Filon z Aleksandrii (między 30-13 przed Chr. a 42-54 po Chr.), piszący na progu ery chrześcijańskiej, nie zostawił wprawdzie osobnego komentarza do Kpł, ale nawiązywał często do praw kapłańskich przy okazji wyjaśniania Dekalogu. Aby uniknąć krytyki ze strony pogańskich czytelników, wyjaśniał Prawo Mojżeszowe w sposób duchowy. Tak więc biblijni kapłani oznaczają mędrców, którzy składają duchowe ofiary poprzez refleksję filozoficzną. Metoda alegorii wypracowana przez Filona znajdzie wielu naśladowców w egzegezie chrześcijańskiej.

Żydowski egzegeci w swoim wykładzie bardziej akcentują sens dosłowny ofiar i przepisów kultowych, gdy te już dawno zanikły.

Chrześcijanie natomiast, za wzorem Hbr starają się wyjaśniać Kpł w świetle Ofiary Chrystusa. Przez całe wieki te dwa sposoby interpretacji Kpł i ogólnie Starego Przymierza – prowadziły do rozejścia się dróg egzegezy żydowskiej i chrześcijańskiej. Żydzi na ogół mało cenili alegorię i typologię, tak kiedyś cenione w szkole Filona. Metody te podjęli jednak chętnie chrześcijańscy spadkobiercy szkoły aleksandryjskiej, zachęceni przykładem św. Pawła Apostoła (Rz 5,14; Ga 4,24).

Z alegorii korzysta już Klemens Aleksandryjski (ok. 150-215), a zwł. Orygenes (ok. 185-254). Jego *Homilie o Księdze Kapłańskiej* wyraźnie preferują wykład alegoryczny. Jest to pierwszy komentarz do Kpł, ujęty w formę 16 homilii, z których każda poprzedzona jest cytatem tekstu biblijnego. Liturgiczny kontekst wykładu pozwala zrozumieć zupełne pominięcie sensu literalnego i tła historycznego. Dzieło to świadczy o chrystologicznej interpretacji kapłaństwa Aarona. Punktem wyjścia dla Orygenesusa jest zawsze dosłowny („cielesny” jako przeciwstawienie „duchowego”) sens tekstu natchnionego. Od razu jednak przechodzi on do typologii, zostawiając Żydom znaczenie bardziej literalne tekstu. Uważa bowiem za św. Pawłem Apostołem, że „litera zabija, Duch zaś ożywia” (2 Kor 3,6). Chrześcijanie dzięki otrzymanemu Duchowi są zdolni wejść poza zasłonę, która nadal spoczywa na sercach Izraelitów (2 Kor 3,15).

Za wzorem Orygenesusa, alegoryczna metoda czytania Kpł (podobnie jak niemal całego ST) stała się dominująca w patrystycznej interpretacji, zwł. w Kościołach Afryki i Europy. Święty Augustyn (354-430) jest autorem np. dwóch krótkich traktatów egzegetycznych o Kpł, w których daje przewagę wykładni duchowej nad literalną. Stara się jednak zakorzenić sens alegoryczny w dosłownym. Oba jego dziełka na temat Kpł mają formę krótkich objaśnień do trudniejszych miejsc tekstu. Ta metoda, stosowana wcześniej przez Filona z Aleksandrii, zdobyła popularność w komentarzach średniowiecznych.

Nie sposób tu przedstawiać pełnej historii egzegezy Kpł. Ogólnie można stwierdzić, że punktem wyjścia był sens wyrazowy. Kiedy jednak zaczął on stwarzać problemy w środowisku diaspory, zwł. w Aleksandrii, pojawia się interpretacja alegoryczna. Chrześcijanie od początku przejęli tę metodę, która pozwalała pod literą przepisów rytualnych widzieć zapowiedź zbawczego dzieła Chrystusa. Żydzi natomiast po

utracie świątyni poprzez *midrasz* („badanie”) jeszcze pogłębili swoje przywiązanie do przepisów rytualnych Kpł. Szczególnie przepisy dotyczące pokarmów stały się znakiem odrębności Izraela od „narodów”.

W egzegezie chrześcijańskiej, poczynając od pism NT, rozwijała się typologiczna lektura Kpł, wskazująca na Chrystusa jako wypełnienie dawnych instytucji kultowych. W miarę jednak postępu badań historycznych nad Biblią, coraz większe zainteresowanie budzi ponownie sens wyrazowy. Od XVIII wieku żydowscy i chrześcijańscy komentatorzy stawiają tekstowi świętemu pytania o autorstwo, źródła literackie, osadzenie w środowisku religijnym i tym podobne. Dopiero w ostatnim ćwierćwieczu można stwierdzić większe zainteresowanie tematami teologicznymi i moralnymi. Jest ono z jednej strony reakcją na impas w badaniach ściśle literackich, a z drugiej – wynikiem większego kontaktu z egzegezą żydowską. Po wiekach wzajemnej ignorancji zauważa się dziś większe otwarcie z obu stron. Stąd postulat Papieskiej Komisji Biblijnej z 2001 roku, aby chrześcijanie odczytywali ST najpierw jako święte pisma narodu żydowskiego, a dopiero później szukali w nich objaśnienia tajemnic własnej wiary.

Opisana tu końcowa kompozycja Pentateuchu czy jego pięcioczęściowa struktura nie jest oczywiście najważniejsza w podejściu kanonicznym. Jako jedna z pięciu ksiąg Tory, Kpł nie jest jeszcze księgą „kanonizowaną” czy „kanoniczną”. Stanie się taką dopiero w kontekście całego zbioru Prawa Mojżeszowego. Kanoniczna egzegeza uwzględnia kanoniczny kontekst całości, toteż odmienna musi być hermeneutyka „kanonicznego podejścia” u żydów i u chrześcijan. Wspólne natomiast wydają się dwie metodyczne perspektywy żydów i chrześcijan. Po pierwsze, chcąc czytać kanonicznie, należy poważnie traktować sens literalny. Ale żydów i chrześcijan obowiązuje ta sama zasada: „Tora [jako całość – A.T.] jest dana do wyjaśnienia” (jMeg 1,1,70a). Po drugie, pełny sens tekstu odczytujemy z kanonicznego kontekstu całości. Jest nim w podejściu chrześcijańskim relacja napięcia pomiędzy ST a NT: gdy chodzi o Kpł, relacja ta wyklucza wszelką formę lekceważenia czy substytucji. Zgodnie z tradycją żydowską, „Bóg od początku stworzenia świata zatroszczył się o to, by stworzyć wspólnotę z ludźmi”. Wynikiem tej Bożej troski jest zarówno Synagoga, jak i Kościół. Kpł może nam pomóc przynajmniej w uchwyceniu tej tajemnicy Bożego miłosierdzia.

Księga Kapłańska

1¹ Przywołał Pan Mojżesza i tak powiedział do niego z Namiotu Spotkania: ² „Mów do synów Izraela i powiedz im: Jeśli kto z was zechce złożyć dar ze zwierząt dla Pana, niech złoży go albo z bydła,

1,1 Wj 25,22

1. Przepisy ofiarnicze dla ludu (1–5)

Zawarto tutaj przepisy dotyczące ofiar przepisanych w rytuale dawnego Izraela. Częściowo obrzędy te wywodzą się z czasów nomadycznych, podczas gdy inne zostały zapożyczone od sąsiadów Izraela. Powiększenie materii ofiar musiało się wiązać z osiedleniem w Kanaanie i przejściem rolniczego trybu życia. Odtąd Izrael składał w ofierze Bogu to, co sam uważał na najpotrzebniejsze do życia. W ten sposób uznawał Jahwe za Dawcę życia i Pana natury. Myśliwi składali ofiary z tego, co upolowali, pasterze – z bydła swych trzód, a rolnicy – z płodów roli. To wszystko zostało przedstawione w przepisach dotyczących składania ofiar (Kpł 1–7), w których można wyróżnić rytzy starsze i młodsze. Redaktor księgi przedstawił je jako objawione Izraelowi przez Jahwe na Synaju za pośrednictwem Mojżesza. Ofiary składane w rytuale Izraela należy więc rozumieć jako dar łaskawości Bożej wobec ludzi. To Bóg zaspokaja potrzeby ludzi, a nie odwrotnie. Sens i doniosłość ofiar to istotny temat teologii kapłańskiej. Jedyne i osobowe Bóg Izraela jest absolutnym Panem ludzkości. Ludzie są w pełni od Niego zależni i nie mogą wpływać na Jego decyzje za pomocą magicznych praktyk. Wschód starożytny znał zwyczaj składania

albo z trzody.³ Jeżeli chce złożyć na ofiarę całopalną dar z bydła, niech weźmie samca bez skazy i przyprowadzi go przed wejście do Namiotu Spotkania, aby Pan przyjął go łaskawie.⁴ Połóż rękę na głowie żertwy, aby była przyjęta jako przebłaganie za niego.⁵ Potem zabije młodego

1,5 Ezd 8,35

ofiar zwierchnikom przez poddanych. Był to znak poddaństwa bądź też sposób zyskania zyczliwości ze strony silniejszego. Ofiary w religii Izraela wyrażały osobistą więź z Bogiem przymierza i pragnienie przywrócenia więzi naruszonych przez grzechy narodu. Składanie ofiar było wyrazem poddania się woli Jahwe, aby przez dary materialne wybłagać pojednanie z Bogiem i pomoc w zagrożeniach egzystencji narodowej czy jednostkowej.

1.1. Ofiary całopalenia (1,1-17)

Całopalenie stanowiło całkowity dar dla Boga, składany ze zwierzęcia ofiarnego. Znamienne jest hebrajskie określenie tej ofiary jako *’ôlâ* – „podniesienie”. Dar ofiarny „wznosił się” bowiem do Boga w postaci dymu, czyli w zmienionej formie, niejako odmaterializowany. ST często (280 razy) wymienia ten rodzaj ofiar, poświadczonych wśród Semitów zachodnich (Fenycja), a także u Greków. Izrael zapewne zapożyczył tę formę kultu od ludów, z którymi sąsiedował w Kanaanie. Pierwotnie ofiary tego rodzaju zapewne wyrażały hołd składany Bogu (por. Rdz 8,20; 22,13). Mógł się z tym wiązać motyw dziękczynienia (1 Sm 6,14) czy też prośby (1 Sm 7,9). Pierwotny Izrael nie łączył jeszcze ofiar całopalnych z pojednaniem (Sdz 6,19-24; 1 Krl 9,25; 18,30-38). W tradycji kapłańskiej (P) mają one jednak wyraźnie charakter ofiar przebłagalnych; uważano je zwł. za sposób uwalniania od grzechów popełnionych przeciwko przymierz.

Zdanie wprowadzające wiąże treść Kpł z zakończeniem Wj za pomocą spójnika. Podmiotem jest Jahwe, który zwraca się do swego pośrednika, Mojżesza, z wnętrza Namiotu Spotkania. Namiot ten według tradycji kapłańskiej (P) znajdował się w środku obozu, zastępując świątynię jako miejsce zamieszkania Jahwe pośród swego ludu (*miškan*; por. Wj 39,32; 40,2.6.29); nie należy go mylić ze świątym namiotem innych tradycji, czyli E (Wj 33,7-11; Lb 11,16-29; 12,4-10) oraz D (Pwt 31,14-15), który stał poza obozem i nie miał związku z kapłaństwem.

cielca przed Panem, a kapłani, synowie Aarona, ofiarują krew, to jest pokropią nią dokoła ołtarz stojący przed wejściem do Namiotu Spotkania. ⁶ Następnie obedrze żertwę ze skóry i podzieli ją na części. ⁷ Kapłani, synowie Aarona, przyniosą ogień na ołtarz i ułożą drwa na ogniu. ⁸ Potem kapłani, synowie Aarona, ułożą części wraz z głową

Termin ofiarniczy *hiqrib* jest charakterystyczny dla P (w ST 172 razy, z czego 89 razy w Kpł). Wywodzi się od czasownika *qārab*, „zbliżyć się” w osnowie *hifil* „przyprowadzić”. Z tego samego rdzenia pochodzi następny rzeczownik *qōrbān* – „to, co przyprowadzono w ofierze”, „dar ofiarny” (40 razy w Kpł; por. Mt 27,6; Mk 7,11). Na ofiarę wybierano zwykle cielęta, owce i kozy, przy czym całopalenie składano wyłącznie z samców, w których nie było żadnej skazy.

Od czasu reformy Jozjasza (641-609 przed Chr.) jedynym uprawnionym miejscem kultu była świątynia jerozolimska, toteż przepis P postanawia, aby zwierzęta składać w ofierze jedynie u wejścia do Namiotu Spotkania (por. 17,1-9). Ponieważ nie ma tu mowy o wyznaniu win ani też o przeniesieniu win człowieka na zwierzę, wkładanie rąk jest gestem solidarnej łączności ofiarnika i ofiary: symbolizuje ofiarę zastępczą. Zwierzę ofiarne nie mogło być obciążone grzechami, gdyż wówczas stawałoby się nieczyste. Sens gestu był zupełnie inny: zwierzę stawało się w jakiejś mierze uświęcone i reprezentowało tego, kto składał je w ofierze. W ten sposób ryt ofiarny nabierał mocy prześlągania. Hebrajskie *kipper* – „prześlągać” zapożyczone zostało z języka medycyny babilońskiej (akad. *kuppuru*): chore miejsce nacierano maścią, aby unieszkodliwić demona. Później czasownik ten nabrał w języku hebrajskim, podobnie jak na Bliskim Wschodzie, treści religijnej i zaczął oznaczać neutralizację skutków grzechu czy nieczystości (por. 14,19-20; 16,15-19). O ile zwykle podmiotem czynności jest sam Bóg (por. Pwt 32,45; Ps 65,4; 78,38; 79,9; Jr 18,23), to w P jest nim kapłan dopełniający rytu *kipper* nad daną osobą czy rzeczą.

Ofiarnik ma zabić zwierzę ofiarne „przed Jahwe”, czyli przed świątynią. Kapłani bądź lewici składają tylko ofiary osobiste (por. 9,8.12; 16,11) i urzędowe (9,15.18; 16,15; 2 Krn 29,24; 30,17; 35,6.11). Obowiązkiem kapłanów natomiast pozostaje dopełnienie rytu krwi: życie obecne w krwi zwierzęcia (por. 17,11.14) oddają oni ponownie Bogu. W starszym rytuale była przypuszczalnie mowa tylko o „kapłanach”; dodatek „synowie Aarona” wydaje się uzupełnieniem

i tłuszczem na drwach leżących na ogniu na ołtarzu. ⁹ Wnętrznosci i nogi zwierzęcia będą obmyte wodą. Kapłan zamieni to wszystko w dym na ołtarzu. To jest całopalenie, ofiara spalana, miła woń dla Pana. ¹⁰ Jeżeli zaś kto chce złożyć na ofiarę całopalną dar z trzody, z baranków lub koziołków, niech weźmie samca bez skazy. ¹¹ Będzie on zabity po północnej stronie ołtarza, przed Panem, a kapłani, synowie Aarona, pokropią krwią Jego ołtarz dokoła. ¹² Potem podzielą go na części. Kapłan ułoży je wraz z głową i tłuszczem na drwach leżących na ogniu, na ołtarzu. ¹³ Wnętrznosci i nogi zwierzęcia będą obmyte wodą. Kapłan złoży w ofierze to wszystko i zamieni w dym na ołtarzu. To jest całopalenie, ofiara spalana, miła woń dla Pana. ¹⁴ A jeżeli kto chce złożyć w darze ptaka jako całopalenie dla Pana, niech złoży w darze synogarlicę lub młodego gołębia. ¹⁵ Kapłan przyniesie go do ołtarza, złamie mu główkę i zamieni go w dym na ołtarzu. Krew jego wycisnie na ścianę ołtarza. ¹⁶ Potem oddzieli wole jego wraz z piórami i wyrzuci je na popielisko, na wschód od ołtarza. ¹⁷ Następnie kapłan naderwie jego skrzydła, jednak nie oddzielając ich całkowicie, i zamieni w dym na ołtarzu, na drwach leżących na ogniu. To jest całopalenie, ofiara spalana, miła woń dla Pana.

1,17 Rdz 15,10

redakcyjnym (1,5.7-8.11; 2,2; 3,2.5.8.13). Tłuszcz i wszystkie części zwierzęcia ofiarnego mają kapłani spalić na ołtarzu jako „dar woni przyjemnej dla Pana” (1,9.13.17; 2,2.9; 3,5.16; 8,28; 23,13.18). Formuła ta wyraża stare pojęcie antropomorficzne, znane z mitów babilońskich (zaspokojenie gniewu bogów; Gilgamesz XI 161-162). W teologii P nie ma już ona znaczenia dosłownego, lecz akcentuje przebłagalną moc ofiary. W odróżnieniu od rdzenia czasownika *šf* – „spalić” (w znaczeniu potocznym), *hiqtîr* – „puścić z dymem”, używa się tylko w kontekście rytualnym (1,9.13.15.17; 2,2.9.11.16; 3,11.16; 4,10.19.26.31.35; 5,12; 6,5.8; 7,5.31; 8,16.20-21.28; 9,10.13-14.17.20; 16,25; 17,6). Podobny jest obrzęd ofiary z drobnych zwierząt, które zabijano z północnej strony ołtarza (północna brama świątyni nazywała się Bramą Owczą – Ne 3,1). Brak tylko włożenia ręki i wskazania na ekspiacyjny charakter ofiary. Końcowe wersy (14-17) mówią o całopaleniu, w którym materią ofiary są gołębie. Ponieważ

2¹ Jeżeli kto chce złożyć w darze dla Pana ofiarę pokarmową, niech złoży w darze najczystszą mąkę. Poleje ją oliwą i doda do niej kadzidła.² Potem przyniesie ją do kapłanów, synów Aarona. Kapłan weźmie pełną garść najczystszej mąki razem z oliwą i ze wszystkim kadzidłem i zamieni w dym na ołtarzu jako pamiątkę, jako ofiarę spalaną, miłą woń dla Pana.³ Wszystko, co pozostanie z ofiary pokarmowej, będzie należało do Aarona i jego synów. To jest najświętsza część z ofiar spalanych dla Pana.⁴ Jeżeli chcesz złożyć w darze jako ofiarę pokarmową ciasto pieczone w piecu, będą to placki praśne z najczystszej mąki zaprawionej oliwą albo praśne podpłomyki, pomazane oliwą.⁵ Jeżeli chcesz złożyć w darze jako ofiarę z pokarmów potrawę smażoną na patelni, to przyrządzisz ją z najczystszej mąki niekwaszonej, zaprawionej oliwą.

ten rodzaj ofiary nie został zapowiedziany wyżej (w. 2), można tu widzieć dodatek z czasów niewoli babilońskiej czy późniejszych, gdy dokonało się zubożenie ludności. W Babilonii dzielono gołębie na dwie części, gdyż według tamtejszej religii Marduk stworzył świat, rozdzierając mitycznego potwora Tiamat. Nawiązanie do tego mitu może wyrażać rytualna czynność naderwania skrzydeł ptaka, bez ich oddzielania.

1.2. Ofiary pokarmowe (2,1-16)

Termin techniczny *minhâ* (97 razy w P z wyjątkiem Pwt) oznacza dar składany zwierzchnikowi przez poddanego: daninę (Sdz 3,15.17-18; 2 Krl 17,3-4), wyraz wdzięczności (Ps 96,8), hołdu (Rdz 32,14-22) czy też przyjaźni w aspekcie politycznym (2 Krl 20,12). Jako ofiara kultowa, *minhâ* składana była z mąki i pieczywa, z dodatkiem oliwy i kadzidła. Również pierwociny płodów roli przynoszono na ofiarę Bogu. Część z nich spalano na ołtarzu, a reszta należała do kapłana. Zasadniczo była to odrębna ofiara (5,11; 6,13-16; Lb 5,15); można ją było także dołączać do innych ofiar (por. 7,11-14; 8,26-28; 9,4; Lb 15,3-5; 28,3-27; 2 Krl 16,13). Istotny element, odróżniający ofiarę pokarmową od zwykłego pokarmu, to kadzidło będące „zapachem przyjemnym dla Pana”, podobnie jak tłuszcz przy ofiarach krwawych. „Pamiątka” (*ʾazkārâ* od *zkr* – „wpominać”; 2,2.9.16; 5,12; 6,8; 24,7; Lb 5,26) miała pobudzać Boga do pamięci o ofiarniku. Pozostała część ofiary jako własność Jahwe była

⁶ Pokruszysz ją na kawałki i polejesz oliwą. To jest ofiara z pokarmów.
⁷ Jeżeli chcesz złożyć w darze jako ofiarę z pokarmów ciasto gotowane w rondelku, to będzie ono z najczystszej mąki zaprawionej oliwą.
⁸ Potem przyniesiesz do Pana pokarm tak przyrządzony i oddasz go kapłanowi, a on złoży go w ofierze na ołtarzu.⁹ Kapłan podniesie z tej ofiary pokarmowej pamiątkę i zamieni w dym na ołtarzu jako ofiarę spalaną, miłą woń dla Pana.¹⁰ Wszystko, co pozostanie z ofiary pokarmowej, będzie należało do Aarona i jego synów. To jest najświętsza część z ofiar spalanych dla Pana.¹¹ Nie będziecie składać na ofiarę pokarmową dla Pana nic kwaszonego. Albowiem ciasta kwaszonego ani miodu nie będziecie zamieniać w dym dla Pana jako ofiary spalanej.¹² Przyniesiecie te rzeczy jako dar pierwocin, ale nie będziecie ich kłaść na ołtarzu, aby się zmieniły w miłą woń.¹³ Każdy dar należący do ofiary pokarmowej ma być posolony. Niech nie brakuje soli przymierza Boga twego przy żadnej ofierze pokarmowej. Każdy dar posypiesz solą.¹⁴ Jeżeli chcesz złożyć jako dar spalany dla Pana ofiarę pokarmową z pierwocin, to będą nią kłosy prażone na ogniu albo kasza z nowego zboża jako ofiara pokarmowa z pierwocin.¹⁵ Polejesz ją oliwą i położysz na niej kadzidło. To jest ofiara z pokarmów.¹⁶ Kapłan zamieni w dym pamiątkę z kaszy i oliwy wraz z całym kadzidłem jako ofiarę spalaną dla Pana.

2,13 Ez 43,24

2,14 1 Krł 4,42

najświętsza (*qodeš qodāšîm*; por. 7,5-6) i mogła być spożywana tylko przez kapłanów reprezentujących Boga.

Wersy 4-10 zawierają sformułowania w drugiej osobie liczby pojedynczej. Traktują one o ówczesnych sposobach przygotowania potraw mącznych, stosowanych również w ofiarach pokarmowych. Piec (*tammūr*), to dwie kamienie albo gliniane ścianki (por. 11,35) służące za palenisko, rozpalane suchą trawą (por. Mt 6,30; Łk 12,28). „Placki” miały w środku otwór, umożliwiający wieszanie ich na drążku dla zabezpieczenia przed gryzoniami.

Kwas był zakazany w ofiarach (w. 11) może dlatego, że fermentację uważano za proces gnicia; w każdym razie widać tu odrzucenie rytuałów kanańskich, w których składano w ofierze kwaszony chleb (por. Am 4,5). Miód

3¹ Jeżeli kto chce złożyć dar z większego bydła jako ofiarę biesiadną, niech złoży zwierzę bez skazy, samca lub samicę przed Panem.
² Położy rękę na głowie swego daru i zabije go przed wejściem do Namiotu Spotkania. Potem kapłani, synowie Aarona, pokropią krwią jego ołtarz dokoła.³ Potem złoży z ofiary biesiadnej ofiarę spalaną dla Pana, to jest tłuszcz, który okrywa wnętrzności, i cały tłuszcz, który jest nad nimi,⁴ a także obie nerki i tłuszcz, który je okrywa, który sięga do lędźwi, oraz płat tłuszczu, który jest na wątrobie – przy nerkach go oddzieli.⁵ Synowie Aarona zamienią to w dym na ołtarzu, na ofierze całopalnej, która jest na drwach, na ogniu. To jest ofiara spalana, miła woń dla Pana.⁶ Jeżeli zaś kto chce złożyć w darze mniejsze bydło jako ofiarę biesiadną dla Pana, niech złoży zwierzę bez skazy, samca lub

(*debaš*) może zakwaszać i działa jak zaczyn; przyczyną zakazu nie był tu chyba zwyczaj kananejski, gdyż w Ugarit ofiarowano bogom nie miód, lecz patokę (ug. *nbt*; hebr. *nofet*). Według P zarówno kwaszony chleb, jak i miód wolno było ofiarować kapłanom jako daninę (por. Pwt 18,4; 2 Krn 31,5; Ne 10,38).

Ofiary mączne zawsze łączono z czynnością solenia (w. 13; por. Wj 30,35; Ez 43,24). Sól zaliczano do podstawowych artykułów żywnościowych (Syr 39,26). Przypisywano jej moc oczyszczającą (2 Krl 2,20; Ez 16,4); w rytuale klątwy miała ona działanie konsekrujące (por. Pwt 29,22; Sdz 9,45) jako symbol trwałości. Aby podkreślić trwałość przymierza Jahwe z Izraelem używano zwrotu „sól przymierza” i „przymierze soli” (Lb 18,19; 2 Krn 13,5). Jako pierwociny ofiar pokarmowych składano pieczone ziarna, zwykły pokarm podczas żniw.

1.3. Ofiary zjednoczenia (3,1-17)

Podwójna nazwa *zebah šelāmîm* (*zebah* – „ofiara krwawa”, *šelāmîm* od *šlm* – „być całym, nieuszkodzonym, zjednoczonym”) może też oznaczać ofiarę „pokojową” lub „komunijną”. Należy ona do gatunku ofiar rozpowszechnionych nie tylko wśród Semitów. Istotne dla tej ofiary jest uczestnictwo w uczcie jednoczącej ludzi z bóstwem (por. Wj 24,11). Geneza tego rytuału leży zapewne w ofiarnej uczcie nomadów, której cechą charakterystyczną był ryt krwi i wspólny posiłek. O ile ofiary całopalne składano okazyjnie, to ofiara zjednoczenia stanowiła istotną część rytuału świąt obchodzonych

samicę.⁷ Jeżeli chce złożyć w darze owcę, niech złoży ją przed Panem.
⁸ Położy rękę na głowę swego daru, potem zabije go przed Namiotem Spotkania. Synowie Aarona pokropią krwią zwierzęcia ołtarz dokoła.
⁹ Potem złoży z ofiary biesiadnej ofiarę spalaną dla Pana, to jest cały tłuszcz ogonowy – należy go oddzielić tuż przy samej kości ogonowej – i tłuszcz, który okrywa wnętrzności, oraz cały tłuszcz, który jest nad nimi,¹⁰ i obie nerki wraz z tłuszczem, który je okrywa, który sięga do lędźwi, a także płat tłuszczu, który jest na wątrobie – przy nerkach go oddzieli.¹¹ Kapłan zamieni to w dym na ołtarzu jako pokarm, jako ofiarę spalaną dla Pana.¹² Jeżeli kto chce złożyć w darze kozę, niech złoży ją

regularnie co roku. Podczas takiej radosnej uczty podkreślano szczególnie wspólnotę życia Jahwe i Izraela (por. Pwt 12,7.12). W tradycji P znaczenie tej formy ofiary, niegdyś najważniejszej, schodzi na dalszy plan, gdyż akcentuje się coraz bardziej rytuał pokutny. Regulacje te nie dotyczą ani udziału kapłanów, ani szczegółowych przepisów o uczcie (por. 7,11-21); stwierdzają tylko rytuał analogiczny do ofiar całopalnych, których materią jest cielec (ww. 1-5), owca (ww. 6-11) bądź koza (ww. 12-16a). O ile na całopalenie przeznaczano tylko samce, to w ofierze zjednoczenia składano również samice. Podobne jak tam były też etapy czynności rytualnych: położenie ręki, zabicie żertwy u wejścia do sanktuarium oraz ryt krwi (ww. 2.8.13). Istotną różnicę stanowi nakaz spalania tłustych części (ww. 3.9.14). Nie tylko krew, właściwe siedlisko życia, ale i tłuszcz, skupiony zwł. wokół organów brzusznych, uznaje się więc za konieczny do życia (od dawna zauważano ubytek tłuszczu podczas choroby i słabego żywienia). Toteż tłuszcz żertwy ofiarnej należy do Jahwe, Pana życia (por. Rdz 4,4; Wj 23,18; Iz 43,24; Ez 39,19); czasem „tłuszcz” jest synonimem ofiary (por. Rdz 4,4; 1 Sm 15,22; Iz 1,11). Płat tłuszczu z wątroby cielca, owcy lub kozy pełnił pewną rolę we wróżbach (por. Ez 21,26): Rzymianie, Grecy i Babilończycy uznawali jego brak za zły omen (por. Ksenofont, *Hellenika* III, 4,15; Ciceron, *De divinatione* II, 13; Diodor Sycylijski, *Bibliotheka historike* II, 12). Wątrobę uważano przy tym za siedzibę uczuć (Rdz 49,6; Lm 2,11), a nerki ze ośrodek mocy życia (Hi 16,13; 19,27; Ps 73,21; Jr 12,2). Zrozumiałe więc, że te właśnie organy, z łączym na nich tłuszczem, przeznaczano na ofiarę Bogu. Częsty zwrot „dar pokarmowy dla Jahwe” (3,11.16; 21,6.8.17; 22,25; Lb 28,2) pojawia się zwł. w młodszych warstwach P, gdyż wówczas nie groziło już

przed Panem. ¹³ Położy rękę na jej głowie i zabije ją przed Namiotem Spotkania. Synowie Aarona pokropią jej krwią ołtarz dokoła. ¹⁴ Potem jako dar spalany dla Pana złożą tłuszcz, który okrywa wnętrzności, oraz cały tłuszcz, który jest nad nimi, ¹⁵ obie nerki wraz z tłuszczem, który je okrywa, który sięga do łędźwi, a także płat tłuszczu, który jest na wątrobie – przy nerkach go oddzieli. ¹⁶ Potem kapłan zamieni to wszystko w dym na ołtarzu, jako pokarm spalany, miłą woń dla Pana. Cały tłuszcz będzie dla Pana! ¹⁷ To jest ustawa wieczysta na wszystkie czasy i na wszystkie pokolenia, we wszystkich waszych siedzibach. Ani tłuszczu, ani krwi jeść nie będziecie!”

4 ¹ Przemówił Pan do Mojżesza: ² „Tak mów do synów Izraela: Jeżeli kto przez nieuwagę zgrzeszy przeciwko jednemu z przykazań Pana, zabraniających jakiejś czynności, to jest postąpi wbrew jednemu z przykazań: ³ jeżeli ten grzech popełni namaszczony kapłan, tak że jego wina spada na lud, to złoży Panu jako ofiarę przebłagalną za grzech, który popełnił, młodego cielca bez skazy. ⁴ Przeprowadzi cielca przed

3,17 7,26; 17,10-14; 19,26; Rdz 9,24; Pwt 12,16.23; 15,23

błędne jego pojmowanie, jakoby Bóg żywił się pokarmem ofiar (por. polemikę z bóstwami pogan Ps 50,9-13; Dn 14,1-22). W rytuale stwierdza się, że cząstka składana Bogu musi się różnić istotnie od części spożywanej przez ofiarników. Materia ofiary jako pokarmu Jahwe była symbolem zjednoczenia pomiędzy Jahwe a Izraelem, który spożywa z tej samej ofiary. Reguła końcowa wyraża różnicę między Jahwe a Izraelem: człowiek nie może przyjmować tego samego „pokarmu” co Bóg – tłuszcz i krew są mu zakazane (por. 7,26-27; 17,10-14; 19,26; Rdz 9,3-4; Pwt 12,16.23-25; 1 Sm 14,31-34).

1.4. Ofiary za grzech (4,1–5,13)

Termin *chatta't* oznacza przede wszystkim „grzech” (155 razy), zarówno świadomie zamierzone (por. Rdz 18,20; 50,17), jak i nieświadome wykroczenie przeciwko prawu Bożemu; jednak w tradycji P i u Ez określa także „rozgrzeszenie”, a zwł. „ofiarę za grzech” (135 razy). Termin ten wywodzi się od czasownika *chata'* – „zgrzeszyć”, który w osnowie intensywnej (*chitte'*) nabiera sensu „rozgrzeszyć”. Przez grzech niszczy człowiek swoją więź z Jahwe

wejście do Namiotu Spotkania, przed Pana, położy rękę na głowie cielca, i zabiją cielca przed Panem.⁵ Potem namaszczonego kapłan weźmie trochę z krwi cielca i wniesie do Namiotu Spotkania.⁶ I umoczy kapłan palec we krwi i pokropi krwią siedem razy przed Panem, to jest przed zasłoną Miejsca Świętego.⁷ Następnie pomaże kapłan krwią rogi ołtarza wonnego kadzenia, który stoi przed Panem w Namocie Spotkania. Całą resztę krwi cielca wyleje na podstawę ołtarza ofiar całopalnych, który stoi przed wejściem do Namiotu Spotkania.⁸ Potem oddzieli cały tłuszcz od cielca ofiary przebłągalnej, a mianowicie tłuszcz, który okrywa wnętrze, i cały tłuszcz, który jest nad nimi,⁹ także i obie nerki wraz z tłuszczem, który jest nad nimi, który sięga aż do lędźwi, a także płat tłuszczu, który jest na wątrobie – przy nerkach go oddzieli,¹⁰ tak jak oddziela się tłuszcz cielca ofiary biesiadnej. Wtedy kapłan zamieni to wszystko w dym na ołtarzu ofiar całopalnych.¹¹ Skórę zaś cielca ofiary biesiadnej,

4,6 Wj 26,31-35

4,7 Wj 30,1-10

i profanuje miejsce, w którym Bóg związał się z nim przymierzem. Nałożenie ręki jako symbol substytucji i wyraz ekspiacyjnej mocy krwi (17,11) prowadzi do syntezy, w której mieści się także ofiara całopalna jako przebłaganie (por. 1,4).

Formuła wstępna (ww. 1-2) wprowadza nową perykopę; zawiera się w niej przepis, zobowiązujący do składania ofiary za osobiste wykroczenie nieświadome (4,22.27; 5,18; 22,14; Lb 15,22-29). Jego przeciwieństwem jest zamierzony „grzech z podniesioną ręką” (por. Lb 15,30-31); jako bunt przeciwko Jahwe taki grzech winien być karany śmiercią lub sądem Bożym. Jasna świadomość solidarności w Izraelu zrodziła przekonanie, że pomyślność ludu zależy od prawości króla (por. 2 Krl 23,26-27), a w czasach po niewoli babilońskiej – arcykapłana (o ustanowieniu i namaszczeniu arcykapłana i pozostałych kapłanów mówią rozdziały 8–9; zob. zwł. 8,1-13 i 21,10-15). Jako „namaszczonego kapłan” (4,5.16; 6,15; o specjalnym oleju namaszczenia zob. 21,10 i Wj 30,22-25), arcykapłan stawał się pośrednikiem między Jahwe a Izraelem, reprezentantem Boga wobec ludu i odwrotnie. Jego osobiste uchybienia pociągały więc za sobą zbiorową winę całego ludu. Wartość ofiarnego zwierzęcia była zależna od znaczenia, jakie wiązało się z pozycją osoby, za którą składano ofiarę (por. 4,14.23.28). Położenie ręki na zwierzęciu ofiarnym nie oznacza przeniesienia grzechów i „kary śmierci” z winnego człowieka na substytut. Gest ten wyraża

całe jego mięso, jego głowę, jego nogi, jego wnętrzności i zawartość jelit,¹² słowem całego cielca każe wynieść poza obóz, na miejsce czyste, gdzie wysypują popiół. Tam go spalą na drwach, na ogniu. Będzie spalony na miejscu, gdzie wysypują popiół.¹³ Jeżeli zaś cała społeczność Izraela zawini przez nieuwagę i sprawa ta będzie ukryta przed oczami zgromadzenia, mianowicie to, że uczynili coś sprzecznego z przykazaniami Pana, i w ten sposób zawinili,¹⁴ potem grzech, który popełnili, wyjdzie na jaw, w takim razie zgromadzenie przyprowadzi przed Namiot Spotkania młodego cielca jako ofiarę przebłągalną.¹⁵ Starsi społeczności

solidarność ofiarnika z ofiarą, której krew umożliwia spotkanie człowieka z Bogiem w akcie pokuty. Jeśli kapłan jako członek wspólnoty uczestniczył w ofierze, wówczas zwierzę zabijano u wejścia do namiotu (por. 4,14-15) i nie wnoszono mięsa do sanktuarium, lecz spalano je poza obozem (por. 4,11-12.21). Jeśli natomiast podczas składania ofiary nie było kapłana, należało zabić zwierzę z północnego strony ołtarza (4,24.29.33), a mięso ofiarne oddać do spożycia kapłanom (6,19.22). Siedmiokrotne pokropienie krwią (por. symbol siedmiu dni: 12,2; 14,8; Rdz 17,12; 29,27; 50,10; Joz 6,4-16) w stronę przedsionka (por. 16,2.12-14) oznacza, że krew została oddana dla Jahwe i przeznaczona do właściwego rytuału przebłągania. Polegał on na tym, że nieco krwi ofiary służyło do pomazania rogów ołtarza kadzenia (por. Wj 30,1-10), stojącego w sanktuarium przed Miejscem Najświętszym (por. Wj 37,25-28; 1 Krl 6,20; 1 Mch 1,21; Iz 6,6; Łk 1,11). Podobnie jak cztery krańce ludzkiego ciała, namaszczone krwią podczas rytuału (8,23-24; 14,17.25; Wj 29,20), tak i rogi ołtarza stanowiły symbol bóstwa; kto się ich dotknął, wchodząc do miejsca azylu, pozostawał pod opieką Boga (por. 1 Krl 1,50-51; 2,28). Te same części zwierzęcia, które w ofierze zjednoczenia przeznaczano dla Boga, należało podczas ofiary całopalnej zamienić w dym. Pozostałe mięso ofiarne, które (jako „najświętsze”) przypadało kapłanom w wypadku ofiary za grzech prywatny (por. 6,18-19), należało spalić poza obozem. Nikt nie mógł go spożywać, jeśli była to ofiara za grzech arcykapłana lub społeczności. Typologiczne znaczenie zwrotu „poza obozem” rozwinię Hbr 13,11-13. Tradycja P rozróżnia pomiędzy „społecznością” (*edab*: 4,13.15; por. Lb 1,2) a „zgromadzeniem” (*qahal*: 4,13-14.21; por. Rdz 28,3; 48,4; Pwt 5,22; 1 Krl 8,22.65) całego ludu Izraela. Ponieważ Izrael stanowił jedno z arcykapłanem na zasadzie solidarności, także

włożą ręce na głowę cielca przed Panem, i ten cielec będzie zabity przed Panem.¹⁶ Namaszczony kapłan wniesie do Namiotu Spotkania część krwi cielca.¹⁷ Potem kapłan umoczy palec we krwi i pokropi siedem razy przed Panem, to jest przed zasłoną.¹⁸ Pomaże także krwią rogi ołtarza, który jest przed Panem w Namiocie Spotkania. Całą resztę krwi wyleje na podstawę ołtarza ofiar całopalnych, który stoi przed wejściem do Namiotu Spotkania.¹⁹ A cały tłuszcz oddzieli od niego i zamieni w dym na ołtarzu.²⁰ Potem postąpi z tym cielcem tak samo, jak postąpił z poprzednio wspomnianym cielcem ofiary przebłagalnej. Tak postąpi z nim. W ten sposób kapłan dokona za nich przebłagania; i będzie im wina odpuszczona.²¹ Potem wyniosą tego cielca poza obóz i spalą, tak jak spalono pierwszego cielca. To jest ofiara przebłagalna za społeczność.²² Jeżeli zgrzeszy naczelnik rodu i przez nieuwagę przestąpi jedno z przykazań Pana, Boga swego, i w ten sposób zawini,²³ i jeżeli

rytuał ofiary za grzech arcykapłana i społeczności był identyczny. Wyjątek stanowiło położenie ręki, którego w tym drugim wypadku dokonywała starszyzna. Pojęcie *kipper* (w. 20) omówiono w 1,4. Termin *naśi* oznacza naczelnika rodu (Lb 2,3-30), głowę mniejszej wspólnoty w łonie pokolenia (Lb 3,24.30). Później tym słowem oznaczano przywódcę narodu (1 Krl 11,34), a w przysłej społeczności teokratycznej miał to być człowiek, który zajmie miejsce króla (Ez 44,3; 45,7-17). Rytuał jest tu prosty. Materią ofiary stanowi kozioł, który w innych wypadkach nie wystarczał do złożenia ofiary całopalenia czy też zjednoczenia. Naczelnik rodu, jako zwykły Izraelita świecki, pozostawał w kręgu rzeczywistości świeckiej. Dlatego symbolizująca go krew ofiarna pozostawała poza sanktuarium. Rytu przebłagania dokonywał w tym wypadku nie arcykapłan, lecz zwykły kapłan, pomazując krwią rogi ołtarza całopaleń. Mięso ofiary nie jest tu wspomniane; zapewne spożywali je kapłani (por. 6,22-23. Określenie „ktoś spośród ludu ziemi” obejmuje wszystkich, z wyjątkiem kapłanów i przywódców ludu (por. Ez 45,22; Ag 2,4). Rytuał w porównaniu z poprzednim nie wykazuje różnic. Jedyne niższa pozycja społeczna składających ofiarę sprawia, że materią żertwy może być samica zwierzęcia (według Lb 15,27 ma to być roczna koza). Tłuste części winny zostać zamienione w dym (w. 35) daru ofiarnego. Zakłada to istnienie innej jeszcze ofiary, przypuszczalnie codziennej porannej ofiary całopalenia (6,6).

zwrócę mu uwagę na jego grzech, który popełnił, to przyprowadzi w darze koziołka bez skazy. ²⁴ Potem włoży rękę na głowę koziołka, i zabiją go na miejscu, gdzie zabija się ofiary całopalne przed Panem. To jest ofiara przebłagalna. ²⁵ A kapłan umoczy palec we krwi ofiary przebłagalnej i pomaże nią rogi ołtarza ofiar całopalnych. Całą resztę krwi wyleje na podstawę ołtarza ofiar całopalnych, ²⁶ cały zaś tłuszcz zamieni w dym na ołtarzu, tak jak tłuszcz ofiary biesiadnej. W ten sposób kapłan dokona przebłagania za grzech naczelnika rodu; i będzie mu odpuszczony. ²⁷ Jeżeli jakiś człowiek spośród ludu ziemi zgrzeszy przez nieuwagę, przestąpi jedno z przykazań Pana i w ten sposób zawini, ²⁸ i jeżeli zwrócę mu uwagę na jego grzech, który popełnił, to przyprowadzi w darze za swój grzech kozę bez skazy. ²⁹ Następnie włoży rękę na głowę ofiary przebłagalnej i zabije ją na miejscu przeznaczonym dla ofiary całopalnej. ³⁰ Kapłan umoczy palec we krwi i pomaże nią rogi ołtarza ofiar całopalnych. Całą resztę krwi wyleje na podstawę ołtarza. ³¹ Potem oddzieli cały tłuszcz, tak jak był oddzielony tłuszcz

4,27 Lb 15,27-28

We wstępnej części następnego rozdziału (5,1-6) chodzi o określone przypadki z codziennego życia, których zwykły Izraelita nie traktował zbyt poważnie (stąd prawodawca ogranicza się do ofiar z samicy zwierząt domowych) albo też które dotychczas nie wymagały ofiar za grzech. Ponieważ tekst omawia dalej rytuał ofiarniczy zwykłych Izraelitów, *ʾašām* w. 6) może tu oznaczać tylko „dar zadośćuczynienia, odszkodowanie”, a nie odrębną „ofiara za winę” (w takim wypadku wymagany był samiec; por. 5,14-26). Nowością jest zwł. wzmianka o wyznaniu winy (w. 5); por. 16,21; 26,40; Lb 5,7; 2 Krn 30,22; Ezd 10,1; Ne 1,6; 9,2-3; Dn 9,4.20). Ma ona formę modlitwy; nie wystarcza więc samo stawienie się przed kapłanem. Być może należy zakładać podobny akt również w poprzednich rytuałach.

Chodzi tu o możliwość świadczenia na rozprawie sądowej (por. Wj 23,1-3; Pwt 19,15-20). Mimo urzędowego ogłoszenia i groźby przekleństwa (por. Prz 29,24), świadek nie stawiał się na procesie. Zdjęcie przekleństwa przez ofiarę odpowiada starym wyobrażeniom; zarazem widać tu rozwój myśli prawnej, która łągodzi skutki zlekceważenia obowiązku świadczenia. Ofiara za grzech

ofiary biesiadnej. Kapłan zamieni to w dym na ołtarzu jako miłą woń dla Pana. W ten sposób kapłan dokona przebłagania za niego; i grzech będzie mu odpuszczony.³² Jeżeli zaś kto chce złożyć w darze owcę jako ofiarę przebłagalną, to przyprowadzi owcę bez skazy,³³ włoży rękę na głowę ofiary przebłagalnej i zabije ją jako ofiarę przebłagalną na miejscu, gdzie się zabija ofiary całopalne.³⁴ Potem kapłan umoczy palec we krwi ofiary przebłagalnej i pomaże nią rogi ołtarza ofiar całopalnych. Całą resztę krwi wyleje na podstawę ołtarza.³⁵ Cały tłuszcz oddzieli, tak jak był oddzielony tłuszcz owcy złożonej w ofierze biesiadnej. Kapłan zamieni to w dym na ołtarzu, ponad ofiarami spalonymi dla Pana. W ten sposób kapłan dokona przebłagania za jego grzech, który tamten popełnił; i będzie mu odpuszczony.

5¹ Jeżeli kto zgrzeszy przez to, że usłyszawszy zakłęcie i mogąc zaświadczyć o przestępstwie, które widział lub znał, nie uczyni tego i w ten sposób zawini,² albo jeżeli kto dotknie się czegoś nieczystego, na przykład padliny nieczystego dzikiego zwierzęcia albo padliny nieczystego domowego zwierzęcia, albo padliny nieczystego płazu, i nie uświadomi sobie tego, że stał się nieczystym i winnym,³ albo jeżeli kto dotknie się jakiejś nieczystości ludzkiej, jakiegokolwiek rzeczy, która może uczynić nieczystym, i z początku nie uświadomi sobie tego, a potem spostrzeże, że zawinił,⁴ albo jeżeli kto przysięga, mówiąc lekkomyślnie wargami, na zło albo na dobro, tak jak to bywa,

5,1 Prz 29,24

5,2 11,1-47

5,3 12-15

5,4 Ps 15,4

ma zmaczać negatywne skutki dotknięcia rzeczy nieczystej i nie dostosowania się do przepisów obowiązujących w takim wypadku. Problem nie polega na tym, że ktoś przez nieuwagę zaszkodził przysięgającemu, raczej chodzi o ścisły nakaz prawdomówności.

Oba uzupełnienia (5,7-10 i 5,11-13) wskazują na zubożenie gminy kultowej po niewoli babilońskiej. Zamiast przewidzianej ofiary zwierzęcej prawodawca dopuszcza parę gołębi, a gdyby i te były za drogie, wystarczy kasza pszenna, najłatwiej dostępna jako podstawowy pokarm. Podobnie jak przy każdej

że człowiek lekkomyślnie przysięga, i z początku nie uświadamia sobie tego, a potem spostrzeże, że zawinił przez jedną z tych rzeczy – ⁵ jeżeli więc kto popełni jedno z tych przestępstw, to niech wyzna, że przez to zgrzeszył. ⁶ Wtedy przyniesie jako ofiarę zadośćuczynienia dla Pana za swój grzech samicę spośród małego bydła, owcę lub kozę na ofiarę przebłagalną. A kapłan dokona przebłagania za jego grzech. ⁷ Jeżeli zaś ktoś jest tak ubogi, że nie może przynieść owcy, to jako ofiarę zadośćuczynienia za grzech, który popełnił, przyniesie dwie synogarlice albo dwa młode gołębie dla Pana, jednego jako ofiarę przebłagalną, drugiego jako ofiarę całopalną. ⁸ Przyniesie ją kapłanowi, a ten ofiaruje najprzód tego gołębia, który jest przeznaczony na ofiarę przebłagalną. Ściśnie jego główkę przy karku, ale jej nie oddzieli. ⁹ Potem pokropi ścianę ołtarza krwią ofiary przebłagalnej. Reszta krwi będzie wyciśnięta na podstawę ołtarza. To jest ofiara przebłagalna. ¹⁰ Drugiego gołębia złoży jako ofiarę całopalną według zwyczaju. W ten sposób kapłan dokona przebłagania za grzech, który tamten popełnił; i będzie mu odpuszczony. ¹¹ Jeżeli zaś kto jest tak ubogi, że nie może ofiarować nawet dwu synogarlic albo dwóch młodych gołębi, to przyniesie na dar ofiarny za grzech dziesiątą część efy najczystszej mąki jako ofiarę przebłagalną, ale nie poleje jej oliwą ani nie położy na niej kadzidła, bo to jest ofiara przebłagalna. ¹² Przyniesie to kapłanowi. Kapłan weźmie z tego pełną garść mąki jako pamiątkę i zamieni w dym na ołtarzu nad ofiarami spalonymi dla Pana. To jest ofiara przebłagalna. ¹³ W ten sposób kapłan dokona przebłagania za jego grzech, który tamten popełnił przeciwko jednemu z tych przykazań, i będzie mu odpuszczony. Kapłan otrzyma swoją część, tak jak przy ofierze pokarmowej”.

5,11 2,1

ofierze za grzech, część krwi posłuży na przebłaganie, gdy skropi się nią ścianę ołtarza. Jeśli krwi jest mało, wystarczy pomazać rogi ołtarza. Przy ofierze z kaszy pszennej, należało dodać odpowiednio oliwy i kadzidła (por. 2,3).

¹⁴ Przemówił Pan do Mojżesza: ¹⁵ „Jeżeli kto popełnił nieuczciwość i zgrzeszy przez nieuwagę przywłaszczając sobie rzeczy poświęcone Panu, to przyniesie jako swoje zadośćuczynienie dla Pana baranka bez skazy, wziętego spośród drobnego bydła, którego wartość wynosiłaby według oszacowania dwa sykle srebra według wagi przybytku na ofiarę zadośćuczynienia. ¹⁶ To, co sobie grzesznie przywłaszczył z rzeczy poświęconych, zwróci, oddając ponadto jedną piątą wartości, i odda to kapłanowi. W ten sposób kapłan dokona przebłagania za niego, ofiarując za niego baranka zadośćuczynienia, i będzie mu grzech odpuszczony. ¹⁷ Jeżeli kto zgrzeszy, czyniąc coś przeciwnego przykazaniom Pana, nie będąc tego świadomy, i stanie się winny, i popełni przestępstwo, ¹⁸ to przyniesie kapłanowi baranka bez skazy, wziętego spośród drobnego bydła, według twojego oszacowania, jako ofiarę zadośćuczynienia. Wtedy kapłan dokona przebłagania za jego winę, którą tamten zaciągnął przez nieuwagę, nieświadomie, i będzie mu grzech odpuszczony. ¹⁹ To jest ofiara zadośćuczynienia, bo naprawdę zawinił wobec Pana”.

5,15 2 Krn 26,16-18

5,16 Lb 5,7; 2 Krl 12,17

1.5. Ofiara zadośćuczynienia za wykroczenie sakralne (5,14-19)

Zadośćuczynienie *ʾāšām* (od *ʾāšam* – „być winnym, ponosić winę”) pierwotnie oznaczało zapewne naprawienie nieumyślnego wykroczenia przeciwko prawu Jahwe (w. 15); z czasem rozciągnięto je na świadome naruszenie prawa własności bliźniego (ww. 21-22). Naprawienie zamierzonej szkody dokonywało się przez jej wyrównanie, przy czym do oszacowanej szkody dodawano 20%. Nadto należało złożyć ofiarę krwawą, gdyż grzechem przeciwko Jahwe było także naruszenie praw bliźniego. Wyrównaniem za zatrzymanie przepisanej daniny czy też opłaty na kult świątynny było pełne uiszczenie zobowiązania (por. 5,24; 24,18.21) z dodaniem 20% (por. 5,24; 22,14; 27,13.15.19.27.31), co odpowiada podatkowi z Rdz 47,24. Należało przy tym ofiarować barana wartości przynajmniej dwóch sykli według wagi świątynnej. Rytuał (7,2-5) wykazuje podobieństwo do ofiar całopalnych i za grzech. Dodatek (ww. 17-19) dotyczy zapewne wypadku, gdy dług nie mógł być spłacony w terminie z powodu choroby dłużnika czy innych ważnych okoliczności (por. 14,12-13).

²⁰ Przemówił Pan do Mojżesza: ²¹ „Jeżeli kto zgrzeszy i popełni nieuczciwość względem Pana przez to, że zaprze się wobec bliźniego tego, co przyjął na przechowanie albo wziął w rękę jako zastaw, albo ukradł, albo wymusił na bliźnim; ²² albo jeżeli kto znalazł rzecz zgubioną i zaparł się tego, albo jeżeli złożył fałszywą przysięgę, dotyczącą jakiegokolwiek rzeczy, przez którą człowiek może zgrzeszyć – ²³ otóż kto tak zgrzeszył i stał się przez to winnym zadośćuczynienia, powinien oddać to, co ukradł, albo co wymusił, albo co wziął na przechowanie, albo rzecz zgubioną, którą znalazł, ²⁴ albo tę rzecz, co do której złożył fałszywą przysięgę – zwróci mianowicie całkowitą wartość tej rzeczy, dodając do niej jeszcze piątą część wartości. Powinien to oddać właścicielowi tego samego dnia, kiedy będzie składał ofiarę zadośćuczynienia. ²⁵ Potem przyprowdzi do Pana jako swoje zadośćuczynienie baranka bez skazy, wziętego spośród drobnego bydła według twego oszacowania na ofiarę zadośćuczynienia, którą należy przyprowdzić do kapłana. ²⁶ ten sposób kapłan za niego dokona przebłagania wobec Pana, i będzie tamtemu odpuszczony jakikolwiek grzeszny czyn, który popełnił, zaciągając winę”.

5,21 Wj 22,6-14

5,23 Ps 69,5

1.6. Ofiara zadośćuczynienia za wykroczenie przeciwko wspólnocie (5,20-26)

Przykłady naprawienia szkód społecznych wyliczono parami. Chodzi tu o grzech świadomy, gdy ktoś usiłował zatrzymać cudzą własność. Warunkiem odpuszczenia winy jest pełne naprawienie szkody z dodaniem 20% wartości tej rzeczy jej właścicielowi. Miało się to dokonać w dniu ofiary zadośćuczynienia, jeszcze przed jej złożeniem. Jeśli poszkodowany zmarł, nie pozostawiając spadkobiercy, zwrócone dobro należało do kapłanów (Lb 5,8). W Księdze przymierza (B – od niem. *Bundesbuch*) przewidziane jest, poza zwrotem rzeczy, dwukrotne pokrycie jej wartości jako przydział dla sędziów, którzy skazali winowajcę (Wj 21,37–22,8). W Babilonii przewidywano nawiązkę w wysokości 100-300% albo karę śmierci (*Kodeks Hammurabiego*, par. 8). Przepis P jest łagodniejszy, gdyż mówi o winowajcy, który przyznał się winy i zmasał ją przez zwrot rzeczy oraz złożenie ofiary.

6¹ Przemówił Pan do Mojżesza: ² „Daj Aaronowi i jego synom taki nakaz: Oto prawo odnoszące się do ofiary całopalnej: ofiara całopalna będzie na palenisku, na ołtarzu całą noc aż do rana, a ogień ołtarza będzie na nim płonął. ³ Potem kapłan włoży szatę lnianą i spodnie lniane na ciało, usunie popiół z ofiary całopalnej, którą ogień strawił na ołtarzu, i wysypie go obok ołtarza. ⁴ Następnie zdejmie ubranie, włoży inne szaty i wyniesie popiół poza obóz na miejsce czyste. ⁵ Ogień na ołtarzu będzie stale płonąć – nigdy nie wygaśnie. Na nim kapłan każdego poranka zapali drwa, na nim ułoży ofiarę całopalną, na nim zamieni w dym tłuszcz ofiar biesiadnych. ⁶ Ogień nieustanny będzie

6,5 2 Mch 1,18-36

2. Przepisy ofiarnicze dla kapłanów (6–7)

Dodatkowe dwa rozdziały (6–7) to przepisy dla kapłanów, tj. Aarona i jego synów (6,2), stwierdzające ich obowiązki i prawa. Mają oni czuwać nad świętością materii ofiar. Jest to tym bardziej ważne, że w świadomości wspólnoty religijnej Izraela po niewoli egzystencja narodu zależy od świętości kultu, sprawowanego zgodnie z prawem Jahwe. W miarę rozwoju ofiar ich materia podlega coraz bardziej szczegółowym przepisom, gdyż określona część przypadła kapłanom. Tak należy rozumieć pewne dodatki (6,11; 7,7-10.14) i dalsze ustalenia, dotyczące piersi (7,28.31.35a) i uda (7,32-34.35b-36) zwierzęcia ofiarnego.

2.1. Ofiary całopalenia (6,1-6)

W epoce królestwa składano w Jerozolimie codziennie rano ofiarę całopalną, a wieczorem ofiarę mączną (2 Krl 16,15). Również późniejsze plany Ezechiela nie przewidują zmian (Ez 46,13-15). Do czasów Ezdrasza i Nehemiasza dwukrotne całopalenie było nieznanne (por. Ezd 9,4-5; Ne 10,34). Ustalenia P (6,2.5; por. Wj 29,38-42; Lb 28,2-8) są raczej wynikiem późniejszego rozwoju liturgii, w której coraz bardziej akcentuje się utrzymanie wiecznego ognia (24,1-4) i dwu ofiar całopalnych każdego dnia jako wyraz nieustannej ofiary. Spodnie należało nosić podczas wszystkich funkcji spełnianych w sanktuarium i przy ołtarzu całopaleń (por. 16,4; Wj 28,42; 39,28; Ez 44,18-19).

plonać na ołtarzu – nigdy nie wygaśnie. ⁷ Oto prawo odnoszące się do ofiary z pokarmów: Synowie Aarona przyniosą ją przed Pana – przed ołtarz. ⁸ Potem wezmą z niej garść najczystszej mąki, należącej do ofiary pokarmowej, wraz z oliwą jej i z całym kadzidłem, które są na tej ofierze, i zamienią to w dym na ołtarzu jako miłą woń, jako pamiątkę dla Pana. ⁹ To, co pozostanie z tej ofiary, będzie pokarmem dla Aarona i jego synów. Jako chleby przasne zjedzą to w miejscu poświęconym, na dziedzińcu Namiotu Spotkania. ¹⁰ Nie będziecie piec z tego chlebów kwaszonych! To jest część, którą daję im z moich ofiar spalanych. To są ofiary najświętsze, tak jak ofiary prześlągalne i ofiary zadośćuczynienia. ¹¹ Każdy mężczyzna spośród synów Aarona będzie je spożywał. To jest prawo wieczyste dla waszych pokoleń, dotyczące ofiar spalanych dla Pana. Każdy, kto się ich dotknie, będzie uświęcony”.

¹² Przemówił Pan do Mojżesza: ¹³ „Oto dar Aarona i jego synów, który złożą Panu w dniu namaszczenia jednego z nich: będzie to ofiara

6,7 2,1-16
6,13 8,1-36

2.2. Ofiara pokarmowa (6,7–11)

Po spaleniu części upamiętniającej (por. 2,2), reszta ofiary pokarmowej należała do kapłanów jako „najświętsza”. W Kpł zwrot ten określa zwykle dary ofiarne, które częściowo spalano dla Jahwe, ale w większości należały do kapłanów (2,10; 6,10.22; 7,6; 24,9; 27,28). Ze względu na ich szczególną świętość można je było spożywać jedynie w miejscu świętym, tj. wewnątrz zabudowań świątynnych (Ez 42,13) względnie na dziedzińcu Namiotu Spotkania (w. 9), obok ołtarza (10,12-13). Ponieważ kobiety i dzieci nie miały tu dostępu (por. Ez 44,17-19), nie mogły też spożywać tych ofiar. Jahwe dzieli dary ofiarne jedynie między swych kapłanów, stwierdzając w ten sposób ich świętość. „Najwyższa świętość” (w. 11), podobnie jak „nieczystość” jest stanem, który można przenosić przez dotknięcie (por. 11,24-38; 15,4-12.19-27); stąd trzeba zachować pewne przepisy dotyczące świętości kultowej (por. ww. 20-22).

2.3. Ofiara podczas święceń kapłańskich (6,12-16)

Przepis, by kapłan od dnia swych święceń składał codziennie ofiarę poranną i wieczorną (por. aluzję Hbr 7,27 i wzmiankę u Józefa Flawiusza

z pokarmów wieczysta – jedna dziesiąta efy najczystszej mąki, z tego połowa rano, a połowa wieczorem.¹⁴ Będzie ona przyrządzona na patelni z oliwą. Kiedy będzie rozczyniona, przyniesiesz ją. Jako ofiarę pokarmową podzieloną na kawałki ofiarujesz ją. Będzie to miła woń dla Pana.¹⁵ Kapłan, który będzie namaszczony na miejsce Aarona spośród jego synów, to samo uczyni. To jest należność wieczysta dla Pana: ta ofiara będzie w całości zamieniona w dym!¹⁶ Każda ofiara pokarmowa kapłana będzie w całości spalona – nic z niej nie wolno jeść!”

¹⁷ Przemówił Pan do Mojżesza:¹⁸ „Tak mów do Aarona i jego synów: Oto prawo odnoszące się do ofiary przebłagalnej: na tym samym

6,18 4,1-5,13

Antiquitates Iudaicae III, 10,7) pomija LXX (kodeks A; wyróżnia się on także formułą wprowadzenia: w. 13, por. 2a.7a.18; 7,1a.11). W czasach monarchii z urzędu składano codziennie tylko jedną ofiarę pokarmową – wieczorną (1 Krl 18,29; 2 Krl 16,15). Ofiara pokarmowa jako dodatek do codziennego całopalenia wspomniana jest dopiero w Ez 46,11. Po niewoli nastąpiło przypuszczalnie, w nawiązaniu do dwukrotnej dziennie ofiary całopalnej, także podwojenie tej ofiary (Wj 29,39-41; Lb 28,4-5.8), którą arcykapłan winien był złożyć w dniu swego namaszczenia (w. 13; por. 8,26). Wreszcie stała się ona stałym aktem kultu (Lb 4,16), powtarzonym codziennie przez arcykapłana (w. 15) bądź jego zastępcę. Musiała to być ofiara w całości spalona, gdyż kapłan nie mógł spożywać ofiary składanej za siebie samego.

2.4. Ofiara za grzech (6,17-23)

W nawiązaniu do 4,1-5,13 podkreśla się tutaj, że materia tej ofiary jest najświętsza (w. 18). Wynika stąd, że tylko kapłan sprawujący tę ofiarę (w. 19) wraz z towarzyszącymi mu kapłanami mógł spożywać mięso ofiarne, i to tylko w „miejscu świętym” na dziedzińcu sanktuarium (w. 19; por. w. 9; 10,12-13). Natomiast mięso ofiary, której krew wniesiono do sanktuarium, należało spalić (w. 23). Dotyczyło to ofiary składanej za arcykapłana (4,5), bądź za całą społeczność (4,16). Ponieważ uważano, że świętość przenosi się przez dotyk (6,20, por. w. 11), trzeba było obmywać ściany skropione krwią i tłuc gliniane naczynia używane do gotowania mięsa ofiar. Przepis ten doprowadził do zastąpienia naczyń glinianych przez metalowe, które wystarczyło wyszorować (6,20-21; kapłański tekst Wj 38,3 wymienia więcej naczyń metalowych).

miejscu, na którym będzie zabijana ofiara całopalna, będzie także zabijana ofiara przebłagalna przed Panem. To jest rzecz bardzo święta!¹⁹ Kapłan, który będzie składał ofiarę przebłagalną, będzie z niej spożywał. Na miejscu poświęconym będzie spożywana, na dziedzińcu Namiotu Spotkania.²⁰ Każdy, kto dotknie jej mięsa, będzie uświęcony. Jeżeli trochę z jej krwi skropi ubranie, to należy je wyprać w Miejscu Świętym.²¹ Jeżeli to mięso było gotowane w naczyniu glinianym, naczynie owo będzie rozbite, jeżeli zaś było gotowane w naczyniu miedzianym, będzie ono wyszorowane i wypłukane wodą.²² Każdy mężczyzna spośród kapłanów będzie spożywać z niej. To jest rzecz bardzo święta!²³ Ale jeżeli część krwi z ofiary przebłagalnej była wniesiona do Namiotu Spotkania, aby w Miejscu Świętym był dokonany obrzęd przebłagania, to nie wolno jeść z tej ofiary. Będzie ona cała spalona w ogniu.

7¹ Oto prawo odnoszące się do ofiary zadośćuczynienia: jest ona rzeczą bardzo świętą.² Na tym samym miejscu, na którym będą zabijać ofiarę całopalną, będą także zabijać ofiarę zadośćuczynienia. Krew jej wyleją dokoła ołtarza,³ ale cały jej tłuszcz będzie złożony w ofierze: ogon, tłuszcz, który okrywa wnętrzności,⁴ obie nerki i tłuszcz, który jest na nich, który sięga aż do lędźwi, a także płat tłuszczu na wątrobie – przy nerkach będzie oddzielony.⁵ Kapłan zamieni to wszystko w dym

6,20 Ag 2,11-12

7,1 5,14-26

2.5. Ofiara zadośćuczynienia (7,1-10)

Również i ten rytuał ukazano tu w aspekcie świętości (7,1-6). Jest on podobny do ofiary za grzech zwykłego Izraelity (por. 4,27-31); brak w nim tylko pomazania krwią rogów ołtarza (4,30); zamiast tego wylewano krew wokół ołtarza, jak przy ofiarach całopalenia i zjednoczenia (w. 2; por. 1,5-11; 3,2.7.12); miało to może odróżniać ofiarę za grzech od późniejszej ofiary zadośćuczynienia bądź też włączyć tę ostatnią pomiędzy ofiarę za grzech a całopalenie. Wersy 7-10 to przypuszczalnie wtórny dodatek, gdyż nie mówi on o stopniu świętości materii ofiary, lecz rozważa jej aspekt ekonomiczny. Sucha ofiara pokarmowa, nie wymieniona w 2,1-16, to zapewne ustanowiona w późniejszej epoce ofiara ubogich, którzy nie mogli dodać oliwy ani kadzidła (por. 5,11).

na ołtarzu jako ofiarę spalaną dla Pana. To jest ofiara zadośćuczynienia. ⁶ Każdy mężczyzna z rodu kapłanów będzie z niej spożywał. Będzie spożywana w miejscu poświęconym, to jest rzecz bardzo święta. ⁷ Ofiary przebłagalne i ofiary zadośćuczynienia podlegają temu samemu prawu: będą one należały do tego kapłana, który dokonuje obrzędu przebłagania. ⁸ Jeżeli zaś kapłan składa za kogoś ofiarę całopalną, to otrzyma skórę zwierzęcia, które złożył w ofierze. ⁹ Także i każda ofiara pokarmowa upieczona w piecu albo przyrządzona w kociołku lub na patelni będzie należeć do tego kapłana, który ją złożył. ¹⁰ Ale każda ofiara pokarmowa zaprawiona oliwą albo sucha będzie należeć do wszystkich synów Aarona po równej części. ¹¹ Oto prawo odnoszące się do ofiary biesiadnej, która będzie składana Panu: ¹² Jeżeli kto składa ją jako ofiarę dziękczynną, to dołączy do tej ofiary dziękczynnej także i placki praśne rozczynione oliwą i praśne podplomyki; z najczystszej mąki, zaprawionej oliwą będą przyrządzone placki. ¹³ Obok placków z ciasta kwaszonego będzie złożony jego dar poza ofiarą dziękczynną

7,6 6,22

7,11 3,1-17

7,12 22,29; 2 Krn 29,31; 33,16; Ps 107,22; 116,17; Jr 17,26; 33,11

2.6. Ofiara zjednoczenia (7,11-21)

Wymienia się tu trzy rodzaje tej ofiary, składanej bądź jako dziękczynienie (ww. 12-15; por. 22,29; 2 Krn 29,31), bądź z okazji jakiegoś ślubu, bądź wreszcie dobrowolnie, bez osobistego zobowiązania (ww. 16-17). Na ofiarę dziękczynną winny być, poza zwierzęciem ofiarnym (3,1-17), złożone także praśne i kwaszone placki (ww. 12-13). Mięso ofiary miało być spalone dla Jahwe na znak komunii (por. 2,9; 6,8); kwaszone placki nie były składane na ołtarzu (2,11; por. zarzut Am 4,5), lecz spożywane z mięsem ofiary (por. 8,31; Wj 29,32). Stwierdza się zarazem, że z każdego daru ofiarnego winno się zachować cząstkę dla obrzędu podniesienia (por. ww. 28-36); cząstka ta należała do urzędującego kapłana (w. 14). Aby mięso ofiar zachować od profanacji i niewłaściwego użycia podczas wielodniowych świąt, należało ofiarę dziękczynną spożyć w dniu ofiarowania (w. 15); spożycie pozostałych dwu rodzajów ofiar można było odłożyć na dzień następny (w. 16). Jeśli jednak coś pozostało, trzeba to

biesiadną. ¹⁴ Z każdego rodzaju darów ofiarnych będzie odłączony jeden jako dar szczególny dla Pana. Otrzyma go kapłan, który pokropi krwią ofiary biesiadnej. ¹⁵ Mięso dziękczynnych ofiar biesiadnych musi być zjedzone tego samego dnia – nie wolno zostawiać z niego nic aż do rana. ¹⁶ Jeżeli jednak ma to być ofiara wynikająca ze ślubu albo jako ofiara dobrowolna, to mięso żertwy powinno się jeść tego samego dnia, ale resztę z niego można zjeść następnego dnia. ¹⁷ Jeżeli jednak część z tego mięsa pozostanie jeszcze na trzeci dzień, to będzie spalona w ogniu. ¹⁸ Jeżeli kto zje coś z mięsa ofiary biesiadnej na trzeci dzień, to ta ofiara nie będzie przyjęta, nie będzie ona policzona temu, który ją złożył, bo jest to rzecz nieczysta, a ten, który ją spożyje, zaciągnie winę. ¹⁹ Także i mięso, które się zetknęło z czymś nieczystym, nie może być jedzone. Powinno być spalone w ogniu. Poza tym każdy, kto jest czysty, może jeść mięso. ²⁰ Jeżeli jednak kto, będąc w stanie nieczystości, będzie jadł mięso z ofiary biesiadnej, która jest dla Pana, będzie wykluczony spośród swego ludu. ²¹ Jeżeli kto dotknie jakiejś nieczystości ludzkiej albo nieczystego zwierzęcia, albo jakiegoś nieczystego robactwa, i spożyje

7,15	22,30
7,16	22,18-23; Lb 15,3; Ps 22,26; 50,14; 56,13; 55,13; 116,14.18
7,17	Pwt 16,10; Ez 46,12
7,18	2 Krn 31,14; Ezd 1,4; 3,5
7,20	22,3-7
7,21	11-15

było spalić (w. 17). Pierwotnie ofiara zjednoczenia zachowywała ważność przez dwa dni (por. 19,5-8). Po niewoli jednak nastąpiła rewaloryzacja oficjalnej ofiary dziękczynnej, która była przepisana w określonych wypadkach (por. Ps 56,13; 100,1; 107,22; Jr 17,26; 33,11); skrócono czas ważności i upodobniono tę ofiarę do paschalnej (por. Wj 12,10; 34,25). Kto spożywał mięso ofiary po upływie wyznaczonej daty, popełniał świętokradztwo (por. 19,8) i unieważniał samą ofiarę (w. 18). Należy też zwrócić uwagę na pojęcie nieczystości: mięso ofiar traciło swą świętość poprzez kontakt z nieczystym; wówczas należało je spalić (w. 19). Czystość kultowa była też warunkiem uczestnictwa w uczcie ofiarnej (ww. 19-21; por. warunki udziału w Eucharystii w 1 Kor 11,17-34).

coś z mięsa ofiary biesiadnej należącej do Pana, będzie wykluczony spośród swego ludu”.

²² Przemówił Pan do Mojżesza: ²³ „Tak mów do synów Izraela: Nie wolno wam jeść tłuszczu cielców, owiec i kóz! ²⁴ Wolno się posługiwać dla różnych celów tłuszczem zwierząt padłych lub rozszarpanych, ale nie wolno go jeść. ²⁵ Każdy, kto je tłuszcz zwierząt składanych na ofiarę spalaną dla Pana, będzie wykluczony spośród swego ludu. ²⁶ Gdziekolwiek będziecie mieszkać, nie wolno wam spożywać żadnej krwi: ani krwi ptaków, ani krwi bydła. ²⁷ Ktokolwiek spożywa jakąkolwiek krew, będzie wykluczony spośród swego ludu”.

²⁸ Przemówił Pan do Mojżesza: „Tak mów do synów Izraela: ²⁹ Kto chce złożyć Panu ofiarę biesiadną, przyniesie dar swój Panu, wzięty ze swej ofiary biesiadnej. ³⁰ Własnoręcznie przyniesie ofiary spalone dla Pana: przyniesie tłuszcz z mostka i mostek, aby wykonać nim gest kołysania przed Panem. ³¹ Potem na ołtarzu kapłan tłuszcz zamieni w dym, a mostek będzie dla Aarona i jego synów. ³² Także i prawą

7,24 17,15; 22,8; Wj 22,30; Pwt 14,21; Ez 4,14

7,26 3,17; 17,10-14; 19,26; Rdz 9,4; Pwt 12,16.23; 15,23

2.7. Zakaz spożywania tłuszczu i krwi (7,22-27)

Nie wolno było spożywać tłustych części mięsa zwierząt przeznaczonych na ofiarę zjednoczenia (w. 23; por. 3,1.7.12.16-17). Jeśli te zwierzęta ofiarne – a tylko o nich jest tu mowa – padły lub zostały rozszarpane przez drapieżniki, obowiązywał zakaz ich spożywania pod groźbą kary Bożej (w. 25). Dopuszczano jednak możliwość innego ich wykorzystania (w. 24; por. Pwt 14,21). Jednocześnie zacieśniono ponownie zakaz krwi (por. 3,17; 17,10-14; 19,26; Rdz 9,4; Pwt 15,23).

2.8. Ofiary darowane (7,28-38)

Na daninę dla kapłanów składających ofiarę zjednoczenia były wyznaczone: część pieczywa (w. 14), pierś (ww. 30-31), a później także prawy udziec zwierzęcia ofiarnego (w. 32; w. 33 jest głosą powtarzającą treść poprzedniego, ze zamianą jedynie „kapłana” na „synów Aarona”). Przedtem jednak kapłan musiał dokonać pozornej ofiary mostkiem zwierzęcia, tj. „kołysania” nim przed Jahwe wprzód i w tył (w. 30). Ten rytuał *tenufa*, często wspominany w P (por. w. 34; 8,27.29; 9,21; 10,14-15; 14,12.21.24; 23,15.20; Wj 29,24.26;

łopatkę oddacie kapłanowi, jako część kapłańską z ofiar biesiadnych.³³ Ten spośród synów Aarona, który składa w ofierze krew i tłuszcz ofiar biesiadnych, otrzyma, jako swoją część, prawą łopatkę.³⁴ Bo mostek kołysania i łopatkę podniesienia biorę od Izraelitów z ich ofiar biesiadnych i daję je Aaronowi kapłanowi i jego synom jako należność wieczystą od Izraelitów”.³⁵ To jest część z ofiar spalanych dla Pana, która należy się Aaronowi i jego synom od dnia wprowadzenia ich w czynności kapłanów Pana.³⁶ W dniu, kiedy ich Pan namaścił, rozkazał Izraelitom im to dawać. To jest ustawa wieczysta dla ich pokoleń.³⁷ To jest prawo dotyczące ofiary całopalnej, ofiary pokarmowej, ofiary przebłagalnej, ofiary zadośćuczynienia, ofiary wprowadzenia w czynności kapłańskie i ofiary biesiadnej.³⁸ To rozkazał Pan Mojżeszowi na górze Synaj w dniu, kiedy polecił Izraelitom składać dary dla Pana na pustyni synajskiej.

8¹ Przemówił Pan do Mojżesza: ² „Weź Aarona i jego synów, szaty, oliwę do namaszczania cielca na ofiarę przebłagalną, dwa barany i kosz chlebów praśnych. ³ Następnie zgromadź całą społeczność przed

7,34 Pwt 18,3

Lb 6,20; 8,11.13.15.21; 18,18), polegał na tym, że kołysano mięsem ofiarnym w kierunku ołtarza i z powrotem. Gest ten wyrażał myśl, że część ofiarna faktycznie należy do Jahwe, ale On sam przekazuje ją kapłanowi. Prawy udziec był szczególnie ceniony (symbolika narządów płciowych i prawej strony jako pierwszeństwa). Po niewoli rytuał podniesienia stał się znakiem przeznaczenia na daninę dla kapłanów (por. Lb 5,9; 18,28; Ne 10,38; 13,5; Ez 44,30; 48,10.12). Charakterystyczne, że Pwt 18,3 wymienia inne udziały kapłańskie; być może te ustalenia nie przyjęły się w Jerozolimie właśnie dlatego, że Pwt pochodziło z Królestwa Północnego. Wersy 35 i 36 łączą prawo ofiar z wyświęceniem Aarona i jego synów (por. 8,1–9,24; Wj 29,1–46). Podobnie jak wszystkie inne prawa, także prawo ofiar połączono z wydarzeniem synajskim. Ponieważ jako miejsce nadania tego prawa wymienia się Synaj (w. 38; por. 25,1; 26,46; 27,34), wzmianka o Namiocie Spotkania w 1,1 może być uzupełnieniem redakcyjnym.

3. Prawa kapłańskie (8–10)

Opowiadanie o ustanowieniu kapłaństwa ST kontynuuje wprost Wj 40,38 (por. Wj 25,1–31,17; 35,1–40,38). Przed zajęciem kraju Kanaan, czynności

wejściem do Namiotu Spotkania”.⁴ Mojżesz uczynił tak, jak mu Pan rozkazał, i społeczność zgromadziła się przed wejściem do Namiotu Spotkania.⁵ Potem Mojżesz powiedział do społeczności: „Oto, co mi

kultowe spełniali naczelnicy rodów (por. Rdz 22,13; 31,54; 46,1); po osiedleniu wytworzyło się dziedziczne kapłaństwo przy poszczególnych sanktuariach (por. Sdz 17,5-12; 1 Sm 1,1-4,18). Zanim scentralizowano kult, kapłani byli urzędnikami królewskimi, niezależnie od przynależności plemiennej (por. 2 Sm 8,18; 20,26; 1 Krl 4,5; 12,31; 13,33); po reformie kultu mogli oni pochodzić jedynie z pokolenia Lewiego (por. Pwt 18,6-7; 31,9). W Ez (40,46; 44,15; 48,11) są nimi tylko potomkowie lewickiego rodu Sadoka, który według tradycji kapłańskiej był potomkiem Aarona (1 Krn 5,29-35). W tradycji P sam Aaron jest bratem Mojżesza (Wj 6,20) i eponimem kapłanów, nazywanych teraz „synami Aarona”. Na czele jerozolimskiego kapłaństwa przed niewolą stał „główny kapłan” (2 Krl 25,18; Jr 52,24), „wódz domu Sadoka” (2 Krn 31,10), odpowiedzialny przed królem jako jego urzędnik w sanktuarium państwowym (por. 2 Krl 12,8; 16,10). Po 515 roku i wznowieniu kultu w świątyni jerozolimskiej, zyskał on, wraz z tytułem „arcykapłan”, wiodącą rolę w judaizmie. W miejsce dawnych królów namaszczano teraz arcykapłana; domagano się także namaszczenia wszystkich kapłanów, co jednak przypuszczalnie nigdy nie nastąpiło. W Kpł 8–10 przedstawiony jest obraz kapłaństwa jerozolimskiego wkrótce po zakończeniu niewoli. Aaron jest zwierzchnikiem kapłanów, odpowiedzialnym za kult, zarazem jednak podlega Mojżeszowi (por. zwierzchnią rolę Mojżesza 8,4-7.12.14.18.22.31; 9,2.5-7; 10,3-4.6.12.20). Pozycja Mojżesza przypomina tu dawną rolę króla z dynastii Dawida czy też księcia Zorobabela w stosunku do kapłana Jozuego (por. Ag 2,23; Za 3,1-9; 6,13). Arcykapłan po niewoli był nie tylko gwarantem jedności kultu; był zwi. pośrednikiem między Jahwe a Izraelem (por. 4,13-21; 16,2-34). Zadanie to w NT spełnił ostatecznie Chrystus (Hbr 5,1-10; 7,1-8,5). Kapłaństwo NT nie wywodzi się jednak od dawnego, gdyż ani Jezus, ani Jego apostołowie nie spełniali funkcji kultowych.

3.1. Święcenia kapłańskie (8,1-36)

Uwaga P skupia się tu na pozycji kapłaństwa w Izraelu przed zdobyciem Jerozolimy. Było ono prawomocne, gdyż ustanowione na rozkaz Jahwe. Sekcja rozpoczyna się nakazem zwróconym do Mojżesza, aby przygotować wszystko co konieczne dla dokonania święceń kapłańskich Aarona i jego synów

Pan kazał uczynić!”⁶ Wtedy Mojżesz kazał się przybliżyć Aaronowi i jego synom i obmył ich wodą.⁷ Ubrał go w tunikę, opasał go ozdobnym pasem, włożył na niego wierzchnią szatę, na niej umieścił jeszcze efod, opasał go przepaską efodu i przymocował go nią.⁸ Potem umieścił na nim pektorał i włożył do pektorału urim i tummim.⁹ Włożył mu na głowę tiarę i przymocował na przedniej stronie tiary blachę złotą, święty diadem, tak jak nakazał Pan Mojżeszowi.¹⁰ Potem Mojżesz wziął oliwę namaszczenia, namaścił przybytek wraz ze wszystkim, co w nim było, i poświęcił te rzeczy.¹¹ Także pokropił nią siedem razy ołtarz i namaścił ołtarz razem z całym jego sprzętem, również kadź na wodę i jej podstawę, aby je poświęcić.¹² Potem wylał trochę oliwy namaszczenia na głowę Aarona i namaścił go, aby go poświęcić.¹³ Następnie Mojżesz kazał synom Aarona przybliżyć się, włożył na nich tuniki, przepasał ich ozdobnymi pasami i okrył ich głowy mitrami, tak jak Pan nakazał Mojżeszowi.¹⁴ Potem przyprowadzono cielca na ofiarę przebłągalną. Aaron i jego synowie włożyli ręce na głowę cielca ofiary przebłągalnej.¹⁵ Mojżesz zabił go, wziął krew jego i palcem pomazał nią

8,10 Wj 30,22-33

8,15 Ez 43,20

(8,1-3; por. Wj 29,1-3). Tekst wymienia zwł. szaty kapłańskie i olej namaszczenia (por. Wj 30,22-23). Obmycie to gwarancja kultowej czystości (por. 1,13; Lb 3,12; 8,16). O stroju arcykapłana zob. Wj 28,4-43. Pojęcie *efod* (LXX *epomis*, Vg *humerale*) ma kilka znaczeń: część stroju arcykapłana (por. Wj 28,4,6; 29,5; 39,2), biała przepaska lniana jako ubiór kultowy (por. 1 Sm 2,18; 22,18; 2 Sm 6,14,20), przedmiot do pytania wyroczni przez los (1 Sm 23,9; 30,7), a także zapewne jakiś posążek kultowy (Sdz 8,27; 17,5; 18,14.17-18.20; Oz 3,4; por. *efudab*, „okrycie posągu” Iz 30,22). Woreczek z losami (por. Wj 28,15-30) mieścił dwa kamyki do pytania – *urim* i *tummim*; jeden kamyk oznaczał potwierdzenie, a drugi negację. Należało więc tak pytać Jahwe, by wystarczała prosta odpowiedź (por. 1 Sm 23,9-12; 30,7-8). W podobny sposób w Babilonii szukano odpowiedzi za pomocą laski lub strzały (por. Ez 21,26). Później zarzucono korzystanie z kamyków wyroczni – (por. Ne 7,65; Ez 2,63), nadal jednak woreczek z losami należał do oznak urzędy arcykapłańskiego. Ozdobiony był 12 szlachetnymi kamieniami, na których wyryto imiona 12 pokoleń

rogi ołtarza dokoła – w ten sposób oczyścił ołtarz. Resztę krwi wylał na podstawę ołtarza i tak poświęcił go, i dokonał przebłagania.¹⁶ Potem wziął cały tłuszcz, który jest na wnętrznościach, i płat tłuszczu, który okrywa wątrobę, jak również i obie nerki wraz z ich tłuszczem. Mojżesz zamienił je w dym na ołtarzu.¹⁷ A cielca razem ze skórą, mięsem i zawartością jelit spalił w ogniu poza obozem, tak jak nakazał Pan Mojżeszowi.¹⁸ Potem przyprowadzono barana na ofiarę całopalną. Aaron i jego synowie włożyli ręce na głowę barana.¹⁹ Mojżesz zabił go i pokropił krwią ołtarz dokoła.²⁰ Potem Mojżesz pokrajał barana na części i zamienił w dym głowę, części i tłuszcz.²¹ Następnie Mojżesz obmył wodą wnętrzności i nogi barana i zamienił w dym całego barana na ołtarzu. To było całopalenie, miła woń, ofiara spalana dla Pana,

Izraela jako „pamiętkę dla Jahwe” (Wj 28,29). Zawój na głowie w kształcie turbanu (*micnefet*, LXX *mitra*, Vg *cidaris*) był niegdyś nakryciem głowy króla (por. Ez 21,31) i oznaką królewską, podobnie jak złota rozeta (Syr 40,4; por. Wj 28,36; 39,30) i diadem (2 Sm 1,10; 2 Krl 11,12; Ps 89,40). Po upadku monarchii insygnia te przejął arcykapłan. Namaszczanie sanktuarium, ołtarza, różnych naczyń kultowych (por. Wj 29,36-37; 30,26-29) i arcykapłana (por. Wj 29,7). Celem namaszczenia było zawsze poświęcenie, tj. wyłączenie poświęconej osoby czy przedmiotu z zakresu świeckiego. W Izraelu używano oliwy z racji higienicznych i kosmetycznych (Pwt 28,40; Est 2,12), w rytuałach oczyszczeń (Kpł 14,10-18), a zwł. przy namaszczaniu króla (por. 1 Sm 10,1; 16,1-3; 1 Krl 1,39), który w ten sposób stawał się pomazańcem Jahwe (Lm 4,20) i nietykalnym (2 Sm 1,14). Jako podstawowy środek wzmacniający siły, oliwa była symbolem siły i umocnienia (por. używanie świętych olejów w sakramentach chrztu, bierzmowania, namaszczenia chorych i w święceniach kapłańskich). Jako zwierzchnik narodu i jego przedstawiciel u Boga, arcykapłan po niewoli był namaszczany jak niegdyś król; trudno powiedzieć, od kiedy stosowano ten zwyczaj. Z pewnością wyświęcenie arcykapłana dokonywało się początkowo przez włożenie szat świętych, ale bez namaszczenia (Za 3,1-9; por. Lb 20,26-29). Pierwsze wyraźne świadectwa namaszczenia arcykapłana pochodzą z epoki hellenistycznej (por. 2 Mch 1,10; Syr 45,15; Dn 9,25-26). Komentowany tekst jest chyba starszy od tej warstwy P, która rozciąga praktykę namaszczenia

tak jak nakazał Pan Mojżeszowi. ²² Potem przyprowadzono drugiego barana, barana ofiary wprowadzenia w czynności kapłańskie. Aaron i jego synowie włożyli ręce na głowę barana. ²³ Mojżesz zabił go, wziął trochę jego krwi i pomazał nią wierzch prawego ucha Aarona, duży palec jego prawej ręki i duży palec jego prawej nogi. ²⁴ Potem Mojżesz kazał się przybliżyć synom Aarona i pomazał krwią wierzchy ich prawych uszu, duże palce ich prawych rąk i duże palce ich prawych nóg. Resztę krwi wylał Mojżesz dokoła ołtarza. ²⁵ Potem wziął tłuszcz, ogon i cały tłuszcz, który jest na wnętrznościach wraz z płatem tłuszczu, który okrywa wątrobę, a także obie nerki z ich tłuszczem i prawą łopatkę.

na wszystkich kapłanów (7,35-36; 10,7; Wj 28,41; 30,30; 40,12-15; Lb 3,3). Zwykli kapłani nie byli namaszczani (por. 4,3; Wj 20,30); ich strój składał się z przepasanej tuniki oraz stożkowatego nakrycia głowy (*pilos*, a nie *petasos*; por. Józef Flawiusz, *Antiquitates Iudaicae* III, 7,3). Ofiara za grzech (ww. 14-17) składana podczas święceń (por. 4,1-21; Wj 29,10-14) służyła do oczyszczenia ołtarza całopaleń. Bez tej ofiary ołtarz pozostałby w sferze świeckiej, nie mogąc urzeczywistnić spotkania Boga z człowiekiem. Kapłani nie mogli spożywać mięsa tej ofiary z racji na swój ścisły związek z ołtarzem. Ofiara całopalna z tej okazji (por. Wj 29,15-18) wymagała barana jako zwierzęcia ofiarnego (por. 5,15; Rdz 15,9; 22,13). Składano ją według rytuału Kpł 1,10-13; należała w całości do Jahwe, wyrażając akt hołdu wobec Boga przymierza.

Z ofiarą ustanowienia kapłana (por. Wj 29,19-26) łączyło się formalne przejęcie urzędu. W ST zwrot *millu'im* – „napełnienie rąk” (7,37; 8,22.28-29.31.33; por. *mille'jad*, „napełnić czyjeś ręce” 16,32; 21,10; Wj 32,29; Lb 3,3; Sdz 17,5.12; 1 Krl 13,33; 2 Krn 13,9; 29,21; Ez 43,26) odnosi się wyłącznie do „inwestytury kapłańskiej”. Jego wyjaśnieniem jest zapewne zwyczaj wkładania w ręce kapłana atrybutów jego urzędu. Rytuał ofiary ustanowienia kapłana odpowiadał obrzędowi zwykłej ofiary zjednoczenia (3,7-11; 7,11-21), z dwoma wyjątkami. Pierwszy szczegół wyróżniający to pomazanie krwią krańców ciała, symbolizujących całą osobę (8,23-24; por. analogiczny obrzęd 14,14.17.25.28). Podobnie rogi ołtarza oznaczały cały ołtarz (8,15). W tym obrzędzie używano krwi będącej własnością Jahwe, aby tym sposobem wyłączyć kandydata do święceń ze sfery świeckiej i przeznaczyć na własność Boga. Po drugie, zanim spalono poszczególne części ofiary, Mojżesz dokonał nimi obrzędu „kołysania”. Gest ten odnosił się do samych kapłanów, a nie był tylko ofiarą pozorną

²⁶ Z kosza chlebów praśnych, który stoi przed Panem, wziął jeden chleb praśny, jeden placek przyrządzony z oliwą i jeden podpłomyk. Umieścił je na kawałkach tłuszczu i na prawej łopacie. ²⁷ Potem położył to wszystko na dłoniach Aarona i na dłoniach jego synów i wykonał nimi gest kołysania przed Panem. ²⁸ Następnie Mojżesz wziął to wszystko z ich dłoni i zamienił w dym na ołtarzu nad całopaleniem. To była ofiara wprowadzenia w czynności kapłańskie, miła woń, ofiara spalana dla Pana. ²⁹ Mojżesz wziął mostek i wykonał nim gest kołysania przed Panem. To była część należna Mojżeszowi z barana ofiary wprowadzenia w czynności kapłańskie, jak nakazał Pan Mojżeszowi. ³⁰ Potem Mojżesz wziął trochę oliwy namaszczenia i trochę krwi z ołtarza i pokropił nią Aarona i jego szaty, a z nim jego synów i ich szaty. Tak poświęcił Aarona z jego szatami i z nim jego synów z ich szatami. ³¹ Potem powiedział Mojżesz do Aarona i do jego synów: „Ugotujcie mięso przy wejściu do Namiotu Spotkania. Tam jedzcie je z chlebem, który jest w koszu ofiary wprowadzenia w czynności kapłańskie. Tak mi nakazano w słowach: Aaron i jego synowie będą je jedli. ³² Resztę mięsa i chleba spalicie w ogniu. ³³ Od wejścia do Namiotu Spotkania nie będziecie odchodzić przez siedem dni, aż do dnia, kiedy skończą się dni waszego wprowadzania w czynności kapłańskie, bo przez siedem dni będziecie w nie wprowadzani. ³⁴ Tak jak dzisiaj uczyniono, tak Pan nakazał czynić, aby dokonać za was przebłagania. ³⁵ Przez siedem dni będziecie siedzieć przy wejściu do Namiotu Spotkania dzień i noc na

(por. 7,30), jak podczas rytu kołysania mostka, który przeznaczony był dla Mojżesza (8,29). Końcowy akt obrzędu (w. 30; por. Wj 29,21) wymaga skropienia resztą oliwy i krwi zwierzęcia szat Aarona i jego synów. Możliwe, że ten rytuał dotyczył tylko święceń arcykapłana (8,7-12), a pozostałych kapłanów jako „synów Aarona” włączono dopiero później (por. 8,6.13). Ze względu na szczególnie stopień świętości, mięso i chleb ofiary święceń należało spożyć u wejścia do przybytku, a resztki spalić (por. 7,15). Okres siedmiu dni oznacza tydzień biblijny – por. 12,2-3; 15,19.28-29; 23,8.36.42; Rdz 17,12; 29,27; 50,10. Uroczysta przestroga „abyście nie pomarli” (8,35) – por. 10,6.9; 15,31; 16,2.13; 22,9.

straży Pana, abyście nie pomarli. Taki nakaz otrzymałem”.³⁶ Aaron i jego synowie uczynili to wszystko, co Pan nakazał im przez Mojżesza.

9¹ Ósmego dnia zawołał Mojżesz Aarona, jego synów i starszych Izraela.² Potem powiedział do Aarona: „Weź sobie młodego cielca na ofiarę przebłagalną i barana na ofiarę całopalną, oba bez skazy, i przyprowadź przed Pana”.³ A do Izraelitów tak powiedz: „Weźcie koziołka na ofiarę przebłagalną, cielca rocznego i baranka rocznego, obydwie bez skazy na ofiarę całopalną,⁴ cielca i barana na ofiarę biesiadną, aby je ofiarować przed Panem, a także ofiarę pokarmową zaprawioną oliwą, bo dzisiaj Pan wam się ukaze”.⁵ Przyprowadzili więc to, co im nakazał Mojżesz, przed Namiot Spotkania. Potem cała społeczność zbliżyła się i stanęła przed Panem.⁶ Wtedy Mojżesz powiedział: „Oto co Pan nakazał uczynić, aby chwała Pana wam się ukazała!”⁷ Do Aarona zaś Mojżesz powiedział: „Zbliź się do ołtarza, złóż ofiarę przebłagalną i ofiarę całopalną, dokonaj przebłagania za siebie i za lud, złóż dar za lud i dokonaj przebłagania za nich, tak jak Pan rozkazał”.⁸ Wtedy Aaron zbliżył się do ołtarza i zabił cielca na ofiarę przebłagalną za siebie

9,7 Hbr 7,27

3.2. Ofiara przy święceniach arcykapłana (9,1-24)

Kult ofiarniczy rozpoczął się ósmego dnia po wyświęceniu kapłanów (9,1). „Starsi” byli to wczesnym Izraelu wodzowie rodów, mający władzę wewnątrz związku szczepowego. We wspólnocie po niewoli byli to odpowiedzialni za administrację gminy (por. Ezd 5,9-10; 6,7-8). W stosunku do zwykłych przepisów o ofiarach jest tu kilka różnic: na ofiarę za grzech wybierano kozła (9,3.15; Lb 15,24), a nie cielca (4,14); rytuał krwi odbywał się w przybytku (por. 4,5-7.16-18); nie wspomina się o nałożeniu ręki (por. 4,4.14.24.29.33; 8,14.18). Uderza też obecność kapłanów, którzy podają arcykapłanowi zarówno krew, jak i mięso ofiarne (9,9.12-13.18). Ofiary za grzech arcykapłana i ludu odpowiadają obrzędowi dania pojednania (por. 16,11.15; Hbr 5,3; 6,7-8). Przepis o całopaleniu (w. 16) zob. 1,10-13. Końcowe błogosławieństwo Aarona jest przywołaniem obecności Jahwe (por. Wj 20,24; Lb 6,22-27; 2 Sm 6,18; 1 Krl 8,56-61); udzielano go regularnie po zakończeniu ofiary składanej na ołtarzu, a przed ucztą ofiarną (por. 1 Sm 9,13). Zapewne złączono tu dwie

samego.⁹ Synowie Aarona podali mu krew, a on umoczył palec we krwi, pomazał nią rogi ołtarza i wylał krew na podstawę ołtarza.¹⁰ Tłuszcz, nerki i płat tłuszczu, który okrywa wątrobę ofiary przebłagalnej, zamienił w dym na ołtarzu, tak jak Pan nakazał Mojżeszowi.¹¹ Mięso zaś i skórę spalił w ogniu poza obozem.¹² Potem zabił żertwę ofiary całopalnej. Synowie Aarona podali mu krew, i wylał ją dokoła ołtarza.¹³ Podali mu też podzieloną na części ofiarą całopalną, razem z głową, a on zamienił to w dym na ołtarzu.¹⁴ Następnie obmył wnętrze i nogi i zamienił je w dym nad całopaleniem na ołtarzu.¹⁵ Potem złożył dar za lud. Wziął kozła, który był przeznaczony na ofiarę przebłagalną za lud, zabił go i złożył go jako ofiarę przebłagalną, tak jak poprzednio.¹⁶ Następnie złożył ofiarę całopalną i postąpił z nią według zwyczaju.¹⁷ Dalej złożył ofiarę pokarmową, wziął z niej jedną pełną garść i zamienił ją w dym na ołtarzu poza ofiarą poranną.¹⁸ Potem zabił cielca i barana

różne tradycje, gdyż raz Aaron sam udziela błogosławieństwa (w. 22), a raz wspólnie z Mojżeszem (w. 23). Gdy Aaron odszedł od ołtarza (niewątpliwie mowa o ołtarzu całopaleń w świątyni jerozolimskiej; por. Ez 43,13-17), udał się wraz z Mojżeszem do Namiotu Spotkania (w. 23), przypuszczalnie na dalszą modlitwę o uproszenie objawienia Jahwe (por. 1 Krl 18,36-38; 2 Krn 7,1-3).

System ofiar ST nie miał na celu manipulować Bożym działaniem, lecz umacniał wiarę w obecność Jahwe w Izraelu. Obecność tę pojmowano zawsze jako akt Bożej łaskawości. Przyjęcie i potwierdzenie zarówno kultu ofiarnego Izraela, jak i kapłaństwa Aarona z arcykapłanem na szczycie, wyraża pojawienie się „chwały Pana” (*kebod jhwh*, LXX *doxa Kyriou*, Vg *gloria Domini*). P pomniejsza rolę dawnych teofanii sprzed Synaju, unika słów pochodnych od rdzenia *kbd* w świeckim znaczeniu, używa natomiast zwrotu *kebod jhwh* na oznaczenie objawiającej mocy i świętości Boga, bądź to przez ogień w obłoku (Wj 24,16-17; 40,38; por. Pwt 4,11-12), bądź przez zwykły obłok jako znak obecności Boga (Wj 16,7,10; 29,43; 40,34-35; Lb 14,10; 16,19; 17,7; 20,6; 1 Krl 8,11; por. 2 Mch 2,8; Ez 9,3; 10,18-19; 43,2-5; Mt 17,5; Mk 9,7; Łk 9,34). Uprawomocnienie zapoczątkowanego kultu wyraża także zwrot mówiący, że to sam Jahwe rozpalil wieczny ogień na ołtarzu (por. 6,5-6; Sdz 6,21; 13,19-20; 1 Krl 18,38; 1 Krn 21,26; 2 Krn 7,1; 2 Mch 2,10-11).

jako ofiarę biesiadną dla ludu. Synowie Aarona podali mu krew, a on wylał ją dokoła ołtarza. ¹⁹ Tłuste części cielca i barana – ogon, tłuszcz, który okrywa wnętrzności, nerki i płat tłuszczu, który jest na wątrobie, ²⁰ te części tłuste położyli na mostkach, a on zamienił te części tłuste w dym na ołtarzu. ²¹ Mostkami i prawymi łopatkami Aaron wykonał gest kołysania przed Panem, tak jak nakazał Pan. ²² Następnie Aaron podniósł ręce w stronę ludu i pobłogosławił go. I zszedł po ukończeniu ofiary prześlągalnej, ofiary całopalnej i ofiar biesiadnych. ²³ Mojżesz i Aaron weszli do Namiotu Spotkania, potem wyszli stamtąd i pobłogosławili lud. Wtedy chwała Pana ukazała się całemu ludowi. ²⁴ Ogień wyszedł od Pana i strawił ofiarę całopalną razem z częściami tłustymi na ołtarzu. Na ten widok cały lud krzyknął z radości i upadł na twarz.

10 ¹ Nadab i Abihu, synowie Aarona, wzięli każdy swoją kadzielnicę, nabrali do niej ognia, włożyli na niego kadzidło i ofiarowali przed Panem ogień inny, niż był im nakazany. ² Wtedy ogień wyszedł od Pana i pochłonął ich. Umarli przed Panem. ³ Mojżesz powiedział do Aarona: „To jest, co Pan powiedział: Okażę moją świętość tym, co zbliżają się do Mnie, okażę chwałę moją przed całym ludem”. Aaron

9,22 2 Sm 6,18; 1 Krl 8,14.54-55

9,23 Wj 16,7; 1 Krl 8,10-11; 2 Krn 7,1-3

10,1 Lb 17,2

10,2 Lb 16,35; 2 Krl 1,10-14

3.3. Rola kapłanów w kulcie Izraela (10,1-20)

Prawo ofiar wymienia kadzenie tylko w kontekście ofiar mącznych (2,2.15-16; 6,7-8); istniała jednak – przynajmniej w świątyni po niewoli – regularna ofiara kadzenia: brano z ołtarza całopalenia płonące węgle, zanoszono je do wnętrza przybytku na ołtarz kadzenia (Kpł 4,7; Wj 30,27; 31,8; 35,15; 1 Krn 6,34; 28,18; 2 Krn 26,16.19; 1 Mch 1,21; Łk 1,11) i spalano na nim specjalnie przygotowane kadzidło (por. Wj 30,34-38). Niedozwolona czynność kultowa nasuwała podejrzenie o składanie ofiary kadzielnej obcym bogom (por. 2 Krl 17,11; 22,17; 23,5.8; Jr 1,16; 7,9; 11,13.17; 19,4.13; 32,29; 44,3.5.8.15.17-19.25) bądź też o wprowadzanie do kultu rytu ognia, zakorzenionego w religii Zaratusztry. Ponieważ P nakazuje utrzymywanie na ołtarzu wiecznego ognia (6,1-6), należy pod pojęciem *ʾeš zarab* rozumieć taki ogień, który został wniesiony

zamilkł. ⁴ Potem Mojżesz zawołał Miszaela i Elsafana, synów Uzzjela, który był stryjem Aarona, i powiedział do nich: „Zbliźcie się! Wynieście swoich braci sprzed Miejsca Świętego poza obóz!” ⁵ Wtedy oni zbliżyli się i wynieśli ich w ich tunikach poza obóz, tak jak powiedział Mojżesz. ⁶ Potem Mojżesz powiedział do Aarona i jego synów, Eleazara i Itamara: „Nie będziecie zaniedbywać uczesania głowy i nie będziecie rozdzierać szat, abyście nie pomarli i aby On nie rozgniewał się na całą społeczność. Wasi bracia, cały dom Izraela, będą opłakiwać ten pożar, który Pan zapalił. ⁷ Nie będziecie odchodzić od wejścia do Namiotu Spotkania, abyście nie pomarli, ponieważ olej namaszczenia Pana jest na was”. A oni postąpili tak, jak Mojżesz im powiedział.

10,6 2 Krn 24,18; 25,15; 28,11.13; Ne 13,18; Ez 44,20

10,7 8,1-36

z zewnątrz na teren świątynny (por. Ml 1,10 o zamykaniu bram świątynnych). Opowiadanie ma zapewne wyjaśniać konflikt pomiędzy rywalizującymi grupami kapłańskimi w świątyni czasu po niewoli babilońskiej (por. w. 1 z Lb 16,7.17-18 i w. 2 z Lb 3,2-4; 16,35; 26,60-61; 1 Krn 24,1-2). Po centralizacji kultu kapłani z różnych sanktuariów znaleźli się w świątyni jerozolimskiej; dochodziło jednak do konfliktów, aż wreszcie po niewoli za potomków Aarona uznano jedynie obu jego młodszych synów, Eleazara i Itamara (por. 1 Krn 24,3-4). Wyroczenia Jahwe zachowana jest tu (w. 3) w formie rytmicznej i nigdzie poza tym nie poświadczona. Dotyczy ona sensu i celi kultu świątynnego: cuda wskazują na Bożą chwałę i świętość (por. 9,23-24; Wj 15,11; Ps 77,12; 88,13; 89,6; 119,129), są jednak szczególnie wyraźne dla tych, „co są Mi bliscy”, tj. dla kapłanów (por. 21,17.21; Wj 19,22; Ez 42,13-15). Dalsi krewni zabrali zabitych (ww. 4-5), gdyż dotknięcie zwłok czyniło nieczystym kultowo, nie dało się więc pogodzić z urzędem kapłańskim (por. 21,1-4.11). Żałoba wyrażała sprzeciw wobec sądu Bożego. O zakazie zwyczajów żałobnych por. 21,10. Nieposłuszeństwo kapłanów ściąga Boży gniew na całą społeczność (por. 4,3). O namaszczeniu kapłanów por. 8,12.30; Wj 28,41. Nakaz trzeźwości podczas czynności liturgicznych (ww. 8-9), z którym Jahwe zwrócił się do samego Aarona (jeszcze tylko w Lb 18,1.8.20), nie ma związku ze śmiercią synów Aarona i jest zapewne dodatkiem. Kapłanom nie wolno było przed określonymi czynnościami liturgicznymi spożywać napojów alkoholowych (por. Ez 44,21). Por. także przykład abstynencji Rekabitów (Jr 35,3-8) i nazi-

⁸ Przemówił Pan do Aarona: ⁹ „Kiedy będziecie wchodzić do Namiotu Spotkania, ty i synowie twoi, nie będziecie pić wina ani sycery, abyście nie pomarli! To jest ustawa wieczysta dla wszystkich waszych pokoleń, ¹⁰ abyście rozróżniali między tym, co święte, a tym, co świeckie, między tym, co nieczyste, a tym, co czyste, ¹¹ abyście nauczali Izraelitów wszystkich ustaw, które Pan ogłosił wam przez Mojżesza”. ¹² Potem Mojżesz powiedział do Aarona i do jego pozostałych synów, Eleazara i Itamara: „Weźcie ofiarę pokarmową, która pozostała z ofiar spalanych dla Pana, i zjedzcie ją bez kwasu koło ołtarza, bo to jest rzecz bardzo święta. ¹³ Będziecie to jeść w miejscu poświęconym, bo to jest część należąca tobie i synom twoim z ofiar spalanych dla Pana. Taki nakaz otrzymałem. ¹⁴ Mostek kołysania i łopatkę podniesienia będziecie jedli w miejscu czystym, ty i synowie twoi, i córki twoje z tobą. To się należy

10,9	Iz 28,7; Ez 44,21
10,10	Ez 44,23
10,12	6,12-16
10,13	2,3.10
10,14	7,30-34

rejczyków zobowiązanych do szczególnej świętości (Lb 6,1-8; por. Sdz 13,4.7; Am 2,11-12; Łk 1,15). Wersy 10-11 stanowią dodatek: kapłani mieli uważnie pełnić czynności kultowe i przekazywać ludowi znajomość Tory; jej treść według P wyraża się zwł. w przeciwstawnych pojęciach: święte – świeckie oraz czyste – nieczyste (por. Ez 22,26; 42,20; 44,23). Na podstawie tej wiedzy winni sami rozstrzygać i pouczać Izraela o tym przeciwstawieniu. Kapłański obowiązek pouczania – por. Pwt 33,10; Jr 2,8; Oz 4,6; Ml 2,6-8. Również wersy 12-15 to późniejszy dodatek, który zakłada zamknięcie praw dotyczących ofiar (Kpł 1–7). Na podstawie 6,9-11 rozstrzygnięto, co należy uczynić z resztą ofiary pokarmowej, gdyż w 9,17 kwestia była jeszcze otwarta. Dalsze wersy to przestroga dla kapłanów, aby nie tylko pilnowali należnych im danin z części ofiar, ale także spożywania ich w świętym miejscu (por. 7,28-36).

Zakończenie tej sekcji (ww. 16-20) zawiera szczególnie *casus* prawny. Kozioł ofiary za grzech ludu miał być spalony w całości, bez spożywania jego mięsa. Klucz do zrozumienia zarzutu znajduje się w wersie 18. Krew ofiary za grzech zarówno arcykapłana, jak i społeczności należało wnieść do przybytku i skropić nią przedśrodek (4,5-6.16-17), a następnie spalić zwierzę ofiarne. Jeśli

tobie i twoim synom z biesiadnych ofiar Izraelitów. ¹⁵ Będą przynosić łopatkę podniesienia i mostek kołysania razem z częściami tłustymi, przeznaczonymi na ofiarę spalaną, aby nimi wykonać gest kołysania przed Panem. To się będzie należeć tobie i twoim synom jako należność wieczysta, tak jak Pan nakazał”. ¹⁶ Mojżesz wypytywał o kozła ofiary przebłagalnej i okazało się, że został spalony. Wtedy rozgniewał się na pozostałych synów Aarona, to jest na Eleazara i Itamara, i powiedział do nich: ¹⁷ „Dlaczego nie spożyliście ofiary przebłagalnej w miejscu poświęconym? Przecież ona jest rzeczą bardzo świętą. On dał ją wam, abyście zglądzieli winę społeczności, abyście przebłagali za nich Pana. ¹⁸ Krew jej nie była wniesiona do Miejsca Świętego. A więc winniście byli spożyć ją w Miejscu Świętym, tak jak mi nakazano”. ¹⁹ Wtedy Aaron powiedział do Mojżesza: „Oto dzisiaj oni złożyli ofiarę przebłagalną i ofiarę całopalną przed Panem i taka rzecz mnie spotkała! Gdybym dzisiaj jadł ofiarę przebłagalną, czy Pan uznałby to za dobre?” ²⁰ Mojżesz wysłuchał tej odpowiedzi i uznał ją za dobrą.

11 ¹ Przemówił Pan do Mojżesza i do Aarona: ² „Tak mówcie synom Izraela: Oto zwierzęta, które będziecie jeść spośród wszystkich zwierząt, które są na ziemi: ³ Będziecie jedli każde zwierzę czworonożne,

jednak nie dokonano rytui krwi, kapłani winni spożyć mięso ofiary, aby w ten sposób zakończyć akt przebłagania (6,17-23). Skoro Aaron złożył ofiarę za grzech przed oficjalnym wejściem do przybytku (por. 9,15,23), a więc i przed pokropieniem krwią, to kapłani winni byli spożyć mięso ofiary. Odpowiedź Aarona (w. 19) jest wyznaniem moralnego braku, gdyż czuł się on odpowiedzialny za zachowanie i śmierć swych synów. Czuł się też niegodny spożycia ofiary. Takie wyjaśnienie zadowoliło Mojżesza (w. 20).

4. Prawa czystości rytualnej (11–15)

Poprzednia sekcja Kpł 8–10 mówi o inauguracji kultu ofiarniczego w Izraelu. Na końcu swej inicjacji kapłańskiej Aaron otrzymał od Jahwe pouczenie, że istotnym zadaniem jego potomstwa będzie rozróżnianie „między tym, co święte, a tym, co świeckie, między tym, co nieczyste, a ty, co czyste” (10,10).

które ma rozdzielone kopyta, to jest racice, i które przeżuwa. ⁴ Ale następujących zwierząt, mających rozdzielone kopyta i przeżuwających, nie będziecie jedli: wielbłąda, ponieważ przeżuwa, ale nie ma rozdzielonego kopyta – będzie dla was nieczysty; ⁵ świstaka, ponieważ przeżuwa, ale nie ma rozdzielonego kopyta – będzie dla was nieczysty; ⁶ zająca, ponieważ przeżuwa, ale nie ma rozdzielonego kopyta – będzie dla was nieczysty; ⁷ wieprza, ponieważ ma rozdzielone kopyta, ale nie przeżuwa – będzie dla was nieczysty. ⁸ Nie będziecie jedli ich mięsa ani dotykali ich padliny – są one dla was nieczyste. ⁹ Będziecie jedli następujące istoty wodne: wszystkie istoty wodne, w morzach i rzekach, które mają płetwy i łuski, będziecie jedli. ¹⁰ Ale każda istota wodna, która nie ma płetw albo łusek w morzach i rzekach spośród wszystkiego, co się roi w wodzie, i spośród wszystkich zwierząt wodnych, będzie dla was obrzydliwością. ¹¹ Będą one dla was obrzydliwością, nie jedzcie ich mięsa i brzyździe się ich padliną. ¹² Wszystkie istoty wodne, które nie mają płetw albo łusek, będą dla was obrzydliwością. ¹³ Spośród ptaków będziecie mieli w obrzydzeniu i nie będziecie ich jedli, bo są obrzydliwością, następujące: orzeł, sęp czarny, orzeł morski, ¹⁴ wszelkie gatunki kani i sokołów, ¹⁵ wszelkie gatunki kruków, ¹⁶ struś, sowa, mewa, wszelkie gatunki jastrzębi, ¹⁷ puszczyk, kormoran, ibis, ¹⁸ łabędź,

11,11 11,43

Zbiór przepisów Kpł 11–15 dotyczy więc szczegółów rytuału czystości. Nie można tych praw oddzielać od rytuału ofiar (1–7) i narracji o ustanowieniu kapłaństwa w Izraelu (8–10). Przepisy te bowiem zakładają znajomość systemu ofiarniczego i roli kapłanów. Dzięki tej znajomości, „nieczysty” rytualnie Izraelita mógł powrócić do wspólnoty przymierza i do udziału w kulcie Jahwe.

4.1. Czyste i nieczyste zwierzęta (11,1-47)

Tekst zawiera dwa pierwotnie odrębne zbiory praw, pochodzące ze starej tradycji (por. Rdz 7,2; 8,20). Część pierwsza (ww. 2-23) wylicza zwierzęta lądowe, wodne i powietrzne, których spożywanie jest dopuszczalne bądź zakazane. Część druga (ww. 24-40) wylicza wyłącznie zwierzęta lądowe, uszeregowane według wielkości; ich wspólną cechą jest to, że dotknięcie ich

pelikan, ścierwik,¹⁹ bocian, wszelkie gatunki czapli, dudek i nietoperz.²⁰ Wszelkie latające czworonożne owady będą dla was obrzydliwością.²¹ Ale będziecie jeść spośród czworonożnych latających owadów tylko te, których tylne kończyny wystają ponad nogami przednimi, aby mogły skakać na nich po ziemi.²² Następujące spośród nich możecie jeść: wszelkie gatunki szarańczy zwykłej, szarańczy pustynnej, pasikoników i skoczków.²³ Wszystkie inne gatunki latających owadów czworonożnych będą dla was obrzydliwością.²⁴ Następujące zwierzęta czynią człowieka nieczystym. Każdy, kto dotknie się ich padliny, będzie nieczysty aż do wieczora.²⁵ Każdy, kto będzie nosić ich padlinę, wypierze ubranie i pozostanie nieczysty aż do wieczora.²⁶ Każde zwierzę, które ma kopyta, ale nie rozdzielone, i nie przeżuwa, będzie nieczyste

zanieczyszcza zarówno ludzi, jak i przedmioty przez nich używane. Rozdział zamyka przestroga parenetyczna oraz podsumowanie treści (ww. 41-47).

Zakaz spożywania wymienionych tu zwierząt próbowano wyjaśnić na różne sposoby. Wymieniano przyczyny higieniczne bądź odrazę, jaką one budzą, czy wreszcie negatywną symbolikę z nimi związaną. Przede wszystkim jednak uwzględniano spojrzenie religijne: w Izraelu uważano za nieczyste te zwierzęta, które były poświęcone pogańskim bóstwom. Jednak żadne z wymienionych tu zwierząt nie odgrywało większej roli w religiach starożytnego Wschodu (wyjątkiem była świnia w późnym synkretyzmie; por. Iz 65,4; 66,3.17). Przeciwnie, zwierzęta uważane w Izraelu za czyste i nadające się do składania ofiar kultowych, były zarazem świętymi zwierzętami obcych bogów. W Egipcie krowa należała do bogini Hathor, baran do Amuna i Chnuma; kananejski Baal wyobrażany był w postaci byka itd. Raczej należy zwrócić uwagę na pewne aspekty niż na ogólną symbolikę tych zwierząt. Chodzi o zwierzęta dzikie, żywiące się padliną, ptaki drapieżne, zwierzęta chtoniczne, tj. żyjące pod ziemią, czy wreszcie te, które zamieszkują miejsca bezludne, ruiny itp. Ich wspólną cechą jest „wrogość wobec życia”, co musiało być pierwotnym powodem ich dyskwalifikacji. Ponieważ rozpatrywano te zwierzęta w relacji do śmierci czy zagrożenia, były one „nieczyste”, tzn. nie nadawały się do składania w ofierze kultowej. Tę niezdolność wyraża częste pojęcie *šeqec*, „wstrętne [co do kultu]” (11,10-13.20.23.41-43; por. pokrewne pojęcie *šiqqac* oznaczające kultowe posągi bogów pogańskich w 2 Krl 23,13.24).

dla was. Każdy, kto się go dotknie, będzie nieczysty.²⁷ Każde zwierzę czworonożne, które chodzi opierając się na stopach, będzie nieczyste dla was. Każdy, kto dotknie się jego padliny, będzie nieczysty aż do wieczora.²⁸ Każdy, kto będzie nosić ich padlinę, wypierze ubranie i pozostanie nieczysty aż do wieczora. To są rzeczy nieczyste dla was!²⁹ Spośród małych zwierząt, które poruszają się na ziemi, następujące są nieczyste: kret, mysz i wszelkie gatunki jaszczurek,³⁰ gekon, żółw, salamandra, skolopendra i kameleon.³¹ Te są nieczyste dla was spośród małych zwierząt, które poruszają się na ziemi. Każdy, kto dotknie się ich padliny, będzie nieczysty aż do wieczora.³² Jeżeli które z tych zwierząt nieżywe upadnie na coś, to ta rzecz będzie nieczysta, niezależnie od tego, czy to będzie naczynie drewniane, czy ubranie, czy skóra, czy worek, czy jakiegokolwiek narzędzie pracy. Obmyją je wodą i pozostanie

Inaczej niż w Pwt 14,4-8, tutaj (ww. 2-8) wymienia się tylko zakazane ssaki. Wół jako wzorzec czystych zwierząt posłużył za przykład ssaków jadalnych: dozwolone są przeżuwacze parzystokopytne. Podana lista opiera się jednak nie na naukowych kryteriach zoologicznych, lecz na dawnych spostrzeżeniach ludowych. Dlatego świstak i zając zaliczone zostały do przeżuwaczy ze względu na stałe poruszanie żuchwą. Nie zauważono też parzystych kopyt u wielbłąda. Wielbłąd, świstak i zając są mieszkańcami pustyni czy stepu; dzik należy do zwierząt niebezpiecznych (odyniec w mitach odgrywa ważną rolę jako zwierzę śmiercionośne dla myśliwych).

Podobnie jak w Pwt 14,9-10, w wersach 9-12 brak szczegółowego wyliczenia. Jadalne są ryby z płetwami i łuskami. Stworzenia wodne pozbawione tych cech, jak węgorz czy morena, przypominają węże, niebezpieczne według pojęć starożytnych (por. Iz 14,29; 30,6; 59,5). Wodne żyjątka należą do kategorii *šeqec*. Dokładna klasyfikacja była jeszcze nieznaną, stąd brak jej tutaj (ww. 13-19) i w Pwt 14,11-20. Lista zawiera nazwy ptaków nieczystych; dokładne ich określenie jest trudne, choć znajomość etymologii pozwala na przybliżoną klasyfikację. Chodzi tu o ptaki drapieżne i żywiące się padliną, a także nietoperze, które jako zwierzęta latające zaliczano do ptaków. Podobnie jak żyjątka wodne, do obrzydliwości zaliczają się także latające owady (ww. 20-23). „Czworonożne” (w. 21) oznacza „więcej niż dwunożne”. Do jadalnej szarańczy (por. Mk 1,6) zalicza się *sal'ām* i *chargol*. Uderzające w tym

nieczyste aż do wieczora, potem będzie czyste.³³ Jeżeli któreś z tych zwierząt wpadnie do naczynia glinianego, to wszystko, co jest wewnątrz naczynia, będzie nieczyste, a naczynie rozbijecie.³⁴ Każdy pokarm, który się spożywa, do którego się dostanie woda z tego naczynia będzie nieczysty. Każdy napój, który bywa używany do picia w jakimkolwiek naczyniu, będzie nieczysty.³⁵ Na cokolwiek upadnie takie zwierzę nieżywe, będzie nieczyste: piecyk albo piekarnik ma być zniszczony. One są nieczyste i będą nieczyste dla was.³⁶ Tylko źródła i cysterny, to jest zbiorniki wody, pozostają czyste, ale ten, kto dotknie się w nich padliny, będzie nieczysty.³⁷ Jeżeli taka padlina upadnie na ziarno przeznaczony do siewu, to ziarno pozostanie czyste,³⁸ ale jeżeli ziarno jest mokre i taka padlina upadnie na nie, to jest ono dla was nieczyste.³⁹ Jeżeli zdechnie jedno ze zwierząt, które wam służą za pokarm, i ktoś

starożytnym zakazie pokarmów jest to, że nie przewiduje się oczyszczenia w wypadku przekroczenia tabu.

Dalsza sekcja (11,24-40) mówi o nieczystości kultowej zaciąganej przez dotknięcie zwierząt, zwł. padliny; wymienia też warunki oczyszczenia ludzi i przedmiotów z tej nieczystości. Antyteza życia i śmierci zrodziła przekonanie, że kontakt ze zwłokami ludzkimi (por. 21,1.11; Lb 19,1-19), jak i padliną zwierząt, wyklucza z udziału w kulcie (ww. 24-28). Za nieczyste uważano nie tylko zwierzęta o wyżej wymienionych cechach (w. 26, por. ww. 3-7), lecz także te, które poruszają się na łapach, a więc dzikie i domowe psy i koty (por. podobne rozróżnienie w 5,2). Samo dotknięcie ścierwa sprowadza zanieczyszczenie człowieka (ww. 24.27). Ten zaś, kto przenosi padlinę, powoduje także nieczystość swego ubrania i winien je wyprać (ww. 25.28.40) – por. analogiczny przepis w wypadku dotknięcia zwłok (Lb 19,19.21), chorób skórnych (Kpł 13,6.34; 14,9) i upławów z organów płciowych (15,5-15.21-22.27).

Na starożytnym Wschodzie zwierzęta wymienione w wersach 29-31 uważano za istoty demoniczne ze względu na to, że podobnie jak węże żyją one w ziemi, a więc w świecie chtonicznym (por. kultowe spożywanie myszy – Iz 66,17). W codziennym życiu rolników było praktycznie niemożliwe uchronić zapasy zboża przed jaszczurkami czy szczurami. Jeśli jednak martwe stworzenie wpadło do naczynia czy zapasów żywności, należało rozwiązać takie wypadki zgodnie z kazuistyką kapłańską (por. 6,21; 15,12; Lb 19,14-15).

dotknie się tej padliny, będzie nieczysty aż do wieczora.⁴⁰ Jeżeli kto zje coś z takiej padliny, to wypierze ubranie i będzie nieczysty aż do wieczora. Także i ten, kto nosi taką padlinę, wypierze ubranie i będzie nieczysty aż do wieczora.⁴¹ Wszelkie małe zwierzęta, które pełzają po ziemi, są obrzydliwością – nie wolno ich jeść!⁴² Cokolwiek pełza na brzuchu, cokolwiek chodzi na czterech nogach i cokolwiek ma wiele nóg spośród małych zwierząt pełzających po ziemi, nie będzie przez was jedzone, bo to jest obrzydliwość.⁴³ Nie plugawcie siebie samych przez jedzenie wszelkich małych zwierząt pełzających, nie zanieczyszczajcie się przez nie, przez to stalibyście się nieczystymi.⁴⁴ Ponieważ Ja jestem Pan, Bóg wasz – uświęćcie się! Bądźcie świętymi, ponieważ Ja jestem święty! Nie będziecie się plugawić małymi zwierzętami, które pełzają po ziemi.⁴⁵ Bo Ja jestem Pan, który wyprowadził was z ziemi egipskiej, abym był waszym Bogiem. Bądźcie więc świętymi, bo Ja jestem święty!⁴⁶ To jest prawo dotyczące zwierząt, ptaków i wszelkich istot żyjących, które

11,44 19,2; Wj 22,30; 1 P 1,16

11,45 22,33; 25,38; 26,45; Jr 11,4; 24,7

Piec kuchenny czy piekarnik składał się z dwu kamieni bądź glinianych ścianek; jedno i drugie należało w takim wypadku zniszczyć (w. 35). Z przyczyn realnych (niedostatek wody) źródła i cysterny przez kontakt z padliną nie ulegały zanieczyszczeniu (w. 36), podobnie jak cały zapas zboża (ww. 37-38).

Zależnie od okoliczności, różnie odpowiadano na pytanie, co zrobić z mięsem jadalnego zwierzęcia, które padło bądź zostało rozszarpane przez drapieżniki (ww. 39-40). Najstarsze przepisy zakazywały absolutnie spożywania rozszarpanych zwierząt: należało je wyrzucić psom (Wj 22,30); według deuteronomisty mogą je spożyć obcy, ale nie Izraelici, którzy winni je w takim razie sprzedać obcym (Pwt 14,21). Prawo świętości zakazuje padliny i mięsa rozszarpanych zwierząt jedynie kapłanom (22,8); tubylcy i obcy mogli je spożywać, ale wówczas pozostawali nieczyści do wieczora (17,15). Ten przepis został tu zachowany.

Temat „obrzydliwości” (*šeqec*; ww. 41-47) nie tylko kontynuuje treść wersów 2-23, ale otwiera szerszą paranezę, która uzasadnia teologicznie uprzednie przepisy. Wszystko, co pełza po ziemi, jako „obrzydliwość”, nie może być spożywane. Jest tu nawiązanie do przeklętego węża („pełzać na brzuchu” tylko

poruszają się w wodzie, i wszelkich stworzeń pełzających po ziemi, ⁴⁷byście rozróżniali między tym, co nieczyste, a tym, co czyste, między zwierzętami jadalnymi a tymi, których jeść nie wolno”.

12¹ Przemówił Pan do Mojżesza: ² „Tak mów do synów Izraela: Jeżeli kobieta zaszła w ciążę i urodziła chłopca, pozostanie przez siedem dni nieczysta, tak samo jak podczas stanu nieczystości spowodowanego przez miesięczne krwawienie. ³ Osmego dnia chłopiec

12,2 15,19

w. 42 i Rdz 3,14), który był czczony w starowschodnich kultach przyrody jako dawca płodności. Zakaz przechodzi w przestrożę przed zanieczyszczeniem samego siebie (por. 18,24) i uzasadnienie świętością Jahwe (ww. 43-44). Nie wiemy, na ile to rozróżnienie zwierząt czystych i nieczystych jest zakorzenione w historii religii. Dla Izraela istotne było, że Jahwe domaga się zachowania tych praw. On wyprowadził swój lud z Egiptu, aby uczynić go swoją własnością. Jahwe jest święty, tzn. wyodrębniony z całego świata ludzi i bogów; toteż Izrael winien być również ludem świętym, który unika wszystkiego, czym brzydzi się Jahwe. Paralele w Kpł 19–21 („bo Ja jestem święty” – 19,2; 20,26; 21,8; „Ja jestem Jahwe” – 19,12.14.16.18.28.30.32.37; „Ja jestem Jahwe, wasz Bóg” – 19,2-4.10.25.31.34.36) nie dowodzą, że wersy 44-45 należą do Prawa świętości. Za odrębną redakcją, uwzględniającą Prawo świętości, świadczą różnice w sformułowaniach. Kolofon w wersach 46-47 (por. 7,37; 13,59; 14,54-57; 15,32-33) ponownie streszcza przepisy o zwierzętach czystych i nieczystych, ale bez wyraźnego odniesienia do wersów 24-40.

4.2. Oczyszczenie położnicy (12,1-8)

Najkrótszy rozdział Kpł, dołączony zapewne już po zamknięciu przepisów upławów płciowych, gdyż w przeciwny razie byłby włączony przed lub po 15,25-30. Faktycznie w tekstach Kpł z Qumran brak tego rozdziału. Uzupełnienie stanowi wers 8, uwzględniający sytuację ubogich (por. 1,14-17; 5,7-10.11-13; 14,21-32). Tajemne sprawy dokonujące się w kobiecie po porodzie wyjaśniano (podobnie jak menstruację i wpływ nasienia) umniejszeniem siły życiowej, którą należy przywrócić przez rytuał. Ponieważ krew uważano za siedlisko zycia (por. 17,10.14), zdrowie kobiety traktowano jako nadszarpięte utratą krwi podczas porodu (ww. 4-7). Dlatego też kobieta była oddzielona od Jahwe, źródła życia, aż do chwili powrotu do normalnego stanu. Po porodzie

zostanie obrzezany. ⁴ Potem ona pozostanie przez trzydzieści trzy dni dla oczyszczenia krwi: nie będzie dotykać niczego świętego i nie będzie wchodzić do świątyni, dopóki nie skończą się dni jej oczyszczenia. ⁵ Jeżeli zaś urodzi dziewczynkę, będzie nieczysta przez dwa tygodnie, tak jak podczas miesięcznego krwawienia. Potem pozostanie przez sześćdziesiąt sześć dni dla oczyszczenia krwi. ⁶ Kiedy zaś skończą się dni jej oczyszczenia po urodzeniu syna lub córki, przyniesie kapłanowi, przed wejście do Namiotu Spotkania, jednorocznego baranka na ofiarę całopalną i młodego gołębia lub synogarlicę na ofiarę przebłagalną. ⁷ Kapłan złoży to w ofierze przed Panem, aby za nią dokonać przebłagania. W ten sposób będzie ona oczyszczona od upływu krwi. To jest prawo dotyczące tej, która urodziła syna lub córkę. ⁸ Jeżeli zaś ona jest zbyt uboga, aby przynieść baranka, to przyniesie dwie synogarlice albo dwa młode gołębie, jednego na ofiarę całopalną i jednego na ofiarę przebłagalną. W ten sposób kapłan dokona przebłagania za nią, i będzie oczyszczona”.

12,3 Rdz 17,12; Łk 1,59; 2,21; Flp 3,5

12,5 Łk 2,22

12,8 Łk 2,24

kobieta była tak samo „nieczysta” jak podczas menstruacji (por. 15,19-24). Okres ten w wypadku urodzenia chłopca wynosił siedem dni (w. 2), a w wypadku dziewczynki – czternaście (w. 5). Po tym następował czas oczyszczenia, odpowiednio trzydzieści trzy lub sześćdziesiąt sześć dni (ww. 4-5). Znaczy to, że częstą w rytuałach cyfrę siedem (por. 4,6,17; 8,11; 14,7; 16,14) podnoszono do „okrągłej” czterdziestki (por. Rdz 7,17; 1 Krl 19,8; Ez 29,13; Mt 4,2). Podwojenie okresu nieczystości po urodzeniu dziewczynki wiąże się zapewne z założeniem, że kobiety są bardziej od mężczyzn podatne na nieczystość z uwagi na okresy słabości. Cena szacunkowa kobiety wynosiła połowę ceny mężczyzny. Po upływie okresu oczyszczenia składano, niezależnie od płci dziecka, jedną owcę na ofiarę całopalną i jednego gołębia na ofiarę za grzech (ww. 6-7). Znaczy to, że czynność ofiarnicza mogła się odbyć dopiero po odzyskaniu kultowej czystości. Nie traktowano jej zatem jako czynności magicznej, lecz jako znak powrotu do łączności z Bogiem i ze wspólnotą kultową. Obrzezanie, traktowane u Egipcjan i Semitów zachodnich jako ryt dojrzałości płciowej, w Izraelu było rytym związanym z narodzinami chłopca (w. 3), a według P także znakiem przymierza (por. Rdz 17,9-14) i przy-

13¹ Przemówił Pan do Mojżesza i do Aarona: ² „Jeżeli u kogoś na skórze ciała pojawi się nabrzmienie albo wysypka, albo biała plama, która na skórze jego ciała jest oznaką trądu, to przyprowadzą go do kapłana Aarona albo do jednego z jego synów kapłanów. ³ Kapłan obejrzy chore miejsce na skórze ciała: jeżeli włosy na chorym miejscu stały się białe i jeżeli znak zdaje się być wklęsnięty w stosunku do skóry ciała, jest to plaga trądu. Kapłan stwierdzi to i uzna człowieka za nieczystego. ⁴ Jeżeli jednak plama na skórze jego ciała jest biała, ale nie zdaje się być wklęsnięta w stosunku do skóry i włosy nie pobieleły, to kapłan odosobni chorego na siedem dni. ⁵ Siódmego dnia kapłan go obejrzy. Jeżeli kapłan stwierdzi, że plama nie powiększa się, nie roz-

należności do Jahwe (Wj 4,25) czy do wspólnoty (Wj 12,44.48). W czasach niewoli i później zyskuje ono w Izraelu coraz większe znaczenie, odróżniając go od pogan (por. Jdt 14,10; Ez 32,30). „Nieobrzezani” to obelżywa nazwa na określenie niesemickich Filistynów (por. Sdz 14,3; 1 Sm 14,6; 17,26.36; 31,4; 2 Sm 1,20; 1 Krn 10,4).

4.3. Przepisy dotyczące trądu (13–14)

Przepisy te sięgają starego zwyczaju, poświadczonego już przed niewolą (por. Pwt 24,8-9; 2 Krl 7,3). Stosowano go w różnych sanktuariach, zwł. w Jerozolimie. Pierwotnie był on sformułowany w dwu grupach tekstów (13,2-8.29-37 i 13,18-28) według schematu: sytuacja wyjściowa, orzeczenie kapłańskie, konsekwencje kultowe. Podczas niewoli dokonano streszczenia przepisów (13,2-46 i 14,2-8) i zaopatrzone je w kolofon (14,54.56-57). Zapewne jeszcze podczas niewoli poszerzono przepisy dotyczące oczyszczenia (14,9-20), a następnie dodano rozporządzenie dotyczące „trądu” na materiałach (13,47-59). Wreszcie, zapewne już po niewoli, włączono prawo o „trądzie” na domach (14,33-53). Jeszcze młodsze wydają się przepisy o ofierze ubogich (14,21-32) i o części należnej kapłanowi (14,13).

4.3.1. Trąd u ludzi (13,1-46)

Hebrajskie określenie *cāra'at* (od *cāra'*, „uderzyć”) zwykle się tłumaczył jako „trąd” (LXX i Vg – *lepra*). Wymienione w tekście symptomy (ww. 2-44) wskazują jednak na różne uleczalne choroby skórne. Prawdziwy trąd

szerza się na skórze, to odosobni go znowu na siedem dni. ⁶ Potem, siódmego dnia, kapłan znowu go obejrzy. Jeżeli plama stała się matowa i nie rozszerzyła się na skórze, to kapłan uzna go za czystego. To była zwykła wysypka. Wypierze ubranie i będzie czysty. ⁷ Jeżeli jednak wysypka rozszerzyła się na skórze po stawieniu się chorego przed kapłanem w celu oczyszczenia, w takim razie stawi się on przed kapłanem po raz drugi. ⁸ Kapłan obejrzy go. Jeżeli stwierdzi, że wysypka rozszerzyła się na skórze, uzna go za nieczystego: jest to trąd. ⁹ Jeżeli ukaże się na kimś trąd, przyprowadzą go do kapłana. ¹⁰ Kiedy kapłan obejrzy go i stwierdzi, że na skórze jego jest białe nabrzmienie, porośnięte białym włosem, i żywe mięso na tym nabrzmieniu, ¹¹ to znaczy, że na skórze ciała jego jest trąd zastarzały. Kapłan uzna go za nieczystego. Nie odosobni go, bo on jest nieczysty. ¹² Jeżeli zaś trąd mocno kwitnie na skórze i okrywa całą skórę od stóp do głowy, gdziekolwiek spojrzą oczy kapłana, ¹³ i kapłan stwierdzi, że trąd okrywa całe ciało tamtego, w takim razie uzna go za czystego – cały stał się biały, a więc jest czysty. ¹⁴ Jednak w dniu, w którym się ukaże na nim żywe mięso, będzie nieczysty. ¹⁵ Kapłan zobaczy żywe mięso i uzna go za nieczystego – żywe mięso jest nieczyste, to jest trąd. ¹⁶ Jeżeli jednak żywe mięso stanie się znowu białe, to chory przyjdzie do kapłana. ¹⁷ Kapłan go obejrzy i stwierdzi, że znaki stały się białe, i uzna go za czystego. Jest on czysty. ¹⁸ Jeżeli na czyimś ciele na skórze pojawi się wrzód i zostanie uleczone, ¹⁹ ale na miejscu wrzodu będzie białe nabrzmienie albo plama białoczerwonawa, to ukaże się kapłanowi. ²⁰ Kapłan obejrzy go. Jeżeli stwierdzi, że ta plama jest jak gdyby wklęsnięta w stosunku do otacza-

(gr. *elefantiasis*) zdaje się kryć pod nazwą „zaraza egipska” (Pwt 7,15 i 28,60) czy też we wzmiance o chorobie króla Azariasza (2 Krl 15,5). Drugie określenie, „plaga” (*nega*⁴) znaczy dosłownie „dotknięcie, cios”, przy czym wierzenia ludowe widziały zapewne przyczynę „uderzenia” w mocach nadziemskich czy demonicznych. Oficjalna religia jahwistyczna sprowadza wreszcie wszystko, łącznie z chorobą, do działania Boga (por. 14,34; Lb 12,10; Pwt 28,35; 2 Krn 26,20). Człowiek chory na trąd traktowany był jako nieczysty i wyłączony ze wspólnoty kultu. O jego czystości lub nieczystości decydował kapłan (10,10),

jącej skóry i że włosy na niej stały się białe – uzna go za nieczystego. To jest plaga trądu, która zakwitła na wrzodzie.²¹ Jeżeli jednak kapłan stwierdzi, że tam nie ma białych włosów i że ta plama nie jest wklęsnięta w stosunku do otaczającej skóry, i że ona jest matowa, to kapłan odosobni go na siedem dni.²² Jeżeli ona rzeczywiście rozszerzy się na skórze, to kapłan uzna go za nieczystego. Jest to plaga trądu.²³ Jeżeli jednak ta plama pozostanie bez zmiany i nie rozszerzy się, jest to blizna po wrzodzie – kapłan uzna go za czystego.²⁴ Jeżeli kto ma na swej skórze oparzeliznę i jeżeli na tej oparzeliznie uformuje się plama czerwona lub biała,²⁵ to kapłan go obejrzy. Jeżeli stwierdzi, że włosy na plamie pobieleły i że wydaje się ona wklęsnięta w stosunku do otaczającej skóry, jest to trąd, który zakwitł na oparzeliznie. Kapłan uzna go za nieczystego. Jest to plaga trądu.²⁶ Jeżeli jednak kapłan stwierdzi, że nie ma na plamie białych włosów i że nie jest ona wklęsnięta w stosunku do otaczającej skóry, i że jest matowa, to kapłan odosobni go na siedem dni.²⁷ Siódmego dnia kapłan go obejrzy. Jeżeli plama rzeczywiście rozszerzyła się na skórze, to kapłan uzna go za nieczystego. To jest plaga trądu.²⁸ Jeżeli jednak plama pozostanie bez zmiany, nie rozszerzy się na skórze, ale stanie się matowa, jest to tylko blizna po oparzeniu. Kapłan uzna go za czystego, bo to jest blizna po oparzeniu.²⁹ Jeżeli na głowie lub brodzie mężczyzny albo kobiety będzie chore miejsce,³⁰ kapłan obejrzy to miejsce. Jeżeli stwierdzi, że ono jest wklęsnięte w stosunku do otaczającej skóry i że włosy na nim stały się żółte i cienkie, to kapłan uzna go za nieczystego. Jest to grzybica, to jest trąd głowy lub brody.³¹ Jeżeli zaś kapłan, oglądając miejsce zdradzające objawy grzybicy, stwierdzi, że nie jest ono wklęsnięte w stosunku do otaczającej skóry, lecz nie ma na nim czarnych włosów, to kapłan odosobni podejrzanego o grzybicę na siedem dni.³² Potem, siódmego

który jednak pełnił funkcje nie lekarskie, lecz ściśle kultowe. Orzekł o nieczystości, jeśli „plaga” się rozszerzała po ciele (ww. 7.22.27.35) lub wgrzyzała w skórę, a włosy traciły pigment (ww. 3.20.25.30), czy też na chorym miejscu pojawiało się dzikie mięso (ww. 10.15.42). Jeśli kapłan orzekł uzdrowienia, należało podjąć rytuał oczyszczenia, który miał na powrót wprowadzić czło-

dnia, kapłan obejrzy chorego. Jeżeli stwierdzi, że grzybica nie rozszerzyła się, że nie ma na niej żółtych włosów i że chore miejsce nie jest wklęsnięte w stosunku do otaczającej skóry,³³ to chory ogoli się, ale nie ogoli miejsca zdradzającego objawy grzybicy. Potem kapłan znowu odosobni człowieka podejrzanego o grzybicę na siedem dni.³⁴ Siódmego dnia kapłan obejrzy chore miejsce. Jeżeli stwierdzi, że grzybica nie rozszerzyła się na skórze i że chore miejsce nie jest wklęsnięte w stosunku do otaczającej skóry, kapłan uzna go za czystego. Wypierze on ubranie i będzie czysty.³⁵ Jeżeli jednak grzybica będzie się rozszerzać rzeczywiście na jego skórze po jego oczyszczeniu,³⁶ to kapłan go obejrzy. Jeżeli stwierdzi, że grzybica rozszerzyła się na skórze, to nie potrzebuje szukać żółtych włosów – jest on nieczysty.³⁷ Ale jeżeli w jego oczach grzybica pozostanie bez zmiany i czarne włosy będą rosnąć na tym miejscu, to znaczy, że grzybica została uleczona – jest on czysty, i kapłan uzna go za czystego.³⁸ Jeżeli u mężczyzny lub kobiety ukaże się na skórze wiele białych plam,³⁹ i jeżeli kapłan stwierdzi, że na ich skórze są białe plamy matowe, jest to tylko pokrzywka, która zakwitła na skórze. Taki jest czysty.⁴⁰ Jeżeli u kogo głowa wyłysieje, to jest on łysy i jest on czysty.⁴¹ Jeżeli u kogo czoło wyłysieje, jest on na pół łysy i także jest czysty.⁴² Ale jeżeli na łysinie albo na łysiejącym czole ukaże się plama białoczerwonawa, jest to trąd, który zakwitł na łysinie lub na łysiejącym czole.⁴³ Jeżeli więc kapłan stwierdzi u niego chorobliwe nabrzmienie białoczerwonawe na łysinie lub łysiejącym czole, podobne do trądu na skórze ciała –⁴⁴ jest to człowiek trędowaty. Jest on nieczysty. Kapłan uzna go za nieczystego – jego choroba jest na głowie.⁴⁵ Trędowaty, który podlega tej chorobie, będzie miał rozerwane szaty, włosy w nieładzie, brodę zasłoniętą i będzie wołać: »Nieczysty, nieczysty!«⁴⁶ Przez cały czas trwania tej choroby będzie nieczysty. Będzie

13,46 Lb 5,2; 2 Krl 15,5

wieka do wspólnoty (14,1-32). W wypadku wątpliwości chory musiał opuścić miasto i pozostawać z dala od społeczności. Oba pierwotnie samoistne teksty podają różny czas trwania tej próby: tydzień (ww. 21.26) bądź dwa tygodnie (ww. 4-5.31-34). „Trędowaty” winien przestrzegać wszystkich, którzy się do

mieszkał w odosobnieniu. Jego mieszkanie będzie poza obozem.⁴⁷ Jeżeli na jakimś ubraniu pojawi się plaga trądu, czy to na ubraniu wełnianym, czy na ubraniu lnianym,⁴⁸ czy to na wątku, czy na osnowie lnu albo wełny, czy też na skórze lub na jakimś przedmiocie skórzanym,⁴⁹ otóż jeżeli ukaże się plama zielonkawa albo czerwona na ubraniu albo na skórze, na wątku albo na osnowie, albo na jakimś przedmiocie skórzanym, jest to plaga trądu. Należy ją pokazać kapłanowi.⁵⁰ Kiedy kapłan obejrzy plagę, odosobni ją na siedem dni.⁵¹ Siódmego dnia obejrzy plagę. Jeżeli plaga rozszerzyła się na ubraniu albo na wątku, albo na osnowie, albo na skórze, albo na jakimś przedmiocie skórzanym, jest to trąd złośliwy. Przedmiot jest nieczysty.⁵² Należy więc spalić ubranie albo watek, albo osnowę, albo jakikolwiek przedmiot wełniany lub lniany, lub skórzany, na którym ukaże się plaga, bo jest to złośliwy trąd – będzie spalony w ogniu!⁵³ Jeżeli jednak kapłan stwierdzi,

niego nieświadomie zbliżali, wołaniem: „Nieczysty, nieczysty!”. Ponadto, jak podczas żałoby, miał zapuścić włosy, zasłonić brodę czy usta, a także chodzić w podartym ubraniu (w. 45; por. 10,6; 21,10; Ez 24,17.23; Mi 3,7).

4.3.2. Trąd na ubraniu (13,47-59)

Sekcja ta ma układ podobny jak poprzednia; odzwierciedla też starożytną praktykę. Różnobarwne plamy na tkaninach czy przedmiotach skórzanych poddawano podobnej próbie jak „trąd” u człowieka. Świadczyły one o niszczyielskiej sile „plagi”, która sprowadza nieczystość na rzeczy i miejsca. Chodzi tu przypuszczalnie o plamy pleśni, liszaj czy grzybicę tworzącą się na materiałach organicznych. W każdym razie mowa tu tylko o rzeczach używanych przez człowieka i mogących go zanieczyścić. Po kapłańskich oględzinach dany przedmiot należało odizolować na okres siedmiu dni (ww. 47-50). Jeśli „plaga” się rozprzestrzeniła, trzeba było rzecz spalić w całości, jeśli nie – należało ją obmyć i poczekać kolejny tydzień (ww. 51-54). Gdyby przy najbliższej próbie nie stwierdzono zatrzymania się „plagi”, cały materiał bądź przedmiot trzeba było zniszczyć. Gdyby zmiany ustąpiły, można go było używać dopóki nie stwierdzono ponowienia „plagi” (ww. 55-57). W wypadku ustąpienia zmian należało daną rzecz ponownie obmyć i przeznaczyć do użytku (w. 58).

że plaga nie rozszerzyła się na ubraniu albo na wątku, albo na osnowie, albo na jakimś przedmiocie skórzanym,⁵⁴ w takim razie kapłan każe wyprać przedmiot zarażony plagą i każe go odosobnić jeszcze na siedem dni.⁵⁵ Jeżeli po wypraniu kapłan stwierdzi, że chore miejsce nie zmieniło swego wyglądu, to w takim razie jest nieczyste, chociażby plaga nie rozszerzyła się. Spalisz to, niezależnie od tego, czy tkanina jest przeżarta z tej czy z tamtej strony.⁵⁶ Ale jeżeli kapłan po wypraniu stwierdzi, że plama stała się matowa, oderwie to miejsce od ubrania albo od skóry, albo od wątku, albo od osnowy.⁵⁷ Jeżeli plama znowu ukaże się na ubraniu albo na wątku, albo na osnowie, albo na jakimś przedmiocie skórzanym, jest to kwitnienie trądu. Spalisz w ogniu to miejsce, na którym jest plaga.⁵⁸ Jednak ubranie albo wątek, albo osnowa, albo jakiś przedmiot skórzany, który wyprałeś i z którego znikła plaga, będzie wyprany po raz drugi i będzie czysty.⁵⁹ To jest prawo dotyczące plagi trądu na ubraniu wełnianym albo lnianym, na wątku albo na osnowie, lub na jakimś przedmiocie skórzanym, aby je uznać za czyste lub za nieczyste”.

14¹ Przemówił Pan do Mojżesza: ² „To jest prawo dotyczące trędowatego w dniu jego oczyszczenia: będzie przyprowadzony do kapłana, ³ a kapłan wyjdzie poza obóz. Jeżeli kapłan stwierdzi, że trędowaty został uzdrowiony z choroby trądu, ⁴ to kapłan każe, żeby ten, który ma być oczyszczony, przyniósł dwa ptaki żywe, czyste, ka-

14,4 Wj 12,22; Lb 19,6,18; Ps 51,9; Hbr 9,19

4.3.3. Ryty oczyszczenia po uzdrowieniu z trądu (14,1-32)

Zostały tu połączone stare prawa zwyczajowe (ww. 2-9) z rytuałem ofiarniczym, typowym dla kultu po niewoli (ww. 10-12; por. Kpł 1-7). Przepisane tutaj obrzędy winien kapłan wykonać poza „obozem” (w. 3), zanim uzdrowiony powróci do społeczności. Materię obrzędu stanowiły dwa „czyste” ptaki (por. 11,13-19; Pwt 14,11-18), drewno cedrowe, hyzop, karmazyn i „żywa woda” (por. Lb 19,6,18). Cedr symbolizował moc (por. Ps 92,13; Am 2,9), jego drewno było stosowane jako środek apotropaiczny (Tb 6,16-17; 8,2-3). Karmazyn to barwnik pozyskiwany z jaj mszycy; symbolizował on, ze względu na czerwony kolor, moc życiową płynącą z oczyszczeń. To wszystko, razem z krwią jednego

wałek drzewa cedrowego, nitki karmazynowe i hizop.⁵ Potem kapłan każe zabić jednego ptaka nad naczyniem glinianym napelnionym żywą wodą.⁶ Następnie weźmie drugiego ptaka, żywego, wraz z kawałkiem drzewa cedrowego, z nitkami karmazynowymi i z hizopem i zanurzy to wszystko razem z żywym ptakiem we krwi ptaka zabitego nad wodą żywą.⁷ Potem pokropi siedem razy tego, który ma być oczyszczony z trądu i w ten sposób oczyści go. A ptaka żywego wypuści na pole.⁸ Ten, który się poddaje oczyszczeniu, wypierze ubranie, zgoli wszystkie włosy, wykąpie się w wodzie i będzie czysty. Potem wróci do obozu, ale pozostanie przez siedem dni poza swoim namiotem.⁹ Siódmego dnia zgoli wszystkie włosy, głowę, brodę i brwi, zgoli wszystkie włosy, wypierze swe szaty, obmyje się w wodzie i stanie się czysty.¹⁰ Ósmego dnia weźmie dwa baranki bez skazy, jedną owcę roczną bez skazy, trzy dziesiąte efy najczystszej mąki zaprawionej oliwą na ofiarę pokarmową i jeden log oliwy.¹¹ Kapłan, który oczyszcza, postawi człowieka, który ma być oczyszczony, wraz z tymi darami przed Panem, przed wejściem do Namiotu Spotkania.¹² Potem kapłan weźmie jednego baranka

14,7 16,10.20-22

z ptaków, stanowiło „wodę oczyszczenia”. W tej wodzie kapłan zanurzał żywego ptaka i pokrapiał nim siedmiokrotnie oczyszczanego człowieka (por. 4,6.17). Po orzeczeniu czystości uwalniał ptaka. Ta czynność kultowa odzwierciedla pradawną tradycję kananejską. Wyrażała ona przekonanie, że przyczyną chorób są demony, które należy wypędzić, aby przywrócić choremu zdrowie. Podobieństwo z rytuałem dnia pojednania (16,6-10) pozwala przypuszczać, że chodzi tu o tradycyjną ofiarę. Tam obciążony grzechami kozioł wypędzany był do Azazela, demona pustyni (16,10.12), tu natomiast ptak zabierał ze sobą wszystkie zarazki, spowodowane w powszechnym przekonaniu przez demony. Tam składano drugiego kozła w świątyni jako ofiarę za grzechy (16,9.15), tu zaś drugi ptak mógł być tylko zabity, gdyż po centralizacji kultu (2 Krl 23) składanie ofiar poza Jerozolimą było niedopuszczalne. Tak więc dawny rytuał oczyszczenia, niegdyś samodzielny, stał się z biegiem czasu ceremonią wprowadzającą we właściwą ofiarę oczyszczenia, która kończyła okres izolowania „trędowatego”. Powrót do wspólnoty mógł się jednak dokonać dopiero po dalszych oczyszczeniach i zgoleniu wszystkich włosów (ww. 8-9), które mogły

i złoży go na ofiarę zadośćuczynienia razem z rogiem oliwy, wykona nimi gest kołysania przed Panem. ¹³ Następnie zabije tego baranka na miejscu, na którym się zabija ofiary przebłagalne i ofiary całopalne, na miejscu poświęconym, bo ofiara zadośćuczynienia, tak jak i ofiara przebłagalna, należą do kapłana. To jest rzecz najświętsza! ¹⁴ Potem kapłan weźmie trochę krwi z ofiary zadośćuczynienia i pomaze nią wierzch ucha człowieka oczyszczającego się, a także wielki palec jego prawej ręki i wielki palec jego prawej nogi. ¹⁵ Następnie kapłan weźmie trochę z logu oliwy i wyleje ją na swoją lewą dłoń. ¹⁶ Kapłan umoczy palec prawej ręki w oliwie, która jest na jego lewej dłoni, i pokropi palcem umoczonym w oliwie siedem razy przed Panem. ¹⁷ Resztą oliwy, która jest na jego dłoni, kapłan pomaze wierzch prawego ucha człowieka oczyszczającego się, a także wielki palec jego prawej ręki i wielki palec jego prawej nogi, ponad krwią ofiary zadośćuczynienia. ¹⁸ To, co jeszcze pozostanie z oliwy na jego dłoni, kapłan wyleje na głowę człowieka oczyszczającego się. W ten sposób

ukrywać resztki choroby (por. Lb 6,9; Pwt 21,12), oraz po upływie dalszych siedmiu dni. Obrzęd ofiary oczyszczenia (ww. 10-20) zakłada spełnienie przepisów z Kpł 1-7, toteż nie ma tu mowy o poszczególnych aktach kultowych; uderza natomiast podobieństwo do święceń kapłańskich. O czynnościach kultowych „ósmego” dnia zob. 9,1; 12,3; 14,23; 15,14.19.

Uznanie, że choroba może wynikać z wykroczenia, a w konsekwencji przeszkadzać w terminowym złożeniu daniny, prowadzi do ustalenia ofiary zadośćuczynienia (ww. 12-13; por. 5,17-19). Podobnie jak przy święceniach kapłańskich (zob. 8,23-24), przewiduje się tu pomazanie krwią i podobny obrzęd z użyciem oliwy, którą należy siedmiokrotnie pokropić „przed Jahwe” (zob. wyjaśnienie do 8,10-12). Przez te ceremonie oraz złożenie ofiary całopalnej i pokarmowej osiągnano „pojednanie” oraz ponowne włączenie we wspólnotę kultową. Następuje uzupełnienie dotyczącego oczyszczenia człowieka ubogiego (ww. 21-32; por. 5,7-13; 12,8); ofiara zadośćuczynienia (w. 21) i jej rytuał (ww. 24-29) pozostają takie same jak w wersach 10-20 ze względu na swe kultowe znaczenie. Ofiara mączna zostaje zredukowana z trzech dziesiątych efy do jednej dziesiątej, natomiast jako materia ofiary przebłagalnej i całopalnej przewidziane są gołębice (ww. 22.30-31).

kapłan przebłaga za niego Pana. ¹⁹ Potem kapłan złoży ofiarę przebłągalną i dokona przebłaganania za tego, który poddaje się oczyszczeniu ze swej nieczystości. Po czym złoży ofiarę całopalną. ²⁰ Kapłan podniesie na ołtarz ofiarę całopalną i ofiarę pokarmową. Kapłan dokona za niego przebłaganania, i będzie oczyszczony. ²¹ Jednak jeżeli to jest człowiek ubogi i nie stać go na to, w takim razie weźmie tylko jednego baranka na ofiarę zadośćuczynienia dla dokonania gestu kołysania, aby był oczyszczony, a także dziesiątą część efy najczystszej mąki zaprawionej oliwą na ofiarę pokarmową, jeden log oliwy ²² i dwie synogarlice albo dwa młode gołębie, na co będzie go stać. Jeden z nich będzie na ofiarę przebłągalną, a drugi na ofiarę całopalną. ²³ Ósmego dnia przyprowadzi je dla swego oczyszczenia do kapłana przed wejście do Namiotu Spotkania, przed Pana. ²⁴ Kapłan weźmie baranka zadośćuczynienia wraz z rogiem oliwy i dokona nimi gestu kołysania przed Panem. ²⁵ Potem zabije baranka ofiary zadośćuczynienia. Kapłan weźmie trochę z krwi ofiary zadośćuczynienia i pomaże nią wierzch prawego ucha człowieka oczyszczającego się, wielki palec jego prawej ręki i wielki palec jego prawej nogi. ²⁶ Kapłan wyleje trochę oliwy na swą lewą dłoń, ²⁷ po czym kapłan pokropi siedem razy przed Panem palcem prawej ręki umocowanym w oliwie, która jest na jego lewej dłoni. ²⁸ Następnie kapłan pomaże oliwą, która jest na jego lewej dłoni, wierzch prawego ucha człowieka oczyszczającego się, a także wielki palec jego prawej ręki i wielki palec jego prawej nogi, na tym samym miejscu, które

Szkody na domach, przypominające trąd (14,33-57), to może próchnica saletrowa albo grzyb domowy spowodowany wilgocią. Przepuszczalnie warunki klimatyczne podczas niewoli w Mezopotamii spowodowały włączenie tego przepisu do ogólnego prawa o trądzie. Szkody są tu wyraźnie odniesione do Jahwe jako ostatecznej przyczyny wszystkiego. Podobnie jak w innych wypadkach, sprawy te podlegają kapłanom. Jeśli plama nie rozszerza się, kapłan może zarządzić oczyszczenie. Rytuał oczyszczenia wymagał dwu ptaków, co w wypadku oczyszczenia człowieka stanowiło dopiero przygotowanie do właściwej ofiary oczyszczenia (por. ww. 4-8). Zbiór praw dotyczących trądu zamyka zwyczajowy kolofon (ww. 54-57).

było pomazane krwią ofiary zadośćuczynienia.²⁹ Resztę oliwy, która była na jego dłoni, kapłan wyleje na głowę człowieka oczyszczającego się, aby przebłagać za niego Pana.³⁰ Potem ofiaruje jedną synogarlicę albo jednego młodego gołębia, na co go było stać,³¹ jako ofiarę przebłagalną, drugiego zaś ptaka jako ofiarę całopalną razem z ofiarą pokarmową. W ten sposób kapłan przebłaga Pana za tego człowieka, który poddaje się oczyszczeniu.³² To jest prawo dotyczące człowieka chorego na trąd, którego nie stać na ofiarę za oczyszczenie”.

³³ Przemówił Pan do Mojżesza i do Aarona: ³⁴ „Kiedy wejdziecie do ziemi Kanaan, którą daję wam w posiadanie, i jeżeli pozwolę wystąpić pladze trądu na jakimś domu należącym do was,³⁵ wtedy właściciel domu przyjdzie i oznajmi kapłanowi: »Coś jak gdyby plaga trądu na domu mi się ukazała«. ³⁶ Wówczas kapłan wyda rozkaz opróżnienia domu przedtem, zanim kapłan przyjdzie dla obejrzenia plagi, aby wszystko, co jest w domu, nie stało się nieczyste. Dopiero potem kapłan przyjdzie, aby obejrzeć dom. ³⁷ Kapłan obejrzy plagę. Jeżeli stwierdzi, że plaga występuje na ścianach domu w postaci dołków zielonawych lub czerwonych, które zdają się być wkleśnięte w stosunku do ściany,³⁸ kapłan wyjdzie z domu przed wejście i każe zamknąć dom na siedem dni. ³⁹ Siódmego dnia kapłan wróci. Jeżeli stwierdzi, że plaga rozszerzyła się na ścianach domu,⁴⁰ to każe wyrwać kamienie, na których jest plaga, i wyrzucić je za miasto, na miejsce nieczyste. ⁴¹ Potem każe oskrobać ten dom wewnątrz dokoła i wysypać zaprawę pochodzącą ze skrobienia za miasto, na miejsce nieczyste. ⁴² Następnie wezmą inne kamienie i umieszczą je zamiast poprzednich kamieni, wezmą inną zaprawę i otynkują dom. ⁴³ Jeżeli jednak plaga powróci i zakwitnie na domu po usunięciu kamieni, po oskrobaniu domu i po otynkowaniu,⁴⁴ to kapłan przyjdzie i obejrzy. Jeżeli stwierdzi, że plaga rozszerzyła się na domu, jest to złośliwy trąd w domu – ten dom jest nieczysty. ⁴⁵ W takim razie dom będzie rozebrany, jego kamienie, drewno, cała zaprawa wyniesione będą za miasto, na miejsce nieczyste. ⁴⁶ Jeżeli kto wejdzie do tego domu, podczas jego zamknięcia, będzie nieczysty aż do wieczora. ⁴⁷ Jeżeli kto będzie

spał w tym domu, wypierze ubranie; jeżeli kto będzie jadł w tym domu, wypierze ubranie. ⁴⁸ Jeżeli jednak kapłan przyjdzie, obejrzy i stwierdzi, że plaga nie rozszerzyła się w tym domu po otynkowaniu go, to uzna ten dom za czysty, bo plaga trądu została uleczona. ⁴⁹ Aby oczyścić dom, kapłan weźmie dwa ptaki, kawałek drzewa cedrowego, nitki karmazynowe i hizop. ⁵⁰ Zabije jednego ptaka nad naczyniem glinianym, ponad wodą żywą. ⁵¹ Potem weźmie kawałek drzewa cedrowego, hizop, nitki karmazynowe i ptaka żywego, umoczy je we krwi ptaka zabitego i w wodzie żywej, i pokropi dom siedem razy. ⁵² W ten sposób oczyści ten dom krwią ptaka, wodą żywą, drzewem cedrowym, hizopem i nitkami karmazynowymi. ⁵³ Ptaka zaś żywego wypuści poza miasto, na pole. W ten sposób dokona przebłagania za dom i będzie on czysty. ⁵⁴ To jest prawo odnoszące się do wszelkiej plagi trądu i grzybicy, ⁵⁵ trądu ubrania i domu, ⁵⁶ nabrzmienia, wysypki i białej plamy, ⁵⁷ aby pouczyć, kiedy coś jest czyste, a kiedy nieczyste. To jest prawo odnoszące się do trądu”.

15 ¹ Przemówił Pan do Mojżesza i do Aarona: ² „Mówcie do synów Izraela i powiedzcie im: Jeżeli jaki człowiek cierpi na wycieki ze swego ciała, to jego wyciek jest nieczysty. ³ Nieczystość pochodząca z wycieku na tym polega: czy jego ciało wypuszcza wyciek, czy też zatrzymuje go, to jest nieczystość. ⁴ Każde łóżko, na którym spoczywał chory na wycieki, jest nieczyste. Każdy przedmiot, na którym siedział, jest nieczysty. ⁵ Każdy, kto się dotknie jego łóżka, wypierze ubranie, wykąpie się w wodzie i będzie nieczysty aż do wieczora. ⁶ Ten, kto usiadł na przedmiocie, na którym siedział chory na wycieki, wypierze

15,2 Lb 5,2; 2 Sm 3,29

4.4. Nieczystość u mężczyzn (15,1-18)

W starożytności wiedza o funkcjonowaniu i patologiiach organów płciowych była uboga; każdą formę wycieku uważano więc za umniejszenie siły życiowej, nie do pogodzenia z kultem Pana i Dawcy życia. Nieczystość kultowa, spowodowana wyciekami, nie była jednak winą moralną. Toteż i stosowane w tych wypadkach środki nie stanowiły bynajmniej kary. Miały one jedynie zapobiec przenoszeniu kultowej przeszkody poprzez kontakt cielesny.

ubranie, wykąpie się w wodzie i będzie nieczysty aż do wieczora. ⁷ Ten, kto dotknie się ciała człowieka chorego na wycieki, wypierze ubranie, wykąpie się w wodzie i będzie nieczysty aż do wieczora. ⁸ Jeżeli chory na wycieki plunie na człowieka czystego, ten wypierze ubranie, wykąpie się w wodzie i będzie nieczysty aż do wieczora. ⁹ Każde siodło, na którym siedział człowiek chory na wycieki, będzie nieczyste. ¹⁰ Każdy, kto dotknie się czegokolwiek, co chory miał pod sobą, będzie nieczysty aż do wieczora. Każdy, kto przenosi takie przedmioty, wypierze ubranie, wykąpie się w wodzie i będzie nieczysty aż do wieczora. ¹¹ Także każdy, którego dotknął chory na wycieki, nie umywszy uprzednio rąk wodą, wypierze ubranie, wykąpie się w wodzie i będzie nieczysty aż do wieczora. ¹² Naczynie gliniane, którego dotknie się chory na wycieki, będzie rozbite. Każde naczynie drewniane będzie obmyte wodą. ¹³ Jeżeli chory na wycieki będzie oczyszczony od wycieków, to odliczy sobie siedem dni na swoje oczyszczenie, wypierze ubranie, wykąpie ciało w wodzie żywej i będzie czysty. ¹⁴ Ósmego dnia weźmie dwie

Podstawowe przepisy (15,2b.19) i ich zastosowanie do życia codziennego (15,3-8.13.19b-22.28) musiały być stosowane na długo przed ich spisaniem, co nastąpiło zapewne jeszcze przed niewolą (por. Rdz 31,35; Wj 19,14-15; 1 Sm 21,5-6; 2 Sm 11,11). Gdy podczas niewoli babilońskiej skodyfikowano prawo czystości, przepisy te zostały uzupełnione o szczegóły dotyczące przenoszenia nieczystości (15,9-12.25-27). Wskazania co do ofiar (15,14-15.29-30) dodano zapewne w tym samym czasie, co 14,10-20 (ofiary za oczyszczenie trędowatego). Hebrajski termin *bašar*, „mięso” (15,2) może tu oznaczać tylko członek męski (por. Rdz 17,11; Wj 28,42; Ez 16,26; 23,20). Cienki lub gęsty wypływ (15,3) pozwala odróżnić zwykłe zapalenie cewki moczowej od rzeżączki.

W 15,4-11 jest mowa o możliwości zanieczyszczenia przez dotknięcie (por. ww. 17,20-23.26-27; 11,24-40). Tańsze naczynie gliniane należy potłuc (por. 6,21; 11,33), drogie naczynie drewniane wystarczy obmyć wodą. Uzdrowienie cielesne pozwala stwierdzić po kolejnych siedmiu dniach czystość kultową (15,13), co jednak może orzec tylko kapłan. Ofiara zadośćuczynienia, przepisana po uzdrowieniu z „trądu” (por. 14,10-13), nie jest konieczna po stosunkowo niegroźnym upływie (ww. 14-15). Co do rytuału zob. wersy 28-30 i 12,6-7. Upływ nasienia nie jest chorobą, toteż nie przepisano w tym

synogarlice albo dwa młode gołębie, pójdzie przed Pana przed wejście do Namiotu Spotkania i odda je kapłanowi.¹⁵ Kapłan je ofiaruje: jednego jako ofiarę przebłągalną, drugiego jako ofiarę całopalną. W ten sposób kapłan dokona za niego przebłągania przed Panem za jego wycieki.¹⁶ Jeżeli z mężczyzny wypłynie nasienie, to wykąpie całe ciało w wodzie i będzie nieczysty aż do wieczora.¹⁷ Każde ubranie, każda skóra, na którą wyleje się nasienie, będzie wymyta wodą i nieczysta aż do wieczora.¹⁸ Jeżeli mężczyzna obcuje z kobietą, wylewając nasienie, to oboje wykąpią się w wodzie i będą nieczyści aż do wieczora.¹⁹ Jeżeli kobieta ma upławy, to jest krwawienie miesięczne ze swojego ciała, to pozostanie siedem dni w swojej nieczystości. Każdy, kto jej dotknie, będzie nieczysty aż do wieczora.²⁰ Wszystko, na czym ona się położy podczas swojej nieczystości, będzie nieczyste. Wszystko, na czym ona usiądzie, będzie nieczyste.²¹ Każdy, kto dotknie jej łóżka, wypierze ubranie, wykąpie się w wodzie i będzie nieczysty aż do wieczora.²² Każdy, kto dotknie jakiegokolwiek przedmiotu, na którym ona siedziała, wypierze ubranie, wykąpie się w wodzie i będzie nieczysty

15,20 Rdz 31,34-35

wypadku żadnych ofiar; wystarczy zwykła kąpiel. Podobnie jest z naturalnym stosunkiem płciowym (15,16-18).

4.5. Nieczystość u kobiet (15,19-33)

Nieczystość miesięczkującej, tak jak położnicy, trwa siedem dni (por. 12,2). Reguły postępowania (15,19b-23) są te same, co w wypadku wycieków u mężczyzn (15,4-11). Stosunek z miesięczkującą powoduje u mężczyzny także siedmiodniową nieczystość z tymi samymi skutkami co u kobiety (por. ww. 24b.20a). Nie wspomina się tu o starszym ściślejszym przepisie 20,18 – może dlatego, że zakłada się lekkomyślność lub nieświadomość. W wypadku krwawień dłuższych i nieregularnych (15,25-27) obowiązują te same reguły, co w normalnych wypadkach (por. Mt 9,20-22; Mk 5,25-34; Łk 8,43-48). Podobnie jak u mężczyzny (15,13), tak u kobiety (15,28) powrót do rytualnej czystości wymaga odczekania siedmiu dni po ustaniu krwawienia (przypuszczalnie tylko chorobliwego). Ofiara ma być złożona ósmego dnia,

aż do wieczora. ²³ Jeżeli kto dotknie się czegoś, co leżało na jej łożku albo na przedmiocie, na którym ona siedziała, będzie nieczysty aż do wieczora. ²⁴ Jeżeli jaki mężczyzna obcuje z nią wtedy, to jej nieczystość udzieli się jemu i będzie nieczysty siedem dni. Każde łożko, na którym się położy, będzie nieczyste. ²⁵ Jeżeli kobieta doznaje upływu krwi przez wiele dni poza czasem swojej nieczystości miesięcznej albo jeżeli doznaje upływu krwi trwającego dłużej niż jej nieczystość miesięczna, to będzie nieczysta przez wszystkie dni nieczystego upływu krwi, tak jak podczas nieczystości miesięcznej. ²⁶ Każde łożko, na którym się położy podczas swojego upływu krwi, będzie dla niej takie, jak łożko podczas jej miesięcznej nieczystości. Każdy przedmiot, na którym usiądzie, będzie nieczysty, jak gdyby to była nieczystość miesięczna. ²⁷ Każdy, kto dotknie się tych rzeczy, będzie nieczysty, wypierze ubranie, wykąpie się w wodzie i będzie nieczysty aż do wieczora. ²⁸ Jeżeli zostanie ona oczyszczona ze swojego upływu krwi, to odliczy sobie siedem dni i potem będzie czysta. ²⁹ Ósmego dnia weźmie dwie synogarlice albo dwa młode gołębie i przyniesie je do kapłana, przed wejście do Namiotu Spotkania. ³⁰ Kapłan złoży w ofierze jednego jako ofiarę przebłagalną, drugiego jako ofiarę całopalną. W ten sposób kapłan dokona za nią przebłagania wobec Pana z powodu jej nieczystego upływu krwi. ³¹ Przestrzegajcie więc Izraelitów przed nieczystością, aby nie pomarli wskutek swojej nieczystości, bezczeszcząc moje mieszkanie, które jest wśród nich. ³² To jest prawo dotyczące tego, który cierpi na wycieki, i tego, który doznaje wylewu nasienia, a przez to staje się nieczysty, ³³ a także kobiety, która podlega miesięcznej nieczystości, i w ogóle mężczyzny lub kobiety mających wycieki, jak również i mężczyzny, który obcuje z kobietą nieczystą”.

15,25 Mt 9,20; 14,36; 23,5

podobnie jak po ustaniu wycieków u mężczyzny (15,14-15; por. 5,7-10). Przed umieszczeniem kolofonu (15,32-33) redaktor podkreśla religijne znaczenie przepisów o czystości: świątynia Jahwe nie może być sprofanowana żadną nieczystością (15,31; por. 11,46-47).

16¹ Przemówił Pan do Mojżesza po śmierci dwóch synów Aarona, którzy pomarli, kiedy zbliżyli się do Pana.² Rzekł Pan do Mojżesza: „Powiedz Aaronowi, swojemu bratu, żeby nie w każdym czasie wchodził do Miejsca Najświętszego poza zasłonę, przed przebłagalnię, która jest na arce, aby nie umarł, kiedy będę się ukazywać w obłoku nad przebłagalnią.³ Oto jak Aaron będzie wchodzić do Miejsca Najświętszego: weźmie młodego cielca na ofiarę przebłagalną i barana na ofiarę całopalną.⁴ Ubierze się w tunikę świętą, lnianą, i w spodnie lniane, przepasze się pasem lnianym, włoży na głowę tiarę lnianą – to są święte szaty. Wykąpie ciało w wodzie i ubierze się w te szaty.⁵ Od społeczności Izraelitów weźmie dwa kozły na ofiarę przebłagalną i jednego

16,2 Hbr 6,19

16,4 Wj 28,39-43

5. Krew przebłagania (16–17)

Zasadnicze pouczenie Kpł 16 uzupełniają przepisy zakazujące spożywania krwi z Kpł 17. Oba rozdziały stanowią więc centrum tej księgi; potwierdzeniem jest ich wspólna struktura chiasyczna. Łączna lektura Kpł 16–17 pozwala lepiej uchwycić ich zbieżne tematy, które można streścić hasłem: „krew pojednania”.

5.1. Rytuał Dnia Pojednania (16,1-34)

Rytuał ten pochodzi z praktyki drugiej świątyni. Został on włączony po prawach dotyczących czystości, gdyż raz w roku w Dniu Pojednania dokonywało się zmazanie wszystkich religijno-kultowych uchybień i nieczystości Izraela. Tekst wymienia trzy zbiory obrzędów: arcykapłan za zasłoną (ww. 2-4.12-13), ryty przebłagania (ww. 5-6.11.14-19.23-25) i kozioł ofiarny (ww. 8-10.20-22). Nie da się stwierdzić, od kiedy Dzień Pojednania miał taki przebieg. Rytuał kozła ofiarnego jest niewątpliwie archaiczny, ale jego połączenie z lewickim kultem ofiarniczym jest typowe dla późniejszych rytów oczyszczających. Teksty historyczne i prorockie sprzed niewoli babilońskiej nie znają jeszcze Dnia Pojednania, podobnie jak stare kalendarze świąt (por. Wj 23,14-17; 34,17-23). Nie wymienia go także kalendarz deuteronomiczny (Pwt 16,1-17), który jednak mówi tylko o obowiązkach wiernych świeckich. Podczas niewoli babilońskiej zaprogramowano nowy porządek kultu świątynnego, wprowadzając do niego specjalną ofiarę oczyszczenia świątyni i ludu

barana na ofiarę całopalną. ⁶ Potem Aaron przyprowadzi cielca na ofiarę przebłagalną za siebie samego i dokona przebłagania za siebie i za swój dom. ⁷ Weźmie dwa kozły i postawi je przed Panem, przed wejściem do Namiotu Spotkania. ⁸ Następnie Aaron rzuci losy o dwa kozły, jeden los dla Pana, drugi dla Azazela. ⁹ Potem Aaron przyprowadzi kozła, wylosowanego dla Pana, i złoży go na ofiarę przebłagalną. ¹⁰ Kozła wylosowanego dla Azazela postawi żywego przed Panem, aby dokonać na nim przebłagania, a potem wypędzić go dla Azazela na pustynię. ¹¹ Potem Aaron przyprowadzi cielca na ofiarę przebłagalną za siebie i dokona przebłagania za siebie i za swój dom, zabije cielca na ofiarę przebłagalną za siebie samego. ¹² Następnie weźmie pełną kadzielnicę węgli rozżarzonych z ołtarza, który jest przed Panem, i dwie pełne garści wonnego kadzidła w proszku i wniesie je poza zasłonę. ¹³ Rzuci kadzidło na ogień przed Panem, tak iż obłok kadzidła okryje przebłagalnię, która jest na Arce Świadectwa. Dzięki temu nie umrze. ¹⁴ Następnie weźmie trochę krwi cielca i od wschodu pokropi palcem przed przebłagalnią. Siedem razy pokropi przed przebłagalnią palcem umoczonym we krwi. ¹⁵ Potem zabije kozła jako ofiarę przebłagalną za lud, wniesie krew jego poza zasłonę i uczyni z tą krwią to samo, co uczynił z krwią cielca. Pokropi nią przebłagalnię z góry i z przodu ¹⁶ i dokona przebłagania nad Miejscem Świętym za nieczystości Izraelitów i za ich przestępstwa

16,10	14,7
16,12	Ap 8,5
16,16	Hbr 9,12

w pierwszym i siódmym dniu pierwszego miesiąca (Ez 45,18-20; por. 2 Krn 29,15-24). Bezpośrednio po niewoli obchodzono Święto Namiotów w dniach od 15 do 22 siódmego miesiąca; następnie przez dwa dni czytano Prawo (Ne 8,2-3.13-18), a „w dwudziestym czwartym dniu tego miesiąca” (Ne 9,1) był dzień postu i pokuty, co jednak nie odpowiada datą ani rytuałem danym z Kpł 16. Dzień Pojednania (hebr. *jom hakkippurim* tylko w 23,27-28 i 25,9) ma miejsce w kapłańskim kalendarzu ofiar (Lb 29,7-11) i w Kodeksie świętości (23,27-32), choć bez wzmianki o rycie kozła ofiarnego. Dzień Pojednania stał się czasem uroczystym dniem pokuty i pojednania; później rabini będą go nazywać „wielkim dniem” czy wprost „Dniem”. Wers wprowadzający nawią-

według wszystkich ich grzechów. To samo uczyni z Namiotem Spotkania, który znajduje się w nich – w środku ich nieczystości.¹⁷ Żaden człowiek nie będzie obecny w Namiocie Spotkania od chwili, kiedy Aaron wejdzie, aby dokonać obrzędu przebłagania w Miejscu Najświętszym, dopóki nie wyjdzie. Tak dokona przebłagania za siebie samego, za swój dom i za całe zgromadzenie Izraela.¹⁸ Potem wyjdzie do ołtarza, który jest przed Panem, aby dokonać nad nim przebłagania. Weźmie trochę z krwi cielca i z krwi kozła i pomaze nią rogi dokoła ołtarza.¹⁹ Następnie siedem razy pokropi go palcem umoczonym we krwi. W ten sposób oczyści go od nieczystości Izraelitów i poświęci go.²⁰ Kiedy już ukończy obrzęd przebłagania nad Miejscem Świętym, Namiotem Spotkania

zuje do opowiadania 10,1-20. Główną postacią rytuału pojednania jest Aaron, czyli arcykapłan. Ponieważ Miejsce Najświętsze (tu „świątynia”) ma szczególnie stopień świętości, tylko w tym dniu mógł on podchodzić do przebłagalni, która z czasem stała się najważniejszym przedmiotem kultu Izraela jako miejsce przebłagania. Arka Przymierza z tablicami Dziesięciorga przykazań (Pwt 10,1-4), w dawnych czasach przenośne sanktuarium (por. Joz 3–8) została przez Dawida zabrana do Jerozolimy (2 Sm 6,1-19), a wreszcie umieszczona w świątyni Salomona (1 Krl 6,19; 8,1-8). Leżała na niej płyta ozdobiona dwoma cherubami (Wj 25,17-22); z racji na swe przeznaczenie nazywała się ona *kappōret* (por. arab. *kafara* – „przykryć”, akad. *kapāru* – „zetrzeć”), czyli „miejsce przebłagania”, tj. miejsce, w którym Jahwe ze swego tronu przebacza grzechy i okazuje miłosierdzie (por. 2 Krl 19,15; Ps 80,2; 99,1; Iz 37,16). Ze względu na to religijne znaczenie rytmy przebłagania odbywały się wprost – jak w Dzień Pojednania – czy też pośrednio (por. 4,3-21) na tej płycie (gr. *hilasterion*, łac. *propitiatorium*). W świątyni po uprowadzeniu nie było już Arki Przymierza (por. Jr 3,16-17), ale przebłagalnia pozostała (por. 1 Krn 28,11) jako miejsce Bożej obecności, która wyraża się w obłoku kadzidła (w. 13; por. Wj 40,34; Iz 6,1-4).

Zamiast zwykłych obmyć, przed czynnościami kultowymi (Wj 30,19-21) należało wziąć kąpiel rytualną (w. 4). Ceremonii dokonywał arcykapłan nie w swym stroju świątecznym (por. 8,7-9), lecz w zwykłej szacie lnianej. Mogła ona symbolizować postawę pokutną bądź też strój istot niebieskich (por. Ez 9,2-3.11; 10,2.6-7; Dn 10,5; 12,6; Mt 28,3; Łk 24,4; Ap 7,9).

i ołtarzem, każe przyprowadzić żywego kozła. ²¹ Aaron położy obie ręce na głowę żywego kozła, wyzna nad nim wszystkie winy Izraelitów, wszystkie ich przestępstwa dotyczące wszelkich ich grzechów, włoży je na głowę kozła i każe człowiekowi do tego przeznaczonemu wypędzić go na pustynię. ²² W ten sposób kozioł zabierze z sobą wszystkie ich winy do ziemi bezpłodnej. Ów człowiek wypędzi kozła na pustynię. ²³ Wtedy Aaron wejdzie do Namiotu Spotkania, zdejmie szaty Iniane, które włożył wchodząc do Miejsca świętego, i tam je położy. ²⁴ Wykąpie ciało w wodzie w miejscu poświęconym, włoży szaty, wyjdzie, złoży swoją ofiarę całopalną, a także ofiarę całopalną w imieniu ludu, aby dokonać prześlągania za siebie i za lud. ²⁵ Także tłuszcz ofiary prześlągalnej zamieni w dym na ołtarzu. ²⁶ Człowiek, który wypędził kozła dla Azazela, wypierze ubranie, wykąpie ciało w wodzie, potem wróci do

Rytuał prześlągania (ww. 5-7.11-19.23-25) odpowiada wymogom ofiary za grzech kapłana (4,13-21); różni się jednak od niego w kilku miejscach: ofiarę za społeczność stanowi kozioł (ww. 9 i 15) zamiast cielca (4,14); nie wspomina się tu o nałożeniu ręki (4,4.15), zapewne z racji na drugiego kozła (w. 21); arcykapłan zakrywa prześlągalnię dymem kadzidła (ww. 12-13) aby nie utracić życia, gdyby oglądał Boga; wreszcie dokonuje właściwego aktu poświęcenia i prześlągania krwią ofiary. Akt ten polega na jednorazowym skropieniu prześlągalni i siedmiokrotnym – miejsca przed nią (w. 14); pozostałe siedem pokropień krwią kozła dokonuje się przed zasłoną, a więc tylko w kierunku *kapporet* (4,6.17). Ponadto obok pomazania krwią rogów ołtarza (w. 18; por. 4,7) wymienia się tu siedmiokrotne skropienie krwią ołtarza (w. 19), zmianę ubrania i końcową kąpiel rytualną (w. 24). Przez ten doroczny ryt pokutny Aaron i jego „dom” (ww. 6 i 11), czyli kapłani, dokonują oczyszczenia społeczności, świątyni (w. 16; Miejsce Najświętsze), Namiotu Spotkania (ww. 16-17.20; chodzi o przednią część świątyni; por. Wj 26,33) i ołtarza (ww. 18-19) ze wszystkich czynów buntowniczych Izraela i wykroczeń wobec Prawa (w. 16; por. Iz 6,7; Ez 45,18-20). Przeciwwstawieniem tego rytu będzie w NT jednorazowa i ostateczna Ofiara pojednania Chrystusa (Hbr 7,26-28; 9,6-14; 10,1-10).

Bardzo stary obrzęd (por. obrzęd z ptakiem w 14,4-7.49-53), włączony w rytuał Dnia Pojednania (ww. 8-10.20-22), miał symbolizować oddalenie grzechów. Losowaniem rozstrzygano, który z dwu kozłów (w. 5) miał być

obozu.²⁷ Cielec zaś ofiary przebłagalnej i kozioł ofiary przebłagalnej, których krew była użyta do obrzędu przebłagania w Miejscu Świętym – będą wyniesione poza obóz i spalone ogniem razem ze skórą, mięsem i zawartością jelit.²⁸ Ten, który je spali, wypierze ubranie, wykąpie ciało w wodzie i wróci do obozu.²⁹ Oto dla was ustawa wieczysta: Dziesiątego dnia siódmego miesiąca będziecie pościć. Nie będziecie wykonywać żadnej pracy, ani tubylec, ani przybysz, który osiedlił się wśród was.³⁰ Bo tego dnia będzie za was dokonywane przebłaganie, aby oczyścić was od wszystkich grzechów. Przed Panem będziecie oczyszczeni.³¹ Będzie to dla was święty szabat odpoczynku. Będziecie w tym dniu pościć. Jest to ustawa wieczysta.³² Dokonywać obrzędu przebłagania będzie kapłan, który będzie namaszczony i wprowadzony w czynności kapłańskie na miejsce swego ojca. Włoży na siebie lniane szaty, szaty święte,³³ i dokona obrzędu przebłagania nad Miejscem Najświętszym,

16,27 Hbr 13,11.13

złożony w ofierze dla Jahwe (ww. 9 i 15), a który wypędzony na pustynię (ww. 8-10). Po dokonaniu oczyszczenia sanktuarium (w. 20), arcykapłan na znak pewności nakładał obie ręce (por. Lb 27,23; inaczej niż Kpł 4,4) na głowę zwierzęcia, aby grzechy – już odpuszczone według obecnej formy rytuału – przenieść na kozła (w. 21). Ten, kto wypędzał zwierzę na pustynię dla Azazela, stawał się nieczysty i musiał się wykąpać przed powrotem do społeczności (w. 26). Azazel (ww. 8.10.26) nie jest nigdzie więcej wymieniany w ST; paralela z Jahwe (w. 8) dowodzi, że nie jest to nazwa miejsca, lecz imię własne. Chodzi o jednego z demonów (por. 17,7), które w przekonaniu ludu żyły na jałowej pustyni, podobne do kozłów (por. Tb 8,3; Iz 13,21; 34,11-14; Mt 12,43; Łk 11,24). W takiej interpretacji rytuału nie chodzi tu o ofiarę składaną Azazelowi, lecz Jahwe; drugi kozioł jest tylko odsyłany do Azazela.

Ofiary całopalne, kończące obrzęd pojednania (ww. 23-28), składano według przepisu 4,1-21. Parenetyczne zakończenie rytuału (ww. 29-34) przejmuje z Prawa świętości (23,26-32) kalendarzowy termin ówczesnego Nowego Roku oraz nakaz postu i absolutnego zaprzestania pracy w tym dniu, rozciągając go nawet na przybyszów żyjących w Izraelu. Miejsce swego przodka, Aarona, jako kapłan namaszczony i ustanowiony, zajmuje po niewoli arcykapłan świątyni (por. Lb 21,10; 35,25). Formuła wykonania (w. 34b) łączy rozdział 16 z Kpł 8-10 (por. 8,4a.9b.13b.17b.21b.29b.36; 9,10b).

dokona też prześlągania nad Namiotem Spotkania, ołtarzem, a takżę za kapłanów i za cały lud zgromadzenia. ³⁴ Będzie to dla was ustawa wieczysta, ażeby raz w roku dokonywano prześlągania za wszystkie grzechy Izraelitów³⁵. Uczyniono więc, jak Pan rozkazał Mojżeszowi.

17 ¹ Przemówił Pan do Mojżesza: ² „Przemów do Aarona, do jego synów i do wszystkich synów Izraela i powiedz im: Oto nakaz, który dał Pan: ³ Jeżeli kto z domu Izraela zabija cielca albo owcę, albo kożę w obrębie obozu lub poza obozem, ⁴ i nie przyprowadzi ich przed wejście do Namiotu Spotkania, aby je złożyć w darze dla Pana przed mieszkaniem Pana, będzie winien krwi. Rozlał krew. Ten człowiek będzie wyłączony spośród swego ludu. ⁵ Dlatego Izraelici będą przyprowadzać ofiary swoje, które składali dotychczas na polu; będą je przyprowadzać do Pana, przed wejście do Namiotu Spotkania, do kapłana, i będą je składać jako ofiary biesiadne dla Pana. ⁶ Kapłan pokropi krwią ołtarz Pana przy wejściu do Namiotu Spotkania, a tłuszcz zamieni w dym jako miłą woń dla Pana. ⁷ Odtąd nie będą składać ofiar demonom, z którymi

5.2. Ubój rytualny i zakaz krwi (17,1-16)

Prawo świętości zaczyna się kategorięcznym zakazem uboju świeckiego i spożywania krwi. Prawdopodobnie wersy 15-16 są dodatkiem. Porównanie poszczęólnych przepisów z Kodeksem deuteronomicznym nasuwa przypuszczenie, że w naszym tekście są ślady rygorystycznej korekty dawnych praw w jerozolimskiej szkole kapłańskiej. Pierwotnie uważano każde zabicie zwierzęcia zdatnego na ofiarę (1,3-17; 3,1-17) za czynność kultową, która winna być sprawowana w lokalnym sanktuarium, aby tam też spożyć mięso na ucztę ofiarnej (por. Sdz 6,20-21.25-28; 13,19; 1 Sm 6,14-15; 9,12-14; 14,32-35; 1 Krl 1,9). Po centralizacji kultu została tylko świątynia jerozolimska jako jedyne miejsce kultowe (por. 2 Krl 23,4-24), toteż świecki ubój i spożywanie mięsa stało się możliwe wszędzie, pod warunkiem jednak, że krew zostanie wylana na ziemię (Pwt 12,13-19). Dodatek zawęża ponownie zakaz krwi i aprobejuje ubój świecki w nowej formie (Pwt 12,20-25). Tę samą postawę podziela P (7,22-27; por. Rdz 9,3). Tu program reformy sankcjonuje ten zwyczaj przez radykalne powiązanie go z praktyką stosowaną podczas wędrówki na pustyni. Zniesienie uboju świeckiego było realne tylko w warunkach krańcowej biedy, gdy spożywanie mięsa należy do rzadkości. Takie warunki zaczęły się tuż

uprawiali nierząd. Będzie to dla nich ustawa wieczysta dla ich pokoleń.⁸ Dalej powiesz im: Jeżeli kto z domu Izraela albo spośród przybyszów, którzy osiedlili się między nimi, będzie składał ofiarę całopalną albo inną ofiarę⁹ i nie przyprowadzi jej przed wejście do Namiotu Spotkania, aby ofiarować ją dla Pana, będzie wyłączony spośród swego ludu!¹⁰ Jeżeli kto z domu Izraela albo spośród przybyszów, którzy osiedlili się między nimi, będzie spożywał jakąkolwiek krew, zwróć oblicze moje przeciwko temu człowiekowi spożywającemu krew i wyłączę go spośród jego ludu.¹¹ Bo życie ciała jest we krwi, a Ja dopuściłem ją dla was tylko na ołtarzu, aby dokonywała przebłagania za wasze życie, ponieważ krew jest przebłaganiem za życie.¹² Dlatego dałem nakaz Izraelitom: Nikt z was nie będzie spożywał krwi. Także i przybysz, który się osiedlił wśród was nie będzie spożywał krwi.¹³ Jeżeli kto z Izraelitów albo z przybyszów, którzy się osiedlili między wami, upoluje zwierzynę jadalną, zwierzę lub ptaka, wypuści jego krew i przykryje ją ziemią.¹⁴ Bo życie wszelkiego ciała jest we krwi jego – dlatego dałem nakaz

17,7 2 Krl 23,8; 2 Krn 11,15
17,10 3,17; 7,26; 19,26; Pwt 12,16.23; 15,23

przed niewolą babilońską i trwały aż do powrotu z niewoli. Ubój świecki (w. 4) traktowano jak morderstwo z przelaniem krwi (por. Ez 16,38; 18,10; 22,3-4) i karano wykluczeniem ze wspólnoty kultu. Zgodnie z dawnym zwyczajem ubój „na polu” (w. 5) traktowano jako ofiarę; zwyczaj ten zostaje tu uznany za nieważny, gdyż nie może on spowodować wspólnoty z Jahwe.

Pod wpływem Kananejczyków czczono bóstwa pogody i płodności pod postaciami demonów przypominających kozły (por. 2 Krn 11,15; Iz 13,21; 34,14). Wierzono, że mieszkają one jak Azazel (16,8.26) na pustyni bądź w ruinach. Być może „wyżyny bram” (*bamot ha-še'arim*; 2 Krl 23,8) oznaczały właśnie miejsca kultu tych demonów (*bamot ha-še'arim*). Od czasów Ozeasza przedstawiano przymierze Jahwe z Izraelem w obrazie małżeństwa, a konsekwentnie kult obcych bóstw – jako „uprawianie nierządu” (por. Oz 2,4-5; 3,1; Jr 2,2; 3,8-9; 5,7; Ez 16; 23). O rozciągnięciu tego zakazu na przybyszów w Izraelu zob. 17,10.15; 18,26; 19,34; 24,16.22.

Często spotykany zakaz krwi (ww. 10-14; por. 3,17; 7,26-27; Rdz 9,3-4; Pwt 12,16.23-25; 15,23) otrzymał tu potwierdzenie teologiczne przez zastosowanie bezpośrednio formy nakazu Bożego w pierwszej osobie. Nie ma życia

synom Izraela: nie będziecie spożywać krwi żadnego ciała, bo życie wszelkiego ciała jest w jego krwi. Ktokolwiek by ją spożywał, zostanie wyłączony.¹⁵ Każdy tubylec lub przybysz, który by jadł mięso zwierzęcia padłego lub rozszarpanego, wypierze ubranie, wykąpie się w wodzie i będzie nieczysty aż do wieczora. Potem odzyska czystość.¹⁶ Jeżeli nie wypierze ubrania i nie wykąpie ciała, zaciągnie winę”.

18¹ Przemówił Pan do Mojżesza: ² „Przemów do synów Izraela i powiedz im: Ja jestem Pan, Bóg wasz! ³ Tego, co czynią w ziemi egipskiej, w której mieszkaliście, nie czynicie. Tego, co czynią w zie-

17,15 7,24; 22,8; Wj 22,30; Pwt 14,21; Ez 4,14

18,3 Wj 23,24

bez krwi i bez oddechu. To pradawne doświadczenie wyraża się w pojęciu *nefeš*, które zależnie od kontekstu może oznaczać: gardło, oddech, życie (duszę), moc życiową, osobę, uczucia itp. Pozwala to zrozumieć wyrażenia „*nefeš* jest we krwi” (w. 11a), „*nefeš* jest krwią” (w. 14b). Ponieważ życie należy do Jahwe, który go udziela (Ps 104,29-30), również krew winna być zwrócona Jahwe. Krew upolowanej zwierzyny trzeba więc „przykryć ziemią” (w. 13). Tylko w kulcie Jahwe oddaje ludziom do dyspozycji krew stosownych zwierząt jako środek przebłagania (zob. też 4,6-7.17-18.25.30.34; 16,14-16.18-19). Tutaj podano wyjaśnienie rytu pojednania: dzięki życiu obecnemu w krwi można odnowić moc życiową, naruszoną przez grzech. Myśl tę pogłębi teologia NT. Podobnie jak krew żertwy ofiarnej była przypieczętowaniem Starego Przymierza, tak Nowe Przymierze jest ratyfikowane przez krew Chrystusa, „wylaną na odpuszczenie grzechów” (Mt 26,28; Łk 22,20; 1 Kor 11,24). Dzięki krwi Chrystusa zostaliśmy pojednani z Bogiem (Rz 3,25); odkupiła nas ona (Ef 1,7) i wybawiła z niewoli grzechów (Kol 1,14).

Dodatek w wersach 15-16 zezwala na spożywanie padliny bądź rozszarpanego zwierzęcia, przypominając tylko o zwyczajnym stanie nieczystości aż do wieczora (por. 11,40). Jedynie kapłani nie mogą spożywać takiego mięsa (22,8); absolutny zakaz okazał się niemożliwy (Wj 22,30; Pwt 14,21a).

6. Reguły życia społecznego (18–20)

Rozdziały ten nie dotyczy wprost spraw kultu, lecz mówią o życiu codziennym rodziny i wspólnoty lokalnej Izraela. Formalnie Kpł 18–20 to trzy mowy

mi Kanaan, do której was wprowadzę, nie czynicie. Nie będziecie postępować według ich obyczajów. ⁴ Będziecie wypełniać moje wyroki, będziecie przestrzegać moich ustaw, aby według nich postępować. Ja jestem Pan, Bóg wasz! ⁵ Będziecie przestrzegać moich ustaw i moich wyroków. Człowiek, który je wypełnia, żyje dzięki nim. Ja jestem Pan! ⁶ Nikt z was nie będzie się zbliżał do ciała swojego krewnego, aby odsłonić jego nagość. Ja jestem Pan! ⁷ Nie będziesz odsłaniać nago-

18,5 Pwt 4,1; 5,32-33; 6,24; 8,1; Ne 9,29; Prz 4,4; Łk 10,28; Dz 7,38; Rz 10,5; Ga 3,12

Jahwe, przekazane przez Mojżesza. Pierwsza i ostatnia z nich skierowane są do „synów Izraela”, środkowa zaś bardziej uroczyście zwraca się do „całej społeczności synów Izraela”. Podkreśla ona mocno świętość całego ludu Bożego, bez podziału na kapłanów i świeckich. Rozdziały zewnętrzne tego tryptyku, czyli 18 i 20, są nawzajem dla siebie „zwierciadlanym odbiciem” (Gerstenberger, s. 245).

6.1. Zakazy seksualne (18,1-30)

Ramy parenezy w liczbie mnogiej (ww. 1-5.24-30) odróżniają się od zakazów apodyktycznych w liczbie pojedynczej, które zabraniają kazirodztwa (ww. 6-18) i innych nadużyć seksualnych (ww. 19-23). Starszy tekst zawiera przekaz ustnej tradycji w formie schematu: „nie będziesz odsłaniał nagości swej krewniej” (ww. 7-17a), przy czym niektóre zakazy zostały poszerzone w przekazie pisemnym przez uzupełnienia i uzasadnienia pedagogiczne. Następnie włączono ten zbiór zakazów do Prawa Mojżeszowego (ww. 1.2a; por. 17,1; 19,1; 20,1) i dodano surowe napomnienie, aby Izrael przez naśladowanie niemoralności innych narodów nie zatracił czystości (ww. 2b-4.24.30). Na koniec rozciągnięto zakaz kazirodztwa na całą wspólnotę krewnych (w. 6); uzupełniono szczegóły (ww. 7b.18) i dodano ogólny zakaz rozwiązłości (ww. 19-23); dodano także wersy stwierdzające odpowiedzialność osobistą za przestrzeganie prawa (5.25-29).

6.1.1. Wprowadzenie (18,1-5)

Formuła samoobjawienia pojawia się w Prawie świętości 19 razy w formie krótszej „Ja jestem Jahwe” i 16 razy w formie dłuższej „Ja jestem Jahwe, wasz Bóg”. Forma dłuższa powstała zapewne podczas odnowy przymierza jeszcze przed niewolą babilońską; wierzone bowiem, że Bóg objawia się w świątyni (por. Ps 50,2-3), aby osądzić swój lud (por. Ps 50,7) i ogłosić zgromadzonym

ści swojego ojca lub nagości swojej matki. Jest ona twoją matką – nie będziesz odsłaniać jej nagości. ⁸ Nie będziesz odsłaniać nagości swojej macochy, bo to jest nagość twojego ojca. ⁹ Nie będziesz odsłaniać nagości swojej siostry, córki twojego ojca lub córki twojej matki, bez względu na to, czy urodziła się w domu, czy na zewnątrz. ¹⁰ Nie będziesz odsłaniać nagości córki twojego syna lub córki twojej córki, bo są one twoją nagością. ¹¹ Nie będziesz odsłaniać nagości córki żony twojego ojca, bo jest ona dzieckiem twojego ojca, jest twoją siostrą. ¹² Nie będziesz odsłaniać nagości siostry swojego ojca, bo ona jest krewną twojego ojca. ¹³ Nie będziesz odsłaniać nagości siostry swojej matki,

18,8 20,11; Rdz 35,22; Pwt 23,1; 27,20; Am 2,7

18,9 20,17; Pwt 27,22

18,11 20,17

18,12 20,19

swą wolę (por. Ps 50,8-15). Obie formuły miały podkreślać, że każde prawo ma za sobą autorytet i sankcję Bożą. Wers 3 nawiązuje do czasu pomiędzy wyjściem z Egiptu a zdobyciem Kanaanu. Niemoralność Kananejczyków (por. Rdz 9,20-25; 19,1-11.30-38) zagraża Izraelowi aż do upadku monarchii, podobnie jak ich kult (por. Sdz 2,11-13; 2 Krl 23,4-20; Jr 2,20; Oz 4,11-19). Skargi na wpływy Egiptu datują się na epokę tuż przed niewolą (por. Jr 7,16-20; 44,8.15-26; Ez 16,26; 20,7-8; 23,8-11.27). Wers 5 znajdzie zastosowanie w nauce św. Pawła Apostoła (Rz 10,5; Ga 3,1; por. Łk 10,28). Życie lub śmierć zależą od przestrzegania prawa (por. 26,3-39; Pwt 28,1-68; Ez 20,11.13.21.25).

6.1.2. Rozpusta wśród krewnych (18,6-18)

Eufemistyczne wyrażenie „odkrywać wstyd” (por. 20,11.17-21; Ez 22,10) oznacza wszelkie stosunki płciowe, które z istoty zakazane są między krewnymi (w. 6). Przy włączeniu tego powszechnego zakazu wypadło przypuszczalnie odniesienie do córki, aby zachować listę 12 zakazów. Lista z wersów 7-17 jeszcze nie przedstawia reguły generalnej, tak jak wers 6, gdyż nie wymienia wszystkich krewnych ani wszystkich zamężnych kobiet (brak np. żony stryja), obejmuje jednak wielką, czteropokoleniową, rodzinę poligamiczną nomadów zajmujących się pasterstwem. Zakaz kazirodztwa, sięgający czasów przed monarchią, zabezpieczał członków rodu przed degeneracją i zapewniał pokój. Uzasadnienie zakazu odwołuje się nie tylko do naturalnego dobra rodziny

bo jest ona krewną twojej matki. ¹⁴ Nie będziesz odsłaniać nagości brata swojego ojca: nie będziesz się zbliżał do jego żony, bo jest ona twoją ciotką. ¹⁵ Nie będziesz odsłaniać nagości swojej synowej, bo jest ona żoną twojego syna, nie będziesz odsłaniać jej nagości. ¹⁶ Nie będziesz odsłaniać nagości swojej bratowej, jest to nagość twojego brata. ¹⁷ Nie będziesz odsłaniać nagości kobiety i jej córki. Nie będziesz brał córki jej syna ani córki jej córki, aby odsłonić jej nagość, bo są one jej ciałem. Byłaby to rozpusta! ¹⁸ Nie będziesz brał kobiety razem z jej siostrą, aby odsłonić jej nagość za życia tamtej, byłoby to sposobnością do niezgody. ¹⁹ Nie będziesz się zbliżał do kobiety, aby odsłonić jej nagość, podczas jej nieczystości miesięcznej. ²⁰ Nie będziesz obcował cieleśnie z żoną twojego bliźniego, wylewając nasienie; przez to stałbyś się nieczystym.

18,14	20,20
18,15	20,12
18,16	21,21
18,17	20,14; Pwt 27,23
18,18	Rdz 29,15-30
18,19	20,18
18,20	20,10; 2 Sm 11,4

(por. 7.11-14.17), lecz także do biblijnego pojęcia więzów krwi, ciała i kości (w. 17; por. Rdz 29,14; Sdz 9,2; 2 Sm 5,1; 19,13-14; 1 Krn 11,1). Kazirodztwo było więc zakazane dlatego, że to samo ciało nie może zapewnić sobie płodności. Podobnie w małżeństwie mąż i żona stanowią jedno ciało (Rdz 2,23-24), toteż wstyd małżonki jest zarazem wstydem jej męża (por. ww. 8.14.16). Wuj nie był u nomadów członkiem wielkiej rodziny, lecz głową własnej grupy. Po przyjęciu życia osiadłego kontakty stały się jednak trwałe (por. 1 Sm 10,14-16). Wyjątkiem od reguły było małżeństwo lewirackie; obowiązywało ono w wypadku bezpotomnej śmierci brata (Pwt 25,5-10). Jednoczesne małżeństwo z dwoma siostrami mogło być dopuszczalne w epoce patriarchów; w każdym razie Jakub nigdzie nie jest za to potępiany (por. Rdz 29,6-30).

6.1.3. Inne nadużycia seksualne (18,19-23)

Obcowanie z żoną podczas krwawienia miesięcznego (w. 19; por. 15,24; 20,18; Ez 18,6; 22,10) i związek pozamałżeński (w. 20) powoduje nieczystość kultową (por. 20,10; Wj 20,14; Pwt 5,18; 22,22). Składanie dzieci w ofierze

²¹ Nie będziesz dawał dziecka swojego, aby było przeprowadzone przez ogień dla Molocha, nie będziesz w ten sposób bezcześcił imienia Boga swojego. Ja jestem Pan! ²² Nie będziesz obcował z mężczyzną, tak jak się obcuje z kobietą. To jest obrzydliwość! ²³ Nie będziesz obcował cielesnie z żadnym zwierzęciem; przez to stałbyś się nieczystym. Także i kobieta nie będzie stawać przed zwierzęciem, aby się z nim złączyć. To jest sromota! ²⁴ Tymi wszystkimi rzeczami nie plugawcie się, bo tymi wszystkimi rzeczami plugawiły się narody, które wypędzam przed wami. ²⁵ Także i ziemia stała się nieczysta. Ukaralem ją więc za jej winę, a ziemia wypluła swoich mieszkańców. ²⁶ Strzeżcie więc ustaw i wyroków moich, nie czyńcie nic z tych obrzydliwości. Nie będzie ich czynić ani tubylec, ani przybysz, który osiedlił się wśród was. ²⁷ Bo wszystkie te obrzydliwości czynili mieszkańcy ziemi, którzy byli przed wami, i ziemi została splugawiona. ²⁸ Ale was ziemia nie wyplunie z powodu splugawienia jej, tak jak wypluła naród, który był przed wami. ²⁹ Bo każdy, kto czyni jedną

18,21 Pwt 12,31; 2 Krl 17,17; Jr 7,31; 19,5; 32,35; Ps 106,37-38

18,22 20,13; Rdz 19,5; Sdz 19,22

18,23 20,15-16; Wj 22,18; Pwt 27,21

Molochowi (w. 21) należało do kananejskich rytów płodności płciowej (zob. objaśnienie 20,2-5); uważano to za splugawienie imienia Bożego, gdyż mieszało kult Molocha z kultem Jahwe. Zakaz homoseksualizmu (20,13; por. Rdz 19,5; Sdz 19,22) i bestializmu (20,15-16; Wj 22,18; Pwt 27,21) miał zapewne tło religijne; wskazują na to określenia przejęte ze słownictwa kultu (*to'eba* 116 razy, głównie na określenie praktyk bałwochwalczych, por. Pwt 7,26; 27,15; 32,16; 2 Krn 23,19; *tebel* tylko tu i 20,12, por. „nienaturalne” związki 19,19; Pwt 22,5,9-11). W prostytucji sakralnej, która przeniknęła do Izraela z kultów kananejskich, znano męskie prostytutki (por. Pwt 23,18), a kultowe obcowanie ze zwierzętami jest poświadczane nadto w Egipcie, a może i w Babilonii.

6.1.4. Końcowe napomnienie (18,24-30)

W parenetycznym napomnieniu końcowym mowa już nie o współżyciu wewnątrz wielkiej rodziny ani o poszczególnych grzechach, lecz o postawie umożliwiającej udział w kulcie, a przez to łączność z Jahwe. Można ją stracić przez czyny obrzydliwe (*to'ebot*) i zaciągniętą w ten sposób nieczystość. Tematem centralnym w Prawie świętości jest świętość ziemi, za którą odpowiadają

z tych obrzydliwości, wszyscy, którzy je czynią, będą wyłączeni spośród swojego ludu.³⁰ Będziecie więc przestrzegać mego zarządzenia, abyście nie czynili nic z obrzydliwych obyczajów, którymi się rządzono przed wami, abyście nie splugawili się przez nie. Ja jestem Pan, Bóg wasz!”

19¹ Przemówił Pan do Mojżesza:² „Przemów do całej społeczności synów Izraela i powiedz im: Bądźcie świętymi, bo Ja jestem święty, Pan, Bóg wasz!³ Każdy z was będzie szanował matkę i ojca i będzie zachowywał moje szabaty. Ja jestem Pan, Bóg wasz!⁴ Nie zwracajcie się

19,2 11,44; Wj 22,30; 1 P 1,16
19,3 19,30

zarówno obywatele, jak i przybysze (por. 20,2-3). Winnych wypłuje sama ziemia; grozi im kara Boża (ww. 25.28; 20,22), tj. cierpienie w niewoli.

6.2. Styl życia w świętości (19,1-37)

Rozdział 19 jest zbiorem nakazów i zakazów różnej treści i formy. Większość nakazów ma formę apodyktyczną („będziesz” lub „będziecie”). Nakaz Boży podkreśla tzw. „formuła samoobjawienia” krótsza (*ani jhwh* 8 razy) bądź dłuższa (*ani jhwh'elohetekem* 8 razy). Nie jest przekonujące przypuszczenie, że zmiana liczby i obie formy objawienia dowodzą różnych warstw historii redakcji. Forma dłuższa występuje zwykle w kontekście liczby mnogiej (z wyjątkiem w. 10), a krótsza w liczbie pojedynczej (z wyjątkiem ww. 28.30.37), ale zmiana liczby zdaje się wiązać z treścią wypowiedzi. Nakazy ogólne typu „będziecie” są mianowicie konkretyzowane nakazami w liczbie pojedynczej (por. odpowiednio ww. 9a i 9b.10, 11.12a i 12b-14, 15a i 15b-18, 19a i 19b). Podstawowy tekst rozdziału mógł zawierać pouczenie na temat Dekalogu, powstała w kręgach kapłańskich, zaopatrzoną w przykłady i napomnienia (por. paralele do Wj 20 i Pwt 5); odniesienia do etyki płciowej mogły się tu zachować ze względu na kontekst rozdziału 18 i 20. Zdania zaczynające się warunkowym *ki* – „jeśli” (ww. 5-8.20-22.23-25.33-34) są zapewne późniejszymi dodatkami; dotyczy to zwł. wersów 5-8 i 20-22, które zakładają istnienie zamkniętego prawa ofiarniczego (por. Kpł 1–7).

6.2.1. Wprowadzenie (19,1-2)

Poszczególne nakazy, które służyć miały rozwinięciu nakazu świętości (por. 11,44; 20,7.8.26; 21,6.8.15.23; 22,9.16.32), oparte są na świętości Boga.

do bożków. Nie czyńcie sobie bogów z lanego metalu. Ja jestem Pan, Bóg wasz! ⁵ Kiedy będziecie składać Panu ofiarę biesiadną, składajcie ją tak, aby Mu była przyjemna. ⁶ Będziecie z niej jedli w sam dzień ofiary i w następnym dniu. To, co pozostanie na trzeci dzień, będzie spalone w ogniu. ⁷ Gdyby kto jadł z niej na trzeci dzień, byłaby to rzecz nieświęta, nie byłaby przyjemna Bogu. ⁸ Kto będzie z niej jeść, zaciągnie winę, bo zbezczęścił świętość Pana. Taki człowiek będzie wykluczony spośród swojego ludu. ⁹ Kiedy żąć będziecie zboże ziemi waszej, nie będziesz żął aż do samego skraju pola i nie będziesz zbierał kłosów pozostałych

19,4 26,1; Wj 20,23; 34,17; Pwt 27,15; 2 Krl 17,16

19,5 7,11-18

19,9 23,22; Pwt 24,19-22

6.2.2. Cześć dla rodziców (19,3-4)

Prawa dotyczące rodziców, szabatu i bożków są tu uszeregowane odwrotnie niż w Dekalogu (por. Wj 20,1-12; Pwt 5,6-16). Ciekawe, że w przykazaniu szacunku dla rodziców zamiast o czci (*kbd*) mowa jest o bojaźni (*jr'*) w sensie szacunku religijnego. Matka wymieniona jest tu przed ojcem, może dlatego, że jej pozycja była słabsza ze względu na możliwość rozwodów (por. Ml 2,14-16). Szabaty w liczbie mnogiej – na określenie okresów odpoczynku ziemi – wymieniana się często w tekstach okresu niewoli (30 razy w ST z tego 12 razy w Ez i 10 razy w Prawie świętości: 19,3.30; 23,15.38; 25,8; 26,2.34.35.43). Pojęcie nicości (*'elilim*) to pogardliwa nazwa bożków pogańskich (por. 26,1; Ps 97,7; Iz 2,8.18.20; 10,10-11; 19,1.3; 31,7; Ha 2,18). Pomimo zakazu czci innych bóstw poza Jahwe (Wj 20,3; Pwt 5,7), synkretyzm religii popularnej dopuszczał kult bóstw pogańskich (por. Sdz 2,11-13; 1 Krl 14,22-24; 16,31-34; 2 Krl 21,2-7) oraz ich posągów (por. 26,1; Wj 34,17; Lb 33,52; Pwt 27,15).

6.2.3. Właściwa postawa wobec ofiar zjednoczenia (19,5-8)

Przepisy te odpowiadają 7,15-18, tu jednak akcentują świętość Boga; ich przekroczenie powoduje wyłączenie ze wspólnoty (*nikrat... me'ammin*).

6.2.4. Zakaz zbierania pokłosa (19,9-10)

Pogański zwyczaj pozostawiania części zbiorów na ofiarę bóstwom płodności staje się tu wyrazem troski prawodawcy o ubogich (por. 23,22; Pwt 24,19-22).

na polu. ¹⁰ Nie będziesz ogołacał winnicy i nie będziesz zbierał tego, co spadło na ziemię w winnicy. Zostawisz to dla ubogiego i dla przybysza. Ja jestem Pan, Bóg wasz! ¹¹ Nie będziecie kraść, nie będziecie kłamać, nie będziecie oszukiwać jeden drugiego. ¹² Nie będziecie przysięgać fałszywie na moje imię. Byłoby to zbezczeszczenie imienia Boga twego. Ja jestem Pan! ¹³ Nie będziesz uciskał bliźniego, nie będziesz go wyzykiwał. Zapłata najemnika nie będzie pozostawać w twoim domu przez noc aż do poranka. ¹⁴ Nie będziesz złorzeczył głuchemu. Nie będziesz kładł przeszkody przed niewidomym, ale będziesz się bał Boga twego. Ja jestem Pan! ¹⁵ Nie będziecie wydawać niesprawiedliwych wyroków. Nie będziesz stronniczym na korzyść ubogiego, ani nie będziesz miał względów dla bogatego. Sprawiedliwie będziesz sędził bliźniego. ¹⁶ Nie będziesz szerzył oszczerstw między krewnymi, nie będziesz czyhała na życie bliźniego. Ja jestem Pan! ¹⁷ Nie będziesz żywił w sercu nienawiści

19,11 5,21-23; Wj 20,15-16; Jr 7,9; Oz 4,2

19,12 Wj 20,7; Mt 5,33

19,13 Pwt 24,14-15; Jk 5,4

19,14 Pwt 27,18

19,15 Wj 23,3.6.8; Pwt 1,17; 16,19

19,17 Mt 18,15; Łk 17,3

6.2.5. Postawa społeczna i miłość bliźniego (19,11-18)

Przepisy, których szczytem jest prawo miłości bliźniego, domagają się sprawiedliwości wobec bliźniego (pojęcia synonimiczne *‘amit* – „współplemieńnic” (ww. 11.15.17) i *re‘a* – „krewny, bliźni” (ww. 13.16.18). Zakaz kradzieży, kłamstwa i oszustwa (zapewne chodzi głównie o nieprawne przywłaszczenie obcej własności; por. 5,21-22), znajduje się już w Dekalogu (Wj 20,15-16; Pwt 5,19) i innych zbiorach prawnych (por. Wj 21,16; 21,33-22,3; Pwt 24,7; 25,15). W swoim imieniu (w. 12) objawił Bóg własną istotę, potęgę i wierność; to też w życiu religijnym Izraela imię Jahwe ma szczególne miejsce, a wszelkie jego nadużycie jest zakazane (por. Wj 20,7; Pwt 5,11.20; 19,16-20). Walka z wyzyskiem i uciskiem ubogich (w. 13) była głównym zadaniem proroków, zwł. przed niewolą (por. *‘ašaq* – „uciskać” i pochodne: 3 razy w Iz, 6 razy w Jr, 7 razy w Ez, po 2 razy w Oz i Am). O zatrzymaniu zapłaty najemnika zob. Pwt 24,14-15. W sposób typowy dla Prawa świętości, pouczenia społeczne (w. 14) są uzasadnione religijnie „bojaźnią Bożą” (por. 25,17.36.43). Ponieważ

do brata. Będziesz upominał bliźniego, aby nie zaciągnąć winy z jego powodu.¹⁸ Nie będziesz szukał pomsty, nie będziesz żywił urazy do synów twego ludu, ale będziesz miłował bliźniego jak siebie samego. Ja jestem Pan!¹⁹ Będziecie przestrzegać moich ustaw. Nie będziesz łączył dwóch gatunków bydła. Nie będziesz obsiewał pola dwoma rodzajami ziarna. Nie będziesz nosił ubrania utkanego z dwóch rodzajów nici.²⁰ Jeżeli kto obcuje cieleśnie z kobietą wylewając nasienie, a ona jest niewolnicą przeznaczoną dla innego męża, ale jeszcze nie wykupioną ani obdarzoną wolnością, to będzie im wymierzona kara, jednak nie kara śmierci, bo ona nie była obdarzona wolnością.²¹ Przyprowadzi mężczyzna przed wejście do Namiotu Spotkania swoją ofiarę zadośćuczynienia dla Pana, to jest barana na zadośćuczynienie.²² Kapłan dokona za niego przebłagania przed Panem, ofiarując barana na zadośćuczynienie za grzech, który on popełnił, i będzie mu odpuszczony grzech, który

19,18 Ps 103,9; Syr 10,6; Jr 3,12; Mt 5,43; 19,19; 22,39; Mk 12,31; Łk 10,27; Rz 12,19
19,19 Pwt 22,9-11; Rz 13,9; Ga 5,14; Jk 2,8

wszyscy obywatele są równi, orzecznictwo sądowe musi być sprawiedliwe i unikać stronniczości (por. Wj 23,1-3.6-8; Pwt 16,18-20). Zakaz oczerniania oraz niesłusznych oskarżeń dotyczy tu głównie spraw sądowych (por. 20,16; Pwt 5,20). Przykazanie miłości wyklucza nienawiść i zemstę, ale też domaga się upominania braterskiego; jego zaniedbanie ściągą winę (por. Ez 3,18-19; 33,8-9; Mt 18,15; Łk 17,3; 1 Tm 5,20). Miłość do samego siebie jest miarą miłości bliźniego (18b). To sławne zdanie, na równi z Pwt 6,5, będzie objaśnione w NT jako istota Prawa i Proroków, czyli całego Objawienia Bożego (por. Mt 22,37-40; Mk 12,30-31.33; Rz 13,9-10; Ga 5,14; Jk 2,8). Istnieje jednak różnica w pojęciach: w ST „bliźni” to członek tej samej wspólnoty, szczególnie ludu przymierza, a dopiero w dalszym znaczeniu „obcy” mieszkający w Izraelu (por. w. 34; Wj 22,20; Pwt 10,19); w Qumran „bliźnimi” byli tylko członkowie sekty; w NT bliźnim jest każdy człowiek, ponieważ miłość Boża w zbawczym dziele Chrystusa ogarnia wszystkich jednakowo (por. Rz 8,32; 2 Kor 5,14-15; 1 Tm 2,4-6; Hbr 2,9).

6.2.6. Zakaz łączenia gatunków (19,19)

Przypuszczalnie zakaz ten jest rozszerzeniem zakazu bestializmu (por. 18,23; 20,15-16) na całą przyrodę, której porządku człowiek nie może naruszać. Motywacja kultowa dotyczy więc także dwu kolejnych przepisów, gdyż sianie

popęłnił. ²³ Kiedy wejdziecie do kraju i zasadzicie drzewa owocowe wszelkiego gatunku, będziecie uważać ich owoce za nieobrzezane. Trzy lata pozostaną one nieobrzezane, nie będziecie ich jeść. ²⁴ W czwartym roku wszystkie ich owoce będą poświęcone jako dar radosny dla Pana. ²⁵ W piątym roku będziecie jedli ich owoce, aby pomnożył się wasz dochód z nich. Ja jestem Pan, Bóg wasz! ²⁶ Nie będziecie jeść

19,26 Pwt 18,10; 2 Krl 21,6; 2 Krn 33,6

dwu roślin na jednej roli uświęca ją (Pwt 22,9b), a tkanina z dwu rodzajów nici, przewidziana na zasłonę przybytku (Wj 26,1.31.36) i na szatę kapłańską (Wj 28,5-6.8.15), jest tym samym zakazana do użytku świeckiego.

6.2.7. Współżycie z obcą konkubiną (19,20-22)

Prawo przewidujące karę śmierci za współżycie z kobietą należącą do innego mężczyzny oraz za cudzołóstwo (por. 20,10; Pwt 22,23-27) zostało zmodyfikowane. Chodzi tu o partnerów, którzy nie są równi urodzeniem, gdyż zgodnie z Księgą przymierza (Wj 21,7-11) niewolnica należy do swego pana. Czyn ten nie może więc być karany śmiercią, oceniany jest jednak religijnie jako grzech wobec Jahwe i wymaga rozgrzeszenia przez złożenie ofiary. Łączyło się z tym zwykle wynagrodzenie szkód (por. 5,20-26); w tym wypadku zadośćuczynieniem było poślubienie niewolnicy.

6.2.8. Pierwociny (19,23-25)

Szczupłe plony pierwszych trzech lat należy traktować z punktu widzenia rytuału obrzezania. Był to pierwotnie rytuał wprowadzający w dojrzałe życie; ofiarą składaną z tej okazji był napletek (zob. objaśnienia do 12,3) jako symbol tego, co należało do bóstwa. „Owoce napletka” nie mogły więc być spożywane (w. 23). Natomiast w czwartym roku owoce dojrzałe, podobnie jak inne pierwociny, składano w ofierze dziękczynnej (w. 24; por. 23,9-16; Wj 23,19; 34,26; Lb 18,12-13; Pwt 26,1-11). Dopiero plony piątego roku były ogólnie dostępne do spożywania (w. 25).

6.2.9. Zakaz obcych kultów (19,26-31)

Listę otwiera ponowny zakaz spożywania krwi (por. 17,10-14). Umieszczono go tu może dlatego, że krew pełniła ważną rolę w pogańskich uctwach ofiarnych (por. Iz 66,3; Ez 33,25). LXX czyta w tym miejscu *brm* zamiast *bdm*

niczego z krwią. Nie będziecie uprawiać wróżbiarstwa. Nie będziecie uprawiać czarów. ²⁷ Nie będziecie obcinać w kółko włosów na głowie. Nie będziesz golił włosów po bokach brody. ²⁸ Nie będziecie nacinać ciała na znak żałoby po zmarłym. Nie będziecie się tatuować. Ja jestem Pan! ²⁹ Nie wydawaj swej córki na hańbę, czyniąc ją nierządnicą, aby kraj nie uległ nierządowi i nie był pełen rozpusty. ³⁰ Będziecie zachowywać moje szabaty i szanować mój święty przybytek. Ja jestem Pan! ³¹ Nie będziecie się zwracać do wywołujących duchy ani do wróżbitów. Nie będziecie zasięgać ich rady, aby nie splugawić się przez nich. Ja jestem Pan, Bóg wasz! ³² Przed siwizną wstaniesz, będziesz szanował oblicze starca,

19,28 21,5; Pwt 14,1

19,29 Pwt 23,18

19,30 19,3; 26,2

19,31 20,6,27; Pwt 18,11; 1 Sm 28,3; 2 Krl 23,24; Iz 8,19; 19,3

19,32 Lm 5,12

(„nie będziecie nic spożywać *na górach*”), zakazując udziału w ucztach kultowych na wyżynach (por. Ez 18,6.11.15). Interpretacja znaków i zaklęcia są tu traktowane jako pogańskie usiłowania odkrycia rzeczy tajemnych czy też wpływu na rzeczy przyszłe; stąd surowy zakaz takich praktyk (por. Wj 22,17; Pwt 18,10-14). Na znak żałoby i bólu nacinano sobie skórę i obcinano włosy (por. Iz 15,2; 22,12; Jr 16,6; 41,5; 47,5); pierwotnie były to zapewne rytmy samookaleceń bądź też apotropieczne ofiary krwawe w wypadku czyjejś śmierci. Różne bóstwa kobiece, zwł. babilońska Isztar i kananejska Asztarte, reprezentowały boginię matkę, czczoną przez ludy rolnicze w obrzędach seksualnych jako dawczynię płodności. Obrzędy takie dostały się nawet do świątyni jerozolimskiej (por. 2 Krl 23,7), pomimo że Prawo i Prorocy walczyli z prostytucją kultową (Pwt 23,18-19; Oz 4,8-14; 9,1; Mi 1,7; Jr 3,2). Pytanie duchów zmarłych i wróżbitów (por. 1 Sm 28,3-25; 2 Krl 21,6; 23,24; 1 Krn 10,13; 2 Krn 33,6; Iz 65,4) traktowano jako zniewagę Boga. Szukanie odpowiedzi w świecie zmarłych oznaczało bowiem lekceważenie słowa Jahwe (por. Iz 8,19); stąd ustawiczne zakazy wywoływania duchów i wróżenia (por. 20,6,27; Pwt 18,11).

6.2.10. Szacunek dla starości (19,32)

Cześć dla starszego wieku wyrasta z przekonania, że „sive włosy” są znakiem godności i koroną sprawiedliwych (por. Prz 16,31); stąd napomnienia, by

w ten sposób okażesz bojaźń Bożą. Ja jestem Pan!³³ Jeżeli w waszym kraju osiedli się przybysz, nie będziecie go uciskać.³⁴ Przybysza, który się osiedlił wśród was, będziecie uważać za obywatela. Będziesz go miłował jak siebie samego, bo i wy byliście przybyszami w ziemi egipskiej. Ja jestem Pan, Bóg wasz!³⁵ Nie będziecie popełniać niesprawiedliwości w wyrokach, w miarach, w wagach, w objętości.³⁶ Będziecie mieć wagi sprawiedliwe, odważniki sprawiedliwe, sprawiedliwą ewę, sprawiedliwy hin. Ja jestem Pan, Bóg wasz, który wyprowadził was z ziemi egipskiej!³⁷ Będziecie strzec wszystkich ustaw moich i wszystkich wyroków moich. Będziecie je wykonywać. Ja jestem Pan!”

20¹ Przemówił Pan do Mojżesza: ² „Powiedz synom Izraela: Ktokolwiek spośród synów Izraela albo spośród przybyszów, którzy osiedlili się w Izraelu, da jedno ze swoich dzieci Molochowi,

19,33 Wj 22,20; Pwt 24,17-18; 27,19; Ps 146,9; Jr 22,3; Ez 22,7

19,34 Pwt 10,19

19,35 Ez 45,9

19,36 Pwt 25,13-16; Prz 11,1; 16,11; 20,10.23; Ez 45,10; Oz 12,8

20,2 Pwt 12,31; 2 Krł 17,17; Ps 106,37-38; Jr 7,31; 19,5; 32,35

starszego człowieka w potrzebie otaczać szacunkiem i traktować wyrozumiale (por. Prz 23,32; Syr 3,12-13; 8,6).

6.2.11. Postawa wobec obcych (19,33-34)

Uzupełnienie to rozciąga przykazanie miłości bliźniego (por. w. 18) na przybyszy zamieszkujących ziemię Izraela; nawiązuje przy tym do doświadczeń samego Izraela w ziemi egipskiej (por. Wj 22,20; 23,9; Pwt 5,15; 10,19; 24,18).

6.2.12. Oszustwa (19,35-36)

Na koniec ponownie zakazuje się wszelkiej nieprawości w wydawaniu wyroków (por. 15) i nakazuje sprawiedliwość w handlu. Oszustwa gospodarcze były niewątpliwie powszechne (por. Am 8,5-6; Oz 12,8; Mi 6,10-11), gdyż ciągle zwyża się do sprawiedliwej miary i wagi (por. Pwt 25,13-16; Ez 45,10-12). Efa to około 40 litrów, natomiast hin to jedna szóstka efy, tj. 6-7 litrów.

6.3. Kary za naruszenie świętości życia (20,1-27)

Wszystkie umieszczone tu przypadki prawne były już poruszone w Kpł 18–19; obecnie jednak nakazy i zakazy sformułowane są kazuistycznie,

będzie ukarany śmiercią. Miejscowa ludność ukamieniuje go.³ Ja sam zwrócę oblicze moje przeciwko takiemu człowiekowi i wyłączę go spośród jego ludu, ponieważ dał jedno ze swoich dzieci Molochowi, splugawił mój święty przybytek, zbezcześcił moje święte imię.⁴ Jeżeli miejscowa ludność zasłoni oczy przed takim człowiekiem, który dał jedno ze swoich dzieci Molochowi, i nie zabije go,⁵ to Ja sam zwrócę oblicze moje przeciwko takiemu człowiekowi i przeciwko jego rodzinie

z punktu widzenia prawa karnego, podczas gdy tam były podane apodyktycznie. Starszy tekst (ww. 9-18.20-21) został następnie poprzedzony prawami o bałwochwalstwie (ww. 2b-6). Wstęp (ww. 1-2a), przejście parenetyczne (ww. 7-8) i końcowe przestrogi (ww. 22-24.26) dają jasny układ tego rozdziału, do którego w końcu dodano uzupełnienia (ww. 19.25.27). Świętości Izraela jako całości groziły przede wszystkim bałwochwalstwo i niemoralność. Toteż ogólne wezwanie do świętości (19,2) zostało tu zaostrome przez fakt zagrożenia karą śmierci za wszelkie przekroczenie tych nakazów.

6.3.1. Ofiara z dzieci (20,1-5)

Mity wegetacyjne wschodnich ludów rolniczych rozwinęły kultury płodności, do których należała ofiara dla Molocha i prostytutka sakralna. Schemat tych mitów jest podobny: bogini matka, symbol płodności, jest małżonką młodego bóstwa, którego śmierć powoduje ustanie wszelkiego życia na ziemi. Bogini udaje się więc do otchłani, budzi zmarłego do życia i wraca na ziemię wraz z nim bądź jego synem, dając znów początek życiu. Najbardziej znane pary małżeńskie z tych mitów to Asztarte i Baal w Kanaanie, Isztar i Tammuz w Babilonie, Izyda i Ozyrys w Egipcie, Atargatis i Adonis w Syrii. W kulcie kananejskim składano ofiarę z dziecka, które przez spalenie w ogniu posyłano do otchłani, aby w ten sposób wyprosić przyjsie młodego bóstwa. W sakralnym nierządzie człowiek poświęcony bogini lub jej partnerowi usiłował przez akt płciowy nawiązać łączność z bóstwem i tak zapewnić sobie płodność (tzw. magia analogiczna). Takie obrzędy były nie do pogodzenia z religią jahwistyczną. Potrzeba Boga osobowego nie da się bowiem zastąpić przez siły przyrody, objawiające się w corocznym cyklu wegetacji. Tajemniczy Moloch (hebr. *molek*; LXX i Vg *moloch*) to zniekształcone imię *melek* – „król” (na wzór *bošet* – „hańba”); oznaczało ono Baala, króla panteonu kananejskiego (por.

i wyłączę go spośród jego ludu, jak również i tych wszystkich, którzy go naśladują, którzy uprawiają nierząd z Molochem. ⁶ Także przeciwko każdemu, kto się zwróci do wywołujących duchy albo do wróżbitów, aby uprawiać z nimi nierząd, zwrócę oblicze i wyłączę go spośród jego ludu. ⁷ Uświęćcie się więc i bądźcie świętymi, bo Ja jestem święty. Ja, Pan, Bóg wasz! ⁸ Będziecie strzec ustaw moich i wykonywać je. Ja jestem Pan, który was uświęca! ⁹ Ktokolwiek złorzeczy ojcu albo matce, będzie ukarany śmiercią: złorzeczył ojcu lub matce, ściągnął śmierć na

20,9 Wj 20,12; 21,17; Pwt 21,18-21; 27,16; Mt 15,4; 19,19

š bošet/šba'al 2 Sm 2,8; 1 Krn 8,33). Miejscem jego kultu był Tofet w dolinie Hinnom pod Jerozolimą; tam spalano ciała zabitych w ofierze dzieci (2 Krl 23,10; Jr 7,31; 32,35; por. Pwt 12,31; 18,10). Kult Molocha, podobnie jak inne obce kultury, był bardzo popularny w końcowych latach monarchii Izraela i Judy (por. 2 Krl 16,3; 17,31; 21,6; Jr 19,4-6; Ez 20,26; 23,37). Karę śmierci przez ukamienowanie, zgodnie z dawną zasadą solidarności, wykonywał „lud ziemi” (*am ha-šares*), tj. zwykli obywatele, a nie starszyzna czy też sędziowie (o kamienowaniu zob. w. 27; 24,16; Wj 21,28-32; Lb 15,35-36; Pwt 13,11; 17,5; 21,21; 22,21.24). Brak wykonania tej kary groził „usunięciem” przez samego Jahwe (*karat* – „wyciąć”; strona bierna oznacza w P „wykluczenie ze wspólnoty kultowej” przez sąd Boży). Ciężar tej winy polega na tym, że uważano za możliwe pogodzenie kultu Jahwe z kultem Molocha; bałwochwalstwo profanuje więc świątynię Jahwe i Jego imię (por. 18,21; 19,12; 21,6; 22,2.32).

6.3.2. Wywoływanie duchów i czary (20,6-8)

Sąd Boży grozi również temu, kto łączy się w kulcie z duchami zmarłych albo z wróżbitami (por. w. 27; 19,31). Nie podano tu rodzaju kary, gdyż i praktyk takich nie ogłaszano publicznie. Wersy 7-8 stanowią przejście parenetyczne z wezwaniem do uświęcania się, tj. do odrzucenia wymienionych kultów i pójscia za następującymi nakazami.

6.3.3. Przekleństwo rodziców (20,9)

Obrona autorytetu rodziców (por. 19,3; Wj 21,17; Mt 15,4). Prawo do wyroków śmierci było niekwestionowane (por. 24,17-21; Rdz 9,6; Wj 21,12-23; Lb 35,16-33; Pwt 19,11-13); formuła „krew jego/ich niech spadnie na niego/nich” (ww. 11-13.16) miała chronić wykonawcę wyroku przed zemstą i wszelkie zło przerzucić na winnych (por. Mt 27,25).

siebie. ¹⁰ Ktokolwiek cudzołoży z żoną bliźniego, będzie ukarany śmiercią i cudzołożnik, i cudzołożnica. ¹¹ Ktokolwiek obcuje cieleśnie z żoną swojego ojca, odsłania nagość ojca: będą ukarani śmiercią oboje, sami tę śmierć na siebie ściągnęli. ¹² Ktokolwiek obcuje cieleśnie z synową, będzie razem z nią ukarany śmiercią: popełnili sromotę, sami tę śmierć na siebie ściągnęli. ¹³ Ktokolwiek obcuje cieleśnie z mężczyzną, tak jak się obcuje z kobietą, popełnia obrzydliwość. Obaj będą ukarani śmiercią, sami tę śmierć na siebie ściągnęli. ¹⁴ Jeżeli kto bierze za żonę kobietę i jej matkę, dopuszcza się rozpusty: on sam, wraz z nimi obydwoma, będą spaleni w ogniu, aby nie było rozpusty wśród was. ¹⁵ Ktokolwiek obcuje cieleśnie ze zwierzęciem wylewając nasienie, będzie ukarany śmiercią. Zwierzę także zabijecie. ¹⁶ Jeśli kobieta zbliży się do jakiegoś zwierzęcia, aby z nim się złączyć, zabijesz i kobietę, i zwierzę. Oboje będą ukarani śmiercią, sami śmierć na siebie ściągnęli. ¹⁷ Jeżeli kto weźmie swoją siostrę, córkę swojego ojca albo swojej matki i będzie oglądał jej nagość, a ona będzie oglądać jego nagość, jest to czyn haniebny, oboje będą zgładzeni w obecności synów ich ludu. Ten, kto odsłonił nagość

20,10	18,20; Wj 20,14; Pwt 22,22; J 8,1-11
20,11	18,8; Pwt 23,1; 27,20; 1 Kor 5,1
20,12	18,15
20,13	18,22
20,14	18,17; Pwt 27,23
20,15	18,23; Wj 22,18; Pwt 27,21
20,17	18,9,11; Pwt 27,22

6.3.4. Cudzołóstwo i wykroczenia seksualne (20,10-21)

Wyrok śmierci wykonywali mężczyźni. „Współzycie z żoną ojca” – por. 18,7-8; Pwt 23,1; 27,20; Ez 22,10. „Współzycie z żoną syna” (w. 12) – por. 18,15; Ez 22,11. Homoseksualizm (w. 13) – por. 18,22. Małżeństwom „z kobietą i jej matką” (w. 14) – por. 18,17; Pwt 27,23. Kara spalenia jest rzadko wymieniana w ST (por. 21,9; Joz 7,25; Sdz 14,15; 15,6); w Mezopotamii była przepisana w *Kodeksie Hammurabiego* za rabunek podczas pożaru (par. 25), za niemoralność kapłanki (par. 110) i kazirodztwo między matką a synem (par. 157). Bestializm (ww. 15-16) – por. 18,23; Wj 22,18; Pwt 27,21. Z powodu udziału w grzechu także zwierzę musiało być zabite. Za te wykroczenia, które dawniej były tolerowane w Izraelu, grozi Bóg „wykorzeniem” (ww. 17-18), „ponie-

swojej siostry, zaciągnie winę.¹⁸ Jeżeli kto obcuje cieleśnie z kobietą mającą miesięczne krwawienie i odsłoni jej nagość, obnaża źródło jej krwi, a ona też odsłoni źródło swojej krwi, to oboje będą wyłączeni spośród swojego ludu.¹⁹ Nie będziesz odsłaniał nagości siostry swojej matki albo siostry swojego ojca, to byłoby to samo, co obnażyć własne ciało. Oni poniosą za to winę.²⁰ Ktokolwiek obcuje ze swoją ciotką, odsłania nagość swojego wuja. Poniosą oni swój grzech – umrą bezdzietnie.²¹ Ktokolwiek bierze żonę swojego brata, popełnia kazirodztwo. Odsłonił nagość swojego brata – będą bezdzietni.²² Będziecie strzec wszystkich moich ustaw i wszystkich moich wyroków i będziecie je wykonywać, aby was nie wypuła ziemia, do której was wprowadzam, abyście mieszkali w niej.²³ Nie będziecie postępować według obyczajów

20,18 18,19

20,19 18,12-13

20,20 18,14

20,21 18,16; Mt 14,3-12; Mk 6,17-29; Łk 3,19-20

20,22 18,24-30

sieniem winy” (ww. 17.19), „bezdzietnością” (ww. 20-21). Odsłonić nagość siostry” (w. 17) – por. 18,9.11; Pwt 27,22. Współżycie podczas miesiączki (w. 18) – por. 18,19; 12,2.7; 15,19.24; Ez 22,10. Współżycie z bliską krewną (ww. 19-20) – por. 18,12-13. „Żona brata” (w. 21) – por. 18,16. Zakaz małżeństwa z owdowiałą szwagierką (w. 10; za życia brata byłoby to cudzołóstwem,) nie sprzeciwia się obowiązkowi lewiratu (Pwt 25,5-10) w wypadku, gdy poprzednie małżeństwo było bezdzietne.

6.3.5. Końcowe napomnienie (20,22-26)

Pareneza ma odpowiednik w 18,24-30. Nowością jest to, że Jahwe „odłączył” Izraelitów od narodów (ww. 24.26), aby należeli wyłącznie do Niego, byli święci i unikali pogańskich kultów i zwyczajów. Formuła „ziemia mlekiem i miodem płynąca” oznacza Izraela (w. 24; por. Wj 3,8.17; 13,5; 33,3; Lb 13,27; 14,8; 16,13-14; Pwt 6,3; 11,9; 26,9.15; 27,3; 31,20; Joz 5,6; Syr 46,8; Jr 11,5; 32,22; Ba 1,20; Ez 20,6.15). Z racji na oddzielenie Izraela od innych narodów, późniejszy dodatek (w. 25) mówi o rozróżnieniu między zwierzętami czystymi a nieczystymi (por. Kpł 10,10; 11,43-45). Ostatni wers tej sekcji to nowela do wersetu 6; nakazuje karę śmierci przez ukamienowanie dla wróżbitów.

narodu, który wypędzam przed wami. Ponieważ wszystkie te rzeczy czynili, napełnili Mnie obrzydzeniem. ²⁴ Dlatego powiedziałem wam: wy posiadziecie ich ziemię, Ja sam daję wam ją w dziedzictwo, ziemię opływającą w mleko i miód. Ja jestem Pan, Bóg wasz, który oddzieliłem was od innych narodów. ²⁵ Będziecie odróżniać zwierzęta czyste od nieczystych, ptaki nieczyste od czystych. Nie będziecie plugawić siebie samych przez zwierzęta i ptaki ani przez wszystko, co się roi po ziemi, przez wszystko, co oddzieliłem od was jako nieczyste. ²⁶ Będziecie dla Mnie święci, bo Ja jestem święty, Ja, Pan, i oddzieliłem was od innych narodów, abyście byli moimi. ²⁷ Jeżeli jaki mężczyzna albo jaka kobieta będą wywoływać duchy albo wróżyć, będą ukarani śmiercią. Kamieniami zabijecie ich. Sami ściągnęli śmierć na siebie”.

21 ¹ Następnie Pan przemówił do Mojżesza: Mów do kapłanów, synów Aarona, i powiedz im: Kapłan nie będzie się narażał na nieczystość z powodu zwłok zmarłego krewnego, ² chyba tylko z powodu najbliższych krewnych, z powodu matki, ojca, syna, córki, brata, ³ siostry dziewicy, która jest mu szczególnie bliska, ponieważ nie należy do żadnego męża. Z jej powodu może się narażić na nieczystość

20,24 Wj 3,8,17; Lb 13,27; Pwt 6,3; Joz 5,6; Jr 11,5; Ez 20,6,15

20,27 19,31; 20,6; Pwt 18,11; 1 Sm 28,3; 2 Krl 23,24; Iz 8,19; 19,3

7. Świętość kapłanów i ofiar (21–22)

Dalsze dwa rozdziały dotyczą posługi kapłanów i świętości składanych ofiar. W strukturze całej księgi rozdziały te odpowiadają sekcji ustanowienia kapłaństwa (Kpł 8–10); ich treścią są więc sprawy ofiar składanych przez Izraela i spożywania ich przez kapłanów. Trzy stopnie świętości Izraela: lud, kapłani, arcykapłan, odpowiadają gradacji świętości sanktuarium: dziedziniec zewnętrzny, Miejsce Święte, Najświętsze.

7.1. Przepisy dla kapłanów (21,1-24)

Rozdział ten reguluje w dwu sekcjach prywatne okoliczności rodzinnego życia kapłanów (ww. 1-15) i sprawy wykonywania urzędu kapłańskiego (ww. 16-24). Śladem dawniejszej tradycji są orzeczenia dotyczące postaw ka-

rytualną.⁴ Ale kapłan nie będzie się narażał na nieczystość rytualną z powodu krewnych swej żony. Byłoby to zbezczeszczenie.⁵ Nie będą sobie strzygli głowy do skóry, nie będą golili krajów brody, nie będą nacinali swojego ciała.⁶ Będą święci dla swojego Boga, nie będą bezcześcić imienia Bożego, bo oni składają Panu ofiary spalane, pokarm swojego Boga, a więc będą świętością.⁷ Nie wezmą za żonę nierządnicę lub kobiety pohańbionej. Nie wezmą kobiety wypędzonej przez męża,

21,5 19,27-28; Pwt 14,1

płanów wobec pogrzebu swych krewnych i przeszkód małżeńskich, jakie ich obowiązują (ww. 1b-4.7-8). Wraz z uzupełnieniami (ww. 1a.5-6) i zakończeniem (w. 9) tworzą one prawo obowiązujące zwykłego kapłana (ww. 1-9). Ostrzejsze są przepisy dotyczące „naczelnego kapłana” (ww. 10-15), którego pozycja nie odpowiada jeszcze pozycji arcykapłana po niewoli (zob. objaśnienie do 8,1-5). Orzecznictwo dotyczące ułomności cielesnych, które wykluczają ze służby kapłańskiej, pochodzi z prawa zwyczajowego (ww. 18b-20.21b.22a). Zostało ono włączone w szerszy zbiór praw, orzekających zdolność do kapłaństwa (ww. 16-23). Wymóg podstawowy – świętość kapłana, prowadzi do ustawicznego przeciwstawiania pojęć *hll* – „profanować” i *qds* – „uświęcać” (osnowa *piel*; 6a-8b; 12a.15a-15b; 23b-23c). Pierwotnie tekst ten mówił zapewne ogólnie o kapłanach, gdyż Aaron wspomniany jest tylko w formule wstępu i zakończenia (1.17.24; w. 21 jest dubletem w. 17). Przypuszczalnie chodzi o redakcję z czasów, gdy kapłaństwo jerozolimskie nazwano „synami Aarona”.

7.1.1. Pogrzeb krewnych (21,1-6)

W początkach Izraela obawiano się zarówno dotykania zwłok (por. Rdz 50,1), jak i wynikającej stąd nieczystości (por. Wj 17,16; Sdz 5,13.23). Później jednak zaczęto rozgraniczać dwie przestrzenie wzajemnie się wykluczające: przestrzeń życia przy Jahwe i przestrzeń śmierci, związaną z procesem gnicia. Kontakt ze zwłokami i grobem czynił człowieka nieczystym, tzn. niezgodnym do kultu (por. Lb 19,11-19); toteż kapłan winien się strzec takiego zanieczyszczenia. Żona nie jest wspomniana ani tu, ani w Ez 44,25-27; może uważano to za oczywiste. Kapłan mógł pożegnać zmarłą siostrę, jeśli była dziewicą, niezamężną i „bliską mu” (tzn. mieszkała w jego domu). „Małżonek (*ba'al*) nie może stać się nieczysty przez swą krewną, aby się zbezczeszczyć”. Zapewne przed słowem *ba'al* wypadł czasownik albo należy czytać *libe'ulat*:

bo kapłan jest poświęcony Bogu. ⁸ Będziesz go uważał za świętego, bo on ofiaruje pokarm Boży. Będzie święty dla ciebie, bo Ja jestem święty, Ja, Pan, który was uświęcam! ⁹ Jeżeli córka kapłana bezcześci siebie nierządem, bezcześci przez to swojego ojca. Będzie spalona w ogniu. ¹⁰ Kapłan, który jest wyższy godnością ponad braci, na którego głowę była wylana oliwa namaszczenia, który był wprowadzony w czynności kapłańskie, wkładając szaty nie będzie rozpuszczał włosów i nie będzie rozdzierał swych szat. ¹¹ W ogóle nie zbliży się do żadnego zmarłego, nie narazi się na nieczystość rytualną ani z powodu ojca, ani z powodu matki. ¹² Nie będzie wychodził z przybytku świętego, nie będzie bezcześcił świętego przybytku swego Boga, bo ma na sobie jak diadem oliwę namaszczenia swego Boga. Ja jestem Pan! ¹³ Za żonę weźmie tylko dziewicę. ¹⁴ Nie weźmie za żonę ani wdowy, ani rozwódki, ani

21,12 10,7

„Nie może się on stać nieczysty przez kobietę będącą już czyjąś żoną” (por. Rdz 20,3; Pwt 22,22). Pogrzebem żony winien się zająć wdowiec, a nie jej brat – kapłan. Być może, chodzi w tym skażonym tekście o to, że kapłan nie powinien uczestniczyć w pogrzebie krewnych swej żony. Publiczne oznaki żałoby są zabronione kapłanom (w. 5). Podobne zwyczaje pogrzebowe były zakazane także świeckim (por. 19,27-28; Pwt 14,1; Mi 1,16). Dary ofiarne (w. 6) i omówienie pojęcia *iššeb* zob. 1,9; 3,11.16.

7.1.2. Przeszkody małżeńskie dla kapłana (21,7-8)

„Zhańbiona” (dosł. „przebita”) to zapewne określenie kobiety zgwałconej (por. Rdz 34,27). Wdowa nie jest wymieniona; później zacieśniono ten przepis do wdowy po kapłanie (por. Ez 44,22).

7.1.3. Kara za niemoralność córki kapłańskiej (21,9)

Oddawanie córki do nierządu sakralnego było powszechnie zakazane (19,29). W wypadku córki kapłańskiej, która przez solidarność rodową uczestniczyła w świętości ojca, przepis domaga się jej spalenia.

7.1.4. Postawa arcykapłana wobec zmarłych (21,10-12)

Zwrot „kapłan, który wśród swych braci sprawuje najwyższy urząd” wskazuje, że nie chodzi tu o arcykapłana epoki po niewoli babilońskiej (por.

pohańbionej, ani nierządnicy: żadnej z takich nie weźmie, ale weźmie dziewicę spośród swych krewnych.¹⁵ Nie zbezczęści potomstwa między krewnymi, bo Ja jestem Pan, który go uświęca!”

¹⁶ Przemówił Pan do Mojżesza: ¹⁷ „Tak mów do Aarona: Ktokolwiek z potomków twoich według ich przyszlých pokoleń będzie miał jakąś skazę, nie będzie mógł się zbliżyć, aby ofiarować pokarm swego Boga.¹⁸ Zaden człowiek, który ma skazę, nie może się zbliżać – ani niewidomy, ani chromy, ani mający zniekształconą twarz, ani kaleka,

2 Krn 34,9; Ne 3,1.20; Ag 1,1.12.14; 2,2.4; Za 3,1.8; 6,11), lecz o głównego zwierzchnika kapłaństwa świątynnego. Oczywiście jednak, że ustalone tu reguły obowiązywały także późniejszych arcykapłanów. O namaszczeniu por. 8,12-13; 16,32. Rozpuszczenie włosów na głowie i rozdarcie szat to znaki żałoby (por. Rdz 37,29.34; Joz 7,6; Sdz 11,35; 2 Sm 1,2.11), zakazane później także zwykłym kapłanom (por. 10,6; Ez 44,20). Kapłan nie może zbliżyć się do zwłok nawet swych najbliższych (w. 11). Jedyny wyjątek stanowi zapewne utrata żony. Nie powinien on wtedy wchodzić do swego domu, który stawał się na jakiś czas nieczysty przez śmierć członka rodziny, ale powinien przebywać w obrębie sanktuarium, aby nie przenieść nieczystości swego domu na miejsce święte i nie sprofanować go (por. Ez 7,24; 23,39; 24,21; 25,3; 28,18).

7.1.5. Przeszkody dla arcykapłana (21,13-15)

Według rozpowszechnionego poglądu wstrzemięźliwość płciowa arcykapłana stanowiła szczególną moc, która wzmacniała jego świętość. Na tej podstawie wykluczano możliwość jego zaślubin nie tylko ze „zhańbioną” (w. 7), ale i z wdową. Mógł on wziąć żonę z własnego pokolenia, tj. albo z ludu Izraela (por. Ez 44,22), albo z kapłańskiego rodu Lewiego. Gdyby złamał tę regułę, potomstwo z takiego związku byłoby sprofanowane.

7.1.6. Przeszkody cielesne do urzędu kapłańskiego (21,16-23)

Podobnie jak na ofiarę można było składać tylko zwierzęta bez skazy (por. 1,3.10; 3,1.6; 4.3.28.32; 22,17-25; Pwt 23,2), tak i kapłani dla sprawowania swej służby musieli być wolni od ułomności (ww. 17.21.23). Lista z wersów 18-20 wylicza 12 cielesnych braków i ułomności, które wykluczają z czynności kapłańskich. Dokładne znaczenie niektórych z tych rzadkich wyrażen jest jednak niepewne. Ponieważ ułomność nie umniejsza charakteru świętości,

¹⁹ ani ten, który ma złamaną nogę albo rękę, ²⁰ ani garbaty, ani niedorozwinięty, ani ten, kto ma bielmo na oku, ani chory na świerzb, ani okryty liszajami, ani ten, kto ma zgniecione jądra. ²¹ Żaden z potomków kapłana Aarona, mający jakąś skazę, nie będzie się zbliżał, aby złożyć spalaną ofiarę Panu. On ma skazę – nie będzie się zbliżał, aby ofiarować pokarm swego Boga. ²² Jednakże wolno mu jeść pokarm swego Boga, zarówno święty, jak i najświętszy. ²³ Tylko nie będzie podchodził do zasłony i nie będzie się zbliżał do ołtarza, bo ma skazę. Nie będzie beczcił moich świętości, bo Ja, Pan, jestem tym, który je uświęca!” ²⁴ Mojżesz powiedział to Aaronowi, jego synom i wszystkim Izraelitom.

22 ¹ Przemówił Pan do Mojżesza: ² Przemów do Aarona i do jego synów, aby się powstrzymywali od niektórych świętych darów Izraelitów, które oni mi poświęcają, nie beczčili mojego świętego imienia. Ja jestem Pan! ³ Powiedz im, aby wiedziały o tym przyszłe pokolenia: jeżeli kto z potomków waszych, będąc w stanie nieczystości rytualnej, zbliży się do rzeczy świętych, które Izraelici poświęcają Panu,

21,21 Iz 56,3-5

kalecy kapłani mogli przez całe życie korzystać bez ograniczeń z darów ofiarnych (w. 22; por. 6,9-11.22; 7,6.8.10.31-34; 22,2-7). Byli więc zrównani z kapłanami sanktuariów lokalnych, zniesionych po centralizacji kultu: wolno im było spożywać pokarmy należące do kapłanów jerozolimskich, ale nie mieli dostępu do ołtarza.

7.1.7. Podsumowanie rozdziału (21,24)

Orzeczenia te zostały ogłoszone nie tylko kapłanom, ale wszystkim Izraelitom, gdyż cała wspólnota była odpowiedzialna za ich przestrzeganie.

7.2. Święte ofiary (22,1-33)

Po wprowadzeniu (ww. 1-3a) następują przepisy o dozwoleniu lub zakazie spożywania darów ofiarnych (ww. 3b-16), prawa o niezdatności na ofiarę (ww. 17-22.25b), przepisy uzupełniające o zwierzętach ofiarnych (ww. 26-30) i upomnienie końcowe (ww. 31-33). Najmłodsze są oba uzupełnienia (ww. 23-25a). Podobnie jak w wersji 21, tak i tu wskazano na podstawowy wymóg świętości darów i ofiar w przeciwieństwie do „profanacji” (ww. 2.9.15b-16a.32).

to człowiek ten będzie odrzucony ode Mnie. Ja jestem Pan! ⁴ Żaden potomek Aarona, który by był trędowaty lub cierpiący na wyciek, nie będzie mógł jeść rzeczy świętych, dopóki się nie podda oczyszczeniu. Tak samo będzie z tym, który się dotknął kogoś nieczystego z powodu umarłego albo tego, z którego wypłynęło nasienie; ⁵ również z tym, kto się dotknął jakiegoś płaza, czyniącego go nieczystym, albo się dotknął człowieka, który uczynił go nieczystym wskutek swojej nieczystości. ⁶ Ktokolwiek więc dotknie się takich rzeczy, będzie nieczysty aż do wieczora, nie będzie jadł rzeczy świętych, ale przedtem wykąpie ciało w wodzie. ⁷ Po zachodzie słońca będzie oczyszczony. Potem będzie jeść rzeczy święte, bo one są jego pokarmem. ⁸ Nie będzie jadł padliny ani mięsa zwierząt rozszarpanych, bo przez to stałby się nieczysty. Ja jestem Pan! ⁹ Będą strzec mojego zarządzenia, nie będą narażać się na grzech z tego powodu – za to spotkałaby ich śmierć, ponieważ dopuściliby się zbezczeszczenia. Ja jestem Pan, który ich uświęcam! ¹⁰ Żaden

22,8 7,24; 17,15; Wj 22,30; Pwt 14,21; Ez 4,14

7.2.1. Wykluczenie kapłanów od spożywania i składania ofiar (22,1-9)

Nieczystość kultowa oznaczała wykluczenie z kultu zarówno świeckich, jak i kapłanów. Kapłan mógł spożywać swój przydział z ofiar (por. 6,19-22; 7,7-10.28-34) tylko w stanie czystości kultowej, w przeciwnym razie ściągał na siebie karę za zlekceważenie świętego charakteru darów ofiarnych. O przyczynach kultowej nieczystości (ww. 4-5) zob. 11,29; 13,1-45; 15,1-16; 21,1-4. Spożywanie rozszarpanych lub zdechłych zwierząt było kapłanom zakazane (w. 8; por. Ez 44,31), ale dopuszczalne dla świeckich (por. 11,40; 17,15).

7.2.2. Wykluczenie świeckich od spożywania darów ofiarnych (22,10-16)

Z darów ofiarnych mogli spożywać członkowie rodzin kapłańskich (por. 10,14), do których zaliczano także kupionych niewolników jako własność kapłańską. Byli oni natomiast wykluczeni od spożywania darów ofiarnych, podobnie jak od udziału w uczcie paschalnej (por. Wj 12,43-45): nieupoważniony świecki (*zar*; w Wj 29,33; Ez 7,21; 11,9; 28,7.10; Jl 4,17 jest to określenie nie-Izraelitów), przybysz (*tošab* – nie-Izraelita, który mieszka i pracuje w domu przejściowo, tj. ani niewolnik, ani *ger*, który na stałe żył w Izraelu jako cudzoziemiec) i najemnik (*šakir*); por. ciągi *‘ebed* – *šakir* – *tošab* (25,6) oraz *tošab* – *ger*

niepowołany nie będzie jadł rzeczy świętych, ani mieszkający u kapłana, ani najemnik nie będą jedli rzeczy świętych. ¹¹ Jeżeli jednak kapłan kupił niewolnika za pieniądze, ten może jeść rzeczy święte, również i ci, którzy urodzili się w jego domu, będą jedli jego pokarm. ¹² Córka kapłana, która wyszła za mąż za obcego, nie będzie jadła ze świętych rzeczy ofiarowanych. ¹³ Jednakże córka kapłana, która owdowiała albo została porzucona, a nie ma dzieci, i wróciła do domu ojca, będzie mogła jeść z pokarmu należnego jej ojcu, tak jak za młodych lat. Ale żaden niepowołany nie będzie go jadł! ¹⁴ Jeżeli kto zje rzecz świętą przez nieuwagę, wynagrodzi za nią kapłanowi, dodając jeszcze piątą część wartości. ¹⁵ Oni nie będą bezcześcić rzeczy świętych, które Izraelici ofiarują dla Pana. ¹⁶ Naraziliby ich na ciężką winę przez jedzenie ich rzeczy świętych. Ja jestem Pan, który ich uświęcam!”

¹⁷ Przemówił Pan do Mojżesza: ¹⁸ „Przemów do Aarona, jego synów i do wszystkich synów Izraela i powiedz im: Jeżeli kto spośród Izraelitów albo spośród przybyszów w Izraelu przynosi swój dar, czy to

22,16 5,14-16

– *bene jisra'el* (Lb 35,15). Przez małżeństwo żona zostawała członkiem rodziny męża, nie należąc już do rodziny ojca; toteż córka kapłana, która wyszła za świeckiego, mogła korzystać z dochodów swego ojca dopiero wtedy, gdy wróciła do domu ojca (jako wdowa lub rozwiedziona, bez dzieci, które by jej mogły zapewnić utrzymanie). O rycie podniesienia por. 7,32-34. Gdyby świecki przez nieuwagę zjadł coś z darów ofiarnych, stawał się obiektywnie winnym i musiał wpłacić odszkodowanie z dodaniem 20% wartości daru; późniejsze przepisy nakazywały nadto złożenie ofiary zadośćuczynienia (por. 5,14-16).

7.2.3. Przydatność zwierząt ofiarnych (22,17-25)

Zdatność dotyczy tu nie ofiar urzędowych, lecz tylko prywatnych ofiar całopalnych i zjednoczenia, składanych dobrowolnie czy jako ślubowane. Na ofiarę nadawały się tylko samce bez skazy: cielce, barany i kozły. Odpowiednio do listy 12 wad, wykluczających z kapłaństwa (21,18-20), tutaj podano wykaz sześciu cech, które dyskwalifikują zwierzę jako materię ofiary (w. 22a). Pierwsze uzupełnienie (w. 23) precyzuje, że zwierzę niedorozwinięte lub kalekie może być złożone tylko jako ofiara dobrowolna. Uzupełnienie drugie (ww. 24-25)

będzie ofiara ślubowana czy dobrowolna, z rodzaju tych ofiar, które się przynosi Panu jako ofiary całopalne,¹⁹ to aby były przyjęte, muszą to być zwierzęta bez skazy, samce – cielce, barany lub kozły.²⁰ Żadnego zwierzęcia ze skazą nie będziecie składać w ofierze, bo to nie byłoby od was przyjęte.²¹ Jeżeli kto chce złożyć Panu ofiarę biesiadną, aby wypełnić ślub albo jako dar dobrowolny, niezależnie od tego, czy to będzie duże, czy małe bydło, będzie ono bez skazy, aby było przyjęte. Nie będzie w nim żadnej skazy!²² Nie będziecie składać w ofierze Panu zwierząt ślepych, ułomnych, okaleczonych, spuchniętych, parszywych, owrzodzonych. Nie będziecie takich zwierząt składać na ołtarzu na ofiarę spalaną dla Pana.²³ Cielca albo barana niekształtnego lub niewyrośniętego możesz złożyć jako ofiarę dobrowolną, ale jako ofiara ślubowana nie będzie on przyjęty.²⁴ Zwierzęcia, która ma jądra zgniecione, starte, wyrwane albo wycięte, nie będziecie składać w ofierze Panu i nie będziecie takich rzeczy robić w waszym kraju.²⁵ Także nie będziecie przyjmowali takich zwierząt od cudzoziemca i nie będziecie ich ofiarowali jako pokarm dla Boga waszego, bo ten brak jest w nich skazą i dlatego nie będą przyjęte na waszą korzyść”.

²⁶ Przemówił Pan do Mojżesza: ²⁷ „Jeżeli urodzi ci się cielę, jagnię lub kozłą, to będzie ono przez siedem dni przy matce. Zaczynając od

22,20 Pwt 17,1; Ml 1,8

22,27 Wj 22,29

wymaga, by zwierzę ofiarne było bez skazy także pod względem płci; poprzez wyliczenie czterech metod kastracji stosowanych zwykle na Wschodzie, zakazuje wkraczania w sferę rozmnażania, zastrzeżoną dla Jahwe.

7.2.4. Przepisy szczegółowe co do ofiar zwierzęcych (22,26-30)

Przed ósmym dniem od urodzenia nie wolno składać w ofierze żadnego zwierzęcia ze stada (por. 22,29), może dlatego, że przypomina ono jeszcze niedojrzały owoc (por. 19,23-24). Zakaz (w. 28) stanowi zapewne polemikę ze zwyczajem Kanaanczyków, którzy oddawali cześć bóstwom płodności przez ofiarę składaną z matki wraz z jej młodym (por. Wj 23,19; 34,26; Pwt 14,21; 22,6-7). Odpowiednik końcowych przepisów (ww. 29-30) mieści „tora ofiar” (7,12-15). Do ofiary dziękczynnej, będącej formą ofiary zjednoczenia,

ósmego dnia i dalej, będzie ono przyjęte jako dar spalany dla Pana. ²⁸ Nie będziecie tego samego dnia zabijać krowy albo owcy razem z jej małym. ²⁹ Kiedy będziecie składać dla Pana ofiarę dziękczynną, składajcie ją tak, aby była przyjęta. ³⁰ Tego samego dnia będzie spożyta. Nie będziecie z niej nic zostawiać aż do rana. Ja jestem Pan! ³¹ Będziecie strzec moich przykazań i wykonywać je! Ja jestem Pan! ³² Nie będziecie bezcześcić mojego świętego imienia. Okazuję moją świętość pośród Izraelitów. Ja jestem Pan, który was uświęca, ³³ który wyprowadził was z ziemi egipskiej, abym był waszym Bogiem. Ja jestem Pan!”

23 ¹ Przemówił Pan do Mojżesza: ² „Przemów do synów Izraela i powiedz im: Oto czasy święte Pana, na które będziecie wzywać ich zwołaniami świętymi, to są moje czasy święte! ³ Przez sześć dni praca będzie wykonywana, ale siódmego dnia jest uroczysty szabat,

22,30 7,15

22,33 11,45; 25,38; 26,45; Jr 11,4; 24,7

stosowano przepis paschalny, aby spożywać mięso zaraz w dniu złożenia ofiary (por. Wj 12,8.10).

7.2.5. Końcowe napomnienie (22,31-33)

Święte imię Jahwe, ze względu na Jego zbawcze dzieła, nie może być znieważane przez lekceważenie przykazań, lecz winno być uświęcone wiernością Prawu.

8. Konsekracja czasu. Święte spotkania (23–27)

Poprzednie rozdziały (21–22) adresowane były do kapłanów; w tych Mojżesz przemawia do całej społeczności Izraela, kalendarz liturgiczny dotyczy bowiem wszystkich Izraelitów.

8.1. Szabat i kalendarz świąteczny (23,1-44)

Kalendarz liturgiczny zawiera przepisy rytualne na kolejne święta; poszczególne przepisy zaopatrzone są w formułę wprowadzającą czy tytuł (ww. 1.2ab.4.9.10a.23.24a.26.33.34a). Kalendarz ten nie jest tak jasny, jak dawne kalendarze świąteczne (Wj 23,14-17 wymienia trzy główne święta; Pwt 16,1-17

jest zwołanie święte, nie będziecie wykonywać w tym dniu żadnej pracy – to jest szabat dla Pana we wszystkich waszych siedzibach. ⁴ Oto czasy święte dla Pana, zwołanie święte, na które wzywać ich będziecie w określonym czasie. ⁵ W pierwszym miesiącu, czternastego dnia miesiąca, o zmierzchu, jest Pascha dla Pana. ⁶ A piętnastego dnia tego miesiąca jest Święto Przaśników dla Pana – przez siedem dni będziecie jedli tylko przaśne chleby. ⁷ Pierwszego dnia będzie dla was zwołanie święte: nie będziecie wykonywać żadnej pracy. ⁸ Przez siedem dni będziecie składali

obok bolesnych wspomnień Paschy i Przaśników wymienia radosne Święta Tygodni i Namiotów). Skomplikowana forma Kpł 23 tłumaczy się tym, że praktyki różnych sanktuariów zostały tu przeniesione na jedną świątynię. Wyraźnie są tu połączone dwa różne systemy: 1) wersy 5-8.23-26 wymieniają święta według dni i miesięcy kalendarza babilońskiego, który został wprowadzony w Jerozolimie przed 586 rokiem przed Chr. i wymieniał po jednym wielkim święcie wiosennym i jesiennym (por. Ez 45,21-25); 2) wersy 9-21 (pierwotnie chyba też ww. 39-43) nie datują świąt, gdyż zależały one od żniw i pogody; przypuszczalnie zachowano tu zwyczaj różnych sanktuariów z prowincji, gdzie przestrzegany był system Księgi przymierza (trzy święta).

8.1.1. Wprowadzenie (23,1-2)

Zwrot „zgromadzenie święte” (*miqra' qodeš*; 2-4.7-8.21.24.27.35-37; Wj 12,16b; Lb 28,18.25-26; 29,1.7.12; Iz 1,13; 4,5) oznacza czas spotkań z Jahwe w liturgii. Po niewoli zwrot ten nabierze znaczenia „Pismo święte”, ponieważ wtedy wprowadzono lekturę tekstów natchnionych (Ne 8–9).

8.1.2. Szabat (23,3)

Do zakazu pracy w szabat (por. Wj 20,8-11; 23,12; 31,12-17; 34,21; Pwt 5,12-15) dochodzi nakaz zgromadzenia świątecznego (por. Iz 1,13) dla składania ofiar i czytania Pisma, jak podczas innych świąt (por. Lb 28,9-10; Ez 46,4-5; Ne 8,8.18). Podczas niewoli szabat stał się istotną cechą odróżniającą Izraela od narodów (por. Wj 31,13-17; Iz 56,2-6; 58,13-14; Ez 20,12.20).

8.1.3. Pascha i Święto Przaśników (23,4-8)

Pierwszy miesiąc (marzec/kwiecień) zaczynał się według kalendarza babilońskiego wiosennym zrównaniem dnia i nocy; nie wymienia się tu jego

w ofierze dla Pana ofiarę spalaną, siódmego dnia będzie święte zwołanie, nie będziecie w tym dniu wykonywać żadnej pracy”.

⁹ Przemówił Pan do Mojżesza: ¹⁰ „Przemów do synów Izraela i powiedz im: Kiedy wejdziecie do ziemi, którą Ja wam dam, i zbierzecie plon, przyniesiecie kapłanowi snop jako pierwociny waszego plonu. ¹¹ On dokona gestu kołysania snopa przed Panem, aby był przez Niego łaskawie przyjęty. Dokona nim gestu kołysania w następnym dniu po szabacie. ¹² W dniu gestu kołysania snopa złożycie ofiarę całopalną dla Pana, baranka bez skazy, urodzonego w tym samym roku, ¹³ wraz z ofiarą pokarmową dwóch dziesiątych efy najczystszej mąki zapra-

dawnej nazwy Abib (por. Wj 13,4; 23,15; 34,18; Pwt 16,1) ani przyjętego po niewoli określenia Nisan (por. Ne 2,1; Est 3,7; 8,9). Data świąt paschalnych dowodzi, że znany był ich rytuał (por. Wj 12,1-14). Siedmiodniowe święto dziękczynne za żniwa, łączące się zawsze z Paschą (por. Joz 5,10-12; Ez 45,21), nabrało tu (w porównaniu z Pwt 16,1-8) nowego znaczenia dzięki własnej nazwie, świętemu zgromadzeniu i zakazowi pracy w pierwszy i siódmy dzień Tygodnia Przaśników. Codzienny dar ofiarny (*iššēb* jako ogólne określenie ofiar, por. w. 37b) charakteryzuje cały ten tydzień; brak natomiast określenia „chleb upokorzenia” (*lechem ʾomi*), jak też zakorzenienia święta w historii zbawienia (por. Wj 12,15-20; 23,15; 34,18; Pwt 16,1.3.6).

8.1.4. Pierwociny (23,9-14)

Nowe wprowadzenie (ww. 9-10a) wskazuje, że opis niniejszy nie odnosi się już do Święta Przaśników, lecz do innego święta. Zapewne jest to już zapowiedź omawianego dalej Święta Namiotów (ww. 33-36). Pierwotny sens Święta Przaśników jako dziękczynienia za początek zbiorów zatarł się przez połączenie z Paschą. Faktycznie w Palestynie najwcześniej spośród zbóż dojrzewa jęczmień (w maju), a nieco później pszenica. Ponieważ nie dało się dokładnie określić dokładnej daty tych żniw, rytuał przewidywał tylko, że pierwsze snopy (jęczmienia?) należy przynieść kapłanowi po szabacie. Ofiara pierwocin (por. w. 17; 2,12.14; Wj 23,19; 34,6; Lb 15,17-21; Pwt 18,4; 26,1-11) została zastąpiona darem dla kapłana tak, że nawet kołysanie snopem w kierunku ołtarza wyraża tylko pozorną ofiarę (por. objaśnienie do 7,30). Jako właściwą ofiarę dla Jahwe w oficjalnym kulcie przepisuje dodatek (ww. 12-13) zwykłą ofiarę.

wionej oliwą, jako ofiarę spalaną, miłą woń dla Pana, a także ofiarę płynną – ćwierć hina wina.¹⁴ Aż do tego dnia nie będziecie jedli ani chleba, ani prażonych ziaren, ani kaszy, zanim nie przyniesiecie daru dla waszego Boga. Jest to ustawa wieczysta dla waszych pokoleń, we wszystkich waszych siedzibach.¹⁵ I odliczycie sobie od dnia po szabacie, od dnia, w którym przyniesiecie snopy do wykonania nimi gestu kołysania, siedem tygodni pełnych,¹⁶ aż do dnia po siódmym szabacie odliczycie pięćdziesiąt dni i wtedy złożycie nową ofiarę pokarmową dla Pana.¹⁷ Przyniesiecie z waszych siedzib po dwa chleby do wykonania nimi gestu kołysania, każdy z dwóch dziesiątych efy najczystszej mąki, kwaszone. To będą pierwociny dla Pana.¹⁸ Oprócz chleba złożycie w ofierze siedem baranków bez skazy, jednorocznych, jednego młodego cielca i dwa barany. One będą ofiarą całopalną dla Pana razem z ofiarą pokarmową i z ofiarą płynną. Będzie to ofiara spalana, miłą woń dla Pana.¹⁹ Ofiarujecie też jednego kozła jako ofiarę przebłagalną i dwa baranki jednoroczne jako ofiarę biesiadną.²⁰ Kapłan wykona nimi przed Panem gest kołysania razem z chlebami pierwocin,

8.1.5. Święto Tygodni, czyli Pięćdziesiątnica (23,15-22)

Jedno z trzech wielkich świąt pielgrzymkowych (Wj 34,23; Pwt 16,16) to Święto Tygodni, dziękczynienie Jahwe za żniwa pszenicy. Nazywano je Świętem Żniw (*chag ha-qacir* – Wj 23,16) albo Tygodni (*chag šabu'ot* – Wj 34,22; Lb 28,26; Pwt 16,9), gdyż było obchodzone siedem tygodni po rozpoczęciu żniw jęczmiennych. Ponieważ nie dało się przewidzieć jego dokładnej daty, wyznaczono 50. dzień od zebrania pierwszego snopa; stąd „Święto Pięćdziesiątnicy” (gr. *Pentekoste*; por. Tb 2,1; 2 Mch 12,31-32; Dz 2,1). Porównanie z Pwt 16,9-12 dowodzi, że wyznaczano je na niedzielę (czyli pierwszy dzień żydowskiego tygodnia), dokładnie odliczając siedem tygodni; ofiary dobrowolne zastąpiono (a przynajmniej uzupełniono) obowiązkowymi, a do wezwania do dobroczynności dodano zakaz zbierania poklosia (w. 22; por. 19,9-10). Zachowano jednak istotną tendencję Pwt: święto, przeniesione do centralnej świątyni, nadal pozostało świętem żniwnym. Później powiązано Święto Tygodni z historią zbawienia: Izraelici w trzecim miesiącu po wyjściu z Egiptu doszli na Synaj (Wj 19,1). Święto Tygodni stało się więc wspomnieniem daru prawa na Synaju (por. Dz 2,5).

razem z dwoma barankami. Będzie to rzecz poświęcona Panu, przeznaczona dla kapłana. ²¹ Tego samego dnia zwołacie lud. Będzie to dla was zwołanie święte. Nie będziecie wykonywać tego dnia żadnej pracy. Jest to ustawa wieczysta we wszystkich waszych siedzibach, dla waszych pokoleń. ²² Kiedy będziecie zbierali plon waszej ziemi, nie będziecie wycinali doszczętnie skraju pola i nie będziecie zbierali do końca kłosów. Zostawisz je dla ubogiego i dla przybysza. Ja jestem Pan, Bóg wasz!”

²³ Przemówił Pan do Mojżesza: ²⁴ „Tak mów do synów Izraela: Pierwszego dnia siódmego miesiąca będziecie obchodzić uroczysty szabat, trąbienie w róg i święte zwołanie. ²⁵ Nie będziecie wtedy wykonywać żadnej pracy. Złożycie ofiary spalane dla Pana”.

²⁶ Przemówił Pan do Mojżesza: ²⁷ Dziesiątego dnia siódmego miesiąca jest Dzień Przeblągania. Będzie to dla was zwołanie święte.

8.1.6. Nowy Rok (23,23-25)

Pierwszy dzień siódmego miesiąca stał się osobnym świętem w miejsce dawnego Nowego Roku; łączono go ze zgromadzeniem świętym i odpoczynkiem od pracy. Izrael przejął kananejski kalendarz rolniczy, w którym rok rozpoczynał się po żniwach a przed nowym zasiewem, w okolicy jesiennego zrównania dnia i nocy. Dlatego siódmy miesiąc (wrzesień/październik) nosił nazwę „Początek” (*tišri*; akad. *tišriti*). Święto Namiotów obchodzono w końcu roku (por. Wj 23,16); wyrażenie „Nowy Rok” (*roš ha-šanah*) pojawiło się później (Ez 40,1). Kalendarz babiloński (wprowadzony w Jerozolimie krótko przed niewolą, zapewne w celach handlowych) ustalał początek roku na wiosenne zrównanie dnia i nocy; toteż *nisan* stał się pierwszym, a *tišri* – siódmym miesiącem (por. ww. 4-8). Pomimo zmiany kalendarza, jesienny Nowy Rok pozostał ważną datą kultową (por. Lb 29,1), pod którą świętowano zarówno poświęcenie świątyni (por. 2 Krn 5,3.13; Ezd 3,6), jak i odnowienie przymierza (por. Ne 8,2). Zapowiedź tego święta „trąbieniem w róg” (w. 24; por. Lb 10,1-10 miała przypominać sąd nad światem (por. Ps 47; Ps 95-99). Przepisane na ten dzień ofiary zostały sprecyzowane później (w. 25; Lb 29,2-5).

8.1.7. Dzień Pojednania (23,26-32)

Obzędry mieli spełniać wyłącznie kapłani (por. 16,2-34; Lb 29,7-11), ponieważ w podanym tu kalendarzu świeckim nie ma o nich wzmianki. Uderzające

Będziecie pościć i będziecie składać Panu ofiary spalane.²⁸ W tym dniu nie będziecie wykonywać żadnej pracy, bo jest to Dzień Przebłagania, ażeby dokonano przebłagania za wasze winy przed Panem, Bogiem waszym.²⁹ Każdy człowiek, który nie będzie pościł tego dnia, będzie wyłączony spośród swego ludu.³⁰ Każdego człowieka, który będzie pracował tego dnia, wytracę spośród jego ludu.³¹ Żadnej pracy nie będziecie wykonywać. Jest to ustawa wieczysta dla wszystkich pokoleń, we wszystkich waszych siedzibach.³² Będzie to dla was uroczysty szabat. Będziecie pościli. Dziewiątego dnia miesiąca, wieczorem, to jest od wieczora do wieczora, będziecie obchodzić wasz szabat”.

³³ Przemówił Pan do Mojżesza:³⁴ „Powiedz synom Izraela: Piętnastego dnia tego siódmego miesiąca jest Święto Namiotów przez siedem dni dla Pana.³⁵ Pierwszego dnia jest zwołanie święte: nie będziecie wykonywać żadnej pracy.³⁶ Przez siedem dni będziecie składać ofiary spalane dla Pana. Ósmego dnia będzie dla was zwołanie święte i złożycie ofiarę spalaną dla Pana. To jest uroczyste zgromadzenie. Nie będziecie wykonywać w tym dniu żadnej pracy.³⁷ To są czasy święte dla Pana, na które będziecie dokonywać świętego zwołania, aby składać ofiarę spalaną dla Pana: ofiarę całopalną, ofiarę pokarmową, ofiarę krwawą

jest ustawiczne nawoływanie do postu (ww. 27.29.32) i zupełnego zaprzestania pracy (ww. 28.30.31.32) pod groźbą kary Bożej (ww. 29-30). W przeciwieństwie do dawnej formuły „dzień i noc” (por. 8,35; Rdz 8,22; Wj 13,21) pod wpływem babilońskiego kalendarza księżycowego przyjęło się liczenie „od wieczora do wieczora” (w. 32; por. Rdz 1,5.8.13.19.23.31; Jdt 8,6; Mt 27,62).

8.1.8. Święto Namiotów (23,33-36)

Było to trzecie wielkie święto pielgrzymkowe (por. Wj 23,16-17; Pwt 16,16), po prostu „święto” (1 Krl 8,2.65; Ne 8,14; Ez 45,25; J 7,37). Izrael przejął to święto od Kananeczyków, dziękując Jahwie za zakończenie zbiorów wina i oliwy (por. Wj 23,16; 34,22). Radosne obchody odbywały się pod gołym niebem, a następnie składano ofiary w sanktuariach (por. Sdz 9,27; 21,19-21). Po centralizacji kultu cały obrzęd odbywał się w Jerozolimie (Pwt 16,13-15). Prawo świętości uzupełniło dotychczasowy porządek święta: ustaliło jego datę

i ofiarę płynną, każdego dnia to, co jest na ten dzień przeznaczone, ³⁸ niezależnie od szabatów Pana, niezależnie od waszych darów, niezależnie od wszystkich ślubów waszych i niezależnie od wszystkich dobrowolnych ofiar, które będziecie składać dla Pana. ³⁹ Tak więc piętnastego dnia siódmego miesiąca, kiedy zbierzecie plony ziemi, będziecie obchodzić święto Pana przez siedem dni. Pierwszego dnia jest uroczysty szabat. Ósmego dnia także uroczysty szabat. ⁴⁰ Weźcie sobie pierwszego dnia owoce pięknych drzew, liście palmowe, gałązki gęstych drzew i wierzb nadrzecznych. Będziecie się weselić przed Panem, Bogiem waszym, przez siedem dni. ⁴¹ Będziecie obchodzić to święto dla Pana co roku przez siedem dni. To jest ustawa wieczysta dla waszych pokoleń. W siódmym miesiącu będziecie je obchodzić. ⁴² Przez siedem dni będziecie mieszkać w szałasach. Wszyscy tubylcy Izraela będą mieszkali w szałasach, ⁴³ aby pokolenia wasze wiedziały, że kazałem Izraelitom mieszkać w szałasach, kiedy wyprowadziłem ich z ziemi egipskiej. Ja jestem Pan, Bóg wasz!” ⁴⁴ Mojżesz ogłosił Izraelitom o czasach świętych dla Pana.

23,40 Ne 8,15

według nowego kalendarza (w. 34), przedłużyło tygodniowe święto o jeden dzień (w. 36) i zarządziło w tym ósmym dniu, podobnie jak w pierwszym, zgromadzenie, odpoczynek od pracy i ofiarę (por. Lb 29,12-38). Ostatnie wersy (37-38) to zakończenie kalendarza świątecznego.

8.1.9. Przepisy szczegółowe na Święto Namiotów (23,39-44)

Późniejsze rozwinięcie motywu radości świątecznej. Owoce i gałęzie mają być niesione w procesji (por. 2 Mch 10,6-8). Stawianie szałasów to stary zwyczaj żniwny; w Kpł przypomina on jednak namioty z wędrówki na pustyni (ww. 42-43). Często uwzględniani w Prawie świętości „osiedleńcy” (*tošabim*) są tu wykluczeni, gdyż nie doświadczyli oni zbawczego czynu Boga. Tak więc trzy główne święta Izraela nawiązują do trzech najważniejszych wydarzeń historii zbawienia: Pascha i Święto Przaśników przypominają wyjście z Egiptu; Święto Tygodni – nadanie Prawa na Synaju, a Święto Namiotów – pobyt na pustyni. Wers 44 mówi o spełnieniu Bożego nakazu.

24¹ Przemówił Pan do Mojżesza: ² „Daj synom Izraela nakaz, aby dostarczyli ci do świecznika czystej oliwy wyciśniętej z oliwek, aby zapewnić nieustanne światło. ³ Na zewnątrz zasłony świadectwa w Namioicie Spotkania Aaron go ustawi, by świecił od wieczora aż do poranka przed Panem, nieustannie. To jest ustawa wieczysta dla waszych pokoleń. ⁴ Na czystym świeczniku przygotowuje lampy, aby paliły się przed Panem nieustannie. ⁵ Następnie weźmiesz najczystszej mąki i upieczesz z niej dwanaście placek. Każdy placek z dwóch dziesiątych efy. ⁶ Potem ułożysz je w dwa stosy, po sześć w każdym stosie, na czystym stole przed Panem. ⁷ Położysz na każdym stosie trochę czystego kadzidła – to będzie pamiątka chleba, ofiara spalana dla Pana. ⁸ Każdego szabatu przygotowują to przed Panem jako dar nieustanny od Izraelitów, jako wieczne przymierze. ⁹ To będzie dla Aarona i dla jego synów. Będą to

24,2 Wj 25,31-40; 27,20-21; Lb 4,16; 1 Sm 3,3

24,6 Wj 25,30; 1 Sm 21,5-7; Mt 12,4; Mk 2,25; Łk 6,4

24,9 Wj 24,5

8.2. Przepisy szczegółowe: świecznik i chleby pokładne (24,1-9)

Tekst ten uzupełnia podstawowy opis P o ustanowieniu obu przedmiotów kultowych (por. Wj 25,23-40; 37,10-24). Wersy wstępne (1-4) regulują przepisy dotyczące siedmioramiennego świecznika. Wspólnota winna dostarczyć oliwę „Mojżeszowi”, tj. świątyni. Aaron, czyli arcykapłan, ma się troszczyć o to, aby lampy płonęły ustawicznie od wieczora do rana. W odróżnieniu od dziesięciu lamp świątyni Salomona (por. 1 Krl 7,49), tu wspomniany jest tylko jeden świecznik, jaki płonął w świątyni po niewoli (por. 1 Mch 1,21; 4,49). Stał on z południowej strony głównej sali przed zasłoną oddzielającą Miejsce Najświętsze i Arkę Przymierza (por. 16,2.12.15). Dalsze wersy (5-9) wyrażają dokładniej obowiązki zawarte w Wj 25,30. Naprzeciwko świecznika na stole leżało 12 chlebów pokładnych (Wj 25,30 nazywa je *lechem panim* – „chlebem oblicza”) w dwu warstwach; zmieniano je co szabat. Formalnie była to ofiara pokarmowa, podobnie jak w kultach pogańskich (por. Iz 65,11; Jr 7,18; 44,19; Dn 14,3.8.21). W Izraelu jednak ofiarę dla Jahwe zaliczano do ofiar spalanych (por. 2,2-3; 6,9-11). Natomiast chleby pokładne, symbol 12 pokoleń Izraela i zobowiązań płynących z przymierza, należały jako „święte świętych” do kapłanów, podobnie jak inne ofiary pokarmowe (por. 6,9-11; 7,5-6).

jedli w miejscu poświęconym. Jest to rzecz najświętsza dla niego spośród ofiar spalanych dla Pana. Ustawa wieczysta.¹⁰ Między Izraelitami znajdował się syn pewnej Izraelitki i Egipcjanina. Syn Izraelitki pokłócił się z pewnym Izraelitą w obozie.¹¹ Syn Izraelitki zbluźnił przeciwko Imieniu i przeklął je. Przyprawdzono go do Mojżesza. Matka jego nazywała się Szelomit, córka Dibriego z pokolenia Dana.¹² Umieszczono go pod strażą, dopóki sprawa nie będzie rozstrzygnięta przez usta Pana.¹³ Przemówił Pan do Mojżesza: ¹⁴ „Każ wyprowadzić bluźniercę poza obóz. Wszyscy, którzy go słyszeli, położą ręce na jego głowie. Cała społeczność ukamieniuje go.¹⁵ Potem powiesz Izraelitom: Ktokolwiek przeklina Boga swego, będzie za to odpowiadał.¹⁶ Ktokolwiek bluźni imieniu Pana, będzie ukarany śmiercią. Cała społeczność ukamieniuje go. Zarówno tubylec, jak i przybysz będzie ukarany śmiercią za bluźnierstwo przeciwko Imieniu.¹⁷ Ktokolwiek zabije człowieka, będzie ukarany śmiercią.¹⁸ Ktokolwiek zabije zwierzę, będzie obowiązany do zwrotu: zwierzę za zwierzę.¹⁹ Ktokolwiek skaleczy bliźniego, będzie ukarany w taki sposób, w jaki zawinił.²⁰ Złamanie za złamanie, oko za oko, ząb za ząb. W jaki sposób ktoś okaleczył bliźniego, w taki sposób będzie okaleczony.²¹ Kto zabije zwierzę, będzie obowiązany do zwrotu. Kto zabije człowieka, będzie ukarany śmiercią.²² Jednakowo będziecie sędzić i przybyszów, i tubylców, bo Ja jestem Pan, Bóg wasz!”²³ Potem

24,11 Wj 22,27

24,15 Lb 15,35-36; Joz 7,25; Dz 7,58

24,17 Wj 20,13; 21,12

24,20 Wj 21,23-25; Pwt 19,16-21; Abd 15; Mt 5,38-42

24,21 Wj 21,33-34; 32,13

24,22 Lb 15,16

8.3. Zniewaga imienia Bożego (24,10-23)

Jest to jedyny tekst narracyjny w Prawie świętości. Wychodzi on z nieprawdopodobnego założenia, że wśród Izraelitów wyjścia byli Egipcjanie. Odpowiada to jednak późniejszym stosunkom, kiedy to Izraelici musieli uwzględnić obcych w swym Prawie z racji na ich rosnącą liczbę we wspólnocie żydowskiej. Wyrocznia Boża rozstrzyga narosłe niejasności: po pierwsze, zniewagę Boga należy ukarać śmiercią przez ukamienowanie; po drugie, sąd wspólnoty jest miarodajny także dla obcych, których obowiązuje to samo

Mojżesz kazał Izraelitom wyprowadzić bliźniercę poza obóz i ukamienować. Synowie Izraela uczynili to, co Pan rozkazał Mojżeszowi.

25¹ Tak oto przemówił Pan do Mojżesza na górze Synaj: ² „Mów do synów Izraela i powiedz im: Kiedy wejdziecie do ziemi, którą daję wam, wtedy ziemia będzie także obchodzić szabat dla Pana. ³ Sześć lat będziesz obsiewał swoje pole, sześć lat będziesz obcinał swoją winnicę i będziesz zbierał jej plony, ⁴ ale w siódmym roku będzie uroczysty szabat dla ziemi, szabat dla Pana. Nie będziesz wtedy obsiewał pola ani obcinał winnicy, ⁵ nie będziesz żał tego, co samo wyrośnie na polu, ani nie będziesz zbierał winogron nieobciętych. To będzie rok szabatowy dla ziemi. ⁶ Szabat ziemi będzie służył wam za pokarm: tobie, słudze twemu, służącej twej, najemnikowi twemu i osiadłemu u cie-

prawo, co Izraelitów. Wymóg jednolitego orzecznictwa wyjaśnia nowe zastosowanie starej zasady odwetu, tj. proporcjonalnej odpłaty (por. Rdz 9,6; Wj 21,23-25; Pwt 19,21; Kodeks Hamurabiego, par. 196-197).

8.4. Rok szabatowy i rok jubileuszowy (25,1-55)

Po ogólnych ustaleniach co do roku szabatowego i jubileuszowego (ww. 2-22) omawia się zwrot sprzedanej za długi własności ziemskiej (ww. 23-38) i niewolników (ww. 39-55) z powołaniem się na racje teologiczne (ww. 17-22.35-38.55) i z użycie formuły *ʾani jhwb ʾelobekem* – „Jam jest Pan, wasz Bóg” (ww. 17.38.55). Pomijając późniejsze uzupełnienia i glosy (ww. 32-34.41b-42.44b-46a), tekst oparty na starych ustawach stanowi zwartą jednostkę literacką, powstałą podczas niewoli babilońskiej. Prawo roku szabatowego i jubileuszowego wyraża w sposób konkretny główną myśl Prawa świętości: Pan jest właścicielem ziemi Kanaan i wybawcą Izraela z niewoli.

8.4.1. Rok odpoczynku ziemi (25,2-7)

Analogicznie do szabatu tygodniowego (Wj 20,8-11; Pwt 5,12-15) istniał już w dawnym Izraelu nakaz roku szabatowego, ostatniego w cyklu siedmioletnim. Już przed monarchią Księga przymierza nakazywała uwolnić hebrajskiego niewolnika po sześciu latach służby, w roku siódmym (Wj 21,2-6). Podobnie pola, winnice i gaje oliwne miały co siedem lat pozostać odłogiem, karmiąc jedynie ubogich i zwierzęta (Wj 23,10-11). Początek siódmego roku

bie, tym, którzy mieszkają u ciebie. ⁷ Cały jego plon będzie służyć za pokarm także twojemu bydłu i zwierzętom, które są w twoim kraju. ⁸ Policzysz sobie siedem lat szabatowych, to jest siedem razy po siedem lat, tak że czas siedmiu lat szabatowych będzie obejmował czterdzieści dziewięć lat. ⁹ Dziesiątego dnia, siódmego miesiąca zatrąbisz w róg. W Dniu Prześlągnięcia zatrąbicie w róg w całej waszej ziemi. ¹⁰ Będziecie święcić pięćdziesiąty rok, oznajmicie wyzwolenie w kraju dla wszystkich jego mieszkańców. Będzie to dla was jubileusz – każdy z was powróci do swej własności i każdy powróci do swego rodu. ¹¹ Cały ten rok pięćdziesiąty będzie dla was rokiem jubileuszowym – nie będziecie siał, nie będziecie żąć tego, co urośnie, nie będziecie zbierać nieobciętych winogron, ¹² bo to będzie dla was jubileusz, to będzie dla was rzecz święta. Wolno wam jednak będzie jeść to, co urośnie na polu. ¹³ W tym roku jubileuszowym

oznacza czas uwolnienia niewolników i ziemi. Ponieważ jednak w Izraelu stale rosła liczba wielkich latyfundiów a zarazem zadłużenie niższych warstw społecznych (por. 1 Sm 8,10-18; Iz 5,8; Am 2,6-8; Mi 2,2), prawo usiłowało przywrócić społeczną równość Izraelitów (Pwt 15,1-18; przepis ten nie mówi wprawdzie o roku szabatowym, ale nakazuje wyzwolenie niewolników i własności rodzinnej w siódmym roku: *šemittab ljbwh* – „darowanie dla Pana”; Pwt 15,2). Prawo świętości rozciąga reformy społeczne na 50 lat (ww. 8-17.23-31); rok siódmy nabiera aspektu kultowego: jest to rok odpoczynku szabatowego (w. 5b), w którym ziemia winna zachować „szabat dla Pana” (*ljbwh*; 2.4; por. rok jubileuszowy „dla was” – *lakem*; 10.11.12). W praktyce rok szabatowy był zapewne słabo przestrzegany (por. 26,34-35.43; 2 Krn 36,21; Jr 34,14,14). Po niewoli przepis na nowo zastrzono (Ne 10,32), co objawiło się dopiero w czasach machabejskich (por. 1 Mch 6,49.53; Józef Flawiusz *Antiquitates Iudaicae* XI, 8,6; XIII, 8,1; XIV, 16,2). Uzupełnienie w wersach 6-7 każe oddawać cały plon za pokarm ludziom i bydłu, gdyż zapewne nie przestrzegano zakazu z wersetu 5b.

8.4.2. Rok jubileuszowy (25,8-31)

Określenie *šenat ha-jobel* – „rok jubileuszowy” (Vg *annus iubilai*) wywodzi się od *jobel* – „baran, róg barani”, gdyż jego początek oznajmiano sygnałem rogu w Dniu Pojednania (por. 23,27) roku 49. (ww. 8-9) lub 50. (w. 10). W he-

każdy powróci do swej własności. ¹⁴ Kiedy więc będziecie sprzedawać coś bliźniemu albo kupować coś od bliźniego, nie wyrządzajcie krzywdy jeden drugiemu. ¹⁵ Ale odpowiednio do liczby lat, które upłynęły od jubileuszu, będziesz kupował od bliźniego, a on sprzedaje tobie odpowiednio do liczby lat płonów. ¹⁶ Im więcej lat pozostaje do jubileuszu, tym większą cenę zapłacisz, im mniej lat pozostaje, tym mniejszą cenę zapłacisz, bo ilość płonów on ci sprzedaje. ¹⁷ Nie będziecie wyrządzać krzywdy jeden drugiemu. Będziesz się bał Boga twego, bo Ja jestem Pan, Bóg wasz! ¹⁸ Będziecie wykonywać ustawy moje i przestrzegać wyroków moich wprowadzając je w życie, abyście mieszkali w kraju bezpiecznie: ¹⁹ ziemia da wam płon, będziecie jedli do sytości, będziecie mieszkali na niej bezpiecznie. ²⁰ Jeżeli zaś powiecie: co będziemy jedli w siódmym roku, jeżeli nie będziemy siali ani zbierali płonów? ²¹ Ześlę wam błogosławieństwo w szóstym roku, tak że plony wystarczą na trzy lata. ²² W ósmym roku będziecie siać i będziecie jeść z dawnych płonów.

brajskim systemie liczenia można złączyć pierwszą i ostatnią w szeregu liczb. 49 (50) lat to siedem lat szabatowych (por. 7 razy 7 dni pomiędzy pierwszym snopem a Świętem Tygodni; 23,15-16; 70 lat niewoli to 10 lat szabatowych; Jr 25,11-12; 20,10-14; 70 tygodni lat to 10 lat jubileuszowych; Dn 9,24-27). W roku jubileuszu należało dać niewolnikom i jeńcom *deror* – „uwolnienie” (w. 10; por. Iz 61,1; Jr 34,8.15.17; Ez 46,17), a *ʿachuzza* – „własność ziemską” (12 razy w wersach 10-46; 14 razy w Ez 44,28-48,22) zwrócić właścicielowi. Zasadę roku szabatowego (ww. 4-5) przeniesiono na rok jubileuszu. Przy obliczaniu ceny gruntu obowiązywały następujące zasady: po pierwsze, sama ziemia jako własność Jahwe (por. w. 23) nie podlega sprzedaży; sprzedawać można tylko jej plony; po drugie, cenę płonów oblicza się w stosunku do najbliższego jubileuszu: im bliższy rok „uwolnienia” tym cena niższa. Ponieważ sprzedaż była zwykle wymuszona koniecznością, prawodawca przestrzega przed niesprawiedliwym ustalaniem ceny (ww. 14.17). W nawiązaniu do Pwt 15,4-6 dodano do zwyczajowego napomnienia podwójną obietnicę: kto zachowuje prawo jubileuszu, będzie mieszkał bezpiecznie na swej ziemi, a kto przestrzega prawa roku szabatowego, nie musi się troszczyć o swe utrzymanie. Jak niegdyś Jahwe zsyłał szósteo dnia podwójną miarę mанны (Wj 16,22-30), tak pobłogosławi zasiewy przed rokiem szabatowym, aby plony wystarczyły

Aż do dziewiątego roku, aż do nowych plonów będziecie jedli dawne plony. ²³ Nie wolno sprzedawać ziemi na zawsze, bo ziemia należy do Mnie, a wy jesteście u Mnie przybyszami i osadnikami. ²⁴ Dlatego będziecie pozwalając na wykup wszelkich gruntów należących do was. ²⁵ Jeżeli twój brat zubożeje i sprzeda swoją posiadłość, wtedy wystąpi jego najbliższy krewny jako wykupujący i odkupi ziemię sprzedaną przez brata. ²⁶ Jeżeli zaś kto nie ma wykupującego, ale sam zdobędzie dostateczne środki na wykup, ²⁷ to obliczy lata od czasu sprzedaży, zwróci nabywcy gruntu nadwyżkę i wróci do swej posiadłości. ²⁸ Jeżeli

25,24 Ps 39,13

25,25 Rt 4,1-12

aż do żniw po tym roku (tj. na cały siódmy rok). Sam Jahwe jest Panem ziemi, którą Izraelici tylko włodarzą (w. 23; por. ww. 2.38; 20,24; Rdz 15,7; 17,8; 24,7; Wj 6,4; Pwt 5,16). Są oni wobec Jahwe jak *ge* – „przybysz” i *tośab* – „osadnik” (zob. objaśnienia do 22,10-16), którzy nie mają pełnej władzy nad powierzoną im ziemią (por. 1 Krn 29,15; Ps 39,13). Na pokrycie długów został wprowadzony tymczasowy akt własności, ale prawo i obowiązek wykupu (*ge'ullah*; por. 29.31-32.48.51-52; Rt 4,6-7; Jr 32,7-8) nie podlega kwestii (w. 24). Zubożały Izraelita, który został zmuszony do sprzedaży ziemi, ma więc trzy możliwości. Albo najbliższy krewny jako *go'el* wykupi jego działkę (w. 25), albo on sam będzie w stanie ją wykupić, naturalnie po cenie proporcjonalnej do ceny sprzedaży (ww. 26-27), albo też zwrot nastąpi w roku jubileuszowym (w. 28). Prawna pozycja wykupiciela (*go'el*) wynika z koniecznej, zwł. w początkach państwa, solidarności wewnątrz wielkiej rodziny. Jako najbliższy krewny, czyli brat, brat ojca i jego synowie (ww. 48-49; por. Ez 11,15), był on zobowiązany pomścić przelaną krew (Lb 35,12.19-27; Pwt 19,4-12), podtrzymać ród przez małżeństwo z bezdzietną wdową (Pwt 25,5-10), a także wykupić z obcych rąk swych krewnych i ich ziemię (ww. 25.48-49). Gospodarstwo rolne łączy się nierozdzielnie z domem, toteż przy jego sprzedaży obowiązują te same prawa, co przy sprzedaży posiadłości ziemskiej (w. 31). Inaczej miała się rzecz z domami miejskimi (w. 29-30); tymi dysponowano raczej według prawa miast starokananejskich i zwyczajów ich mieszkańców (por. w. 47; Ez 44,9; Jl 4,17). Rok jubileuszowy z pełnym przywróceniem pierwotnego stanu posiadania stał się wzorem dla katolickiej praktyki roku świętego (od 1300 roku): przez zapewnienie odpustu jubileuszowego.

jednak nie będzie miał dostatecznych środków na wykup, w takim razie grunt pozostanie we władaniu nabywcy aż do roku jubileuszowego. W roku jubileuszowym grunt przejdzie znowu w posiadanie dawnego właściciela.²⁹ Jeżeli kto sprzeda dom mieszkalny położony w mieście otoczonym murami, to będzie miał prawo do wykupu aż do końca roku sprzedaży: prawo wykupu będzie trwało cały rok.³⁰ Jeżeli dom nie będzie wykupiony przed upływem roku, w takim razie dom zbudowany w mieście warownym przejdzie na zawsze w posiadanie nabywcy i jego potomków. Nie wyjdzie z ich rąk w roku jubileuszowym.³¹ Domy we wsiach, które nie są otoczone murami, będą traktowane na równi z własnością gruntową, a więc będą podlegały wykupowi, a w roku jubileuszowym wyjdą z rąk nabywcy.³² Co się tyczy miast lewickich, to lewitom zawsze przysługuje prawo wykupu domów, które posiadają.³³ Jeżeli kto kupi od lewitów dom miejski, to posiadłość ta wyjdzie z jego rąk w roku jubileuszowym, bo domy miast lewickich są ich posiadłością pośród Izraelitów.³⁴ Także i pole położone koło ich miast nie będzie podlegało sprzedaży, bo ono jest ich posiadłością wieczystą.³⁵ Jeżeli

25,32 Lb 35,1-8; Joz 21,1-42; Ez 48,13-14; 1 Krn 6,39-66

25,35 Pwt 15,7-8

8.4.3. Szczególne prawa lewitów (25,32-34)

Według tradycji P, w miejsce pierworodnych synów Izraela oddano na służbę Jahwe pokolenie Lewiego (Lb 3,12-13). Lewici mieszkali w wyznaczonych im miastach (por. Lb 35,1-8) i żyli z dziesięcin społeczności Izraela (Lb 18,21-24; Pwt 18,1-8). Ze względu na przepis (ww. 29-30) potrzebna była odrębna regulacja prawna posiadłości lewickich. Z jednej strony lewita mógł zawsze wykupić swój dom (w. 32) albo odzyskiwał go w roku jubileuszu (w. 33). Z drugiej strony jednak pastwiska przylegające do miast lewickich nigdy nie podlegały sprzedaży (w. 34; por. Ez 48,14).

8.4.4 Stosunki społeczne (25,35-38)

Zakaz pobierania odsetek (Wj 22,24; Pwt 23,20-21) dotyczył *nešek*, tj. spłacania należności w ratach. W wersach 36-37 zakazuje się nie tylko *nešek*, lecz także *marbit/tarbit* (por. Ez 18,8.13.17; 22,12; Prz 28,8). Chodzić tu może o późniejszy zwyczaj, gdy pożyczka powiększona o odsetki miała być

brat twój zubożeje i ręka jego osłabnie, to podtrzymasz go, aby mógł żyć z tobą przynajmniej jak przybysz lub osadnik. ³⁶ Nie będziesz brał od niego odsetek ani lichwy. Będziesz się bał Boga swego i pozwolisz żyć bratu z sobą. ³⁷ Nie będziesz mu dawał pieniędzy na procent. Nie będziesz mu dawał pokarmu na lichwę. ³⁸ Ja jestem Pan, Bóg wasz, który wyprowadził was z ziemi egipskiej, aby dać wam ziemię Kanaan i aby być waszym Bogiem! ³⁹ Jeżeli brat z powodu ubóstwa sprzeda się tobie, nie będziesz nakładał na niego pracy niewolniczej. ⁴⁰ Będziesz się z nim obchodził jak z najemnikiem albo jak z osadnikiem. Będzie służyć tobie tylko do roku jubileuszowego. ⁴¹ Wtedy wyjdzie od ciebie razem ze swymi dziećmi i wróci do swojej rodziny, do posiadłości swoich przodków. ⁴² Bo oni są moimi niewolnikami, których wyprowadziłem z ziemi egipskiej, nie powinni więc być sprzedawani jak niewolnicy. ⁴³ Nie będziesz się z nim obchodził srogo. Będziesz się bał swego

25,36 Wj 22,24; Pwt 23,20-21

25,38 11,45; 22,33; 26,45; Jr 11,4; 24,7

25,39 Wj 21,2-6; Pwt 15,12-18; Jr 34,8-16

spłacano wierzycielowi jednorazowo. „Bratu”, czyli współziomkowi, który popadł w kłopoty ekonomiczne, należało pomóc; akt miłości bliźniego nie pozwalał jednak wykorzystywać jego sytuacji do bogacenia się jego kosztem.

8.4.5. Uwolnienie niewolników izraelskich (25,39-43)

Przy rosnącym zadłużeniu, gdy sprzedano już ostatni kawałek ziemi, zostawało jeszcze oddanie dłużnika wraz z rodziną na służbę wierzycielowi. Żaden Izraelita nie mógł swego współziomka traktować jako niewolnika; należało więc anulować przeciwne tej zasadzie starsze prawa (Wj 21,2-11; Pwt 15,12-18). Izraelita sprzedany za swe długi winien mieć prawa robotnika najemnego albo osadnika. W roku jubileuszu jednak każdy człowiek wraz ze swą ziemią winien być uwolniony. Prawo o zadłużonych „braciach”, jak zwykle uzasadnione religijnie (ww. 42-43), nie wspomina, wbrew wersom 48-49, o możliwości wykupu; czyni tak zapewne dlatego, aby przeszkodzić wszelkim manipulacjom.

Boga. ⁴⁴ Kiedy będziecie potrzebowali niewolników i niewolnic, to będziecie ich kupowali od narodów, które są naokoło was. ⁴⁵ Także będziecie kupowali dzieci przychodniów osiadłych wśród was, przychodniów i potomków ich, urodzonych w waszym kraju. Ci będą waszą własnością. ⁴⁶ Zostawicie ich w dziedzictwie waszym synom, aby ich posiadali na własność, na zawsze. Będziecie ich uważać za niewolników. Ale z braćmi Izraelitami nie będziecie się obchodzili srogo. ⁴⁷ Jeżeli cudzoziemiec osiadły u ciebie wzbogaci się, a brat twój zubożeje i sprzeda siebie cudzoziemcowi osiadłemu u ciebie albo potomkowi cudzoziemca, ⁴⁸ to ten, który się sprzedał, może być wykupiony. Jeden z braci jego wykupi go. ⁴⁹ Także jego stryj albo syn jego stryja może go wykupić, albo którykolwiek z jego krewnych z jego rodziny wykupi go, albo też on sam siebie wykupi, jeżeli będzie na to go stać. ⁵⁰ Wtedy wspólnie ze swym nabywcą obliczy czas od roku, w którym sprzedał siebie, aż do roku jubileuszowego: cena, za którą się sprzedał, będzie odpowiednia do liczby lat. Czas jego niewoli będzie mu policzony za dni najemnika. ⁵¹ Jeżeli jeszcze dużo lat jest do jubileuszu, to odpowiednio do ich liczby zwiększy cenę wykupu. ⁵² Ale jeżeli pozostaje niewiele lat do roku jubileuszowego, obliczy je i odpowiednio do liczby tych lat zapłaci swój wykup. ⁵³ Będzie u ciebie jako najemnik, rok po roku. Nie będą się z nim srogo obchodzić w twej obecności. ⁵⁴ Jeżeli zaś w ten sposób nie

25,48 Ne 5,8

25,49 Lb 27,8-11

8.4.6. Niewolnicy z obcych narodów (25,44-46)

Zgodnie z prawem stosowanym powszechnie w starożytności, także Izraelici mogli posiadać niewolników obcej narodowości jako własność osobistą i dziedziczną.

8.4.7. Prawo wykupu niewolników izraelskich od obcych (25,47-54)

Zubożenie ludności żydowskiej i wzrost pozycji gospodarczej cudzoziemców prowadził w czasach niewoli do sprzedawania Żydów za ich długi poganom (por. Ne 5,8). Analogicznie do wersów 25-28, mieli oni trzy możliwości uwolnienia. Przestroga (w. 53) czyni Izraelitów odpowiedzialnymi za to, aby ich „bracia” nie byli uciskani przez obcych.

będzie wykupiony, to wyjdzie na wolność w roku jubileuszowym razem ze swoimi dziećmi. ⁵⁵ Moimi bowiem niewolnikami są Izraelici. Oni są moimi niewolnikami, ci, których wyprowadziłem z ziemi egipskiej. Ja jestem Pan, wasz Bóg!

26 ¹ Nie będziecie sobie czynili bożków, nie będziecie sobie stawiali posągów ani stel. Nie będziecie umieszczać w waszym kraju kamieni rzeźbionych, aby im oddawać pokłon, bo Ja jestem Pan, Bóg wasz. ² Strzec będziecie moich szabatów, czcić będziecie mój święty przybytek. Ja jestem Pan! ³ Jeżeli będziecie postępować według moich ustaw i będziecie strzec przykazań moich i wprowadzać je w życie, ⁴ Adam wam deszcz w swoim czasie, ziemia będzie przynosić plony, drzewo polne wyda owoc, ⁵ młocka przeciągnie się u was aż do winobrania, winobranie aż do siewu, będziecie jedli chleb do sytości, będziecie

26,1	19,4
26,2	19,3.30; Jr 17,19-27
26,3	Pwt 11,13-15; 28,1-14; Ps 37,29; Prz 2,21-22
26,4	Ez 34,26-27
26,5	Lb 9,13

8.4.8. Końcowe uzasadnienie (25,55)

Por. 19,34.36b; 23,43; 26,45. Ani w Biblii, ani u Józefa Flawiusza czy Filona nie ma dowodu, że prawo jubileuszowe było kiedykolwiek stosowane. Jeśli nawet ten projekt, powstały w niewoli, nie mógł być zrealizowany, to jednak wyraża on przekonanie, że: Bóg jako *go'el* wykupił Izraela z niewoli (por. Iz 41,14; 43,1.14; 44,6.22.24; 47,4; 48,17.20; 49,7.26; 54,5.8; Ps 77,16; 78,35; 106,10; 107,2; por. także w NT odkupienie przez Chrystusa – Ga 4,4-7; 1 P 1,18-19); ziemia Izraela, choć w rękach obcych po zburzeniu Jerozolimy, pozostaje jednak zawsze dziedzictwem Izraela; rok 50. pierwotnie wskazywał na oczekiwany koniec niewoli (podobnie jak czas 70. lat trwania niewoli; zob. Jr 25,11-12; 29,10-14).

8.5. Błogosławieństwo i przekleństwo (26,1-46)

8.5.1. Podstawowe wymagania Boże (26,1-2)

Zakaz wszelkiej formy bałwochwalstwa (por. 19,4). Kamienne posągi i namaszczone stele były znane w pierwotnym Izraelu (por. Rdz 28,18; 35,14;

mieszkać bezpiecznie w swoim kraju. ⁶ Krajowi udzielę pokoju, tak że będziecie się udawali na spoczynek bez obawy. Dzikie zwierzęta znikną z kraju. Miecz nie będzie przechodził przez wasz kraj. ⁷ Będziecie ścigać nieprzyjaciół, a oni upadną od miecza przed wami, ⁸ tak że pięciu waszych będzie ścigać całą setkę, a setka waszych – dziesięć tysięcy nieprzyjaciół. Wasi wrogowie upadną od miecza przed wami. ⁹ Zwróć się ku wam, dam wam płodność, rozmnożę was, umocnię moje przymierze z wami. ¹⁰ Będziecie jedli zboże z dawnych zapasów, a kiedy przyjdą nowe zbiory, usuniecie dawne zapasy. ¹¹ Umieszczę wśród was mój przybytek i nie będę się wami brzydził. ¹² Będę chodził wśród was, będę waszym Bogiem, a wy będziecie moim ludem. ¹³ Ja jestem Pan, Bóg wasz, który wyprowadził was z ziemi egipskiej, abyście przestali być ich niewolnikami. Ja rozbiłem drąg waszego jarzma i dałem wam

26,10 Łk 12,16-21

26,12 Ez 36,28; 37,27; 2 Kor 6,16; Ap 21,3

Wj 24,4); później jednak zakazano ich ze względu na podobieństwa z kultem kananejskim (por. Pwt 16,22; 2 Krl 3,2; 10,27; 18,4; 23,14; 2 Krn 14,2; 31,1).

8.5.2. Obietnice błogosławieństwa za wierność (26,3-13)

Kodeksy prawne starożytnego Wschodu kończą się zapowiedzią błogosławieństwa lub przekleństwa. Podobnie hetyckie, aramejskie i asyryjskie traktaty wasalstwa grożą sankcjami w wypadku ich złamania. Możliwe, że obietnica błogosławieństwa lub przekleństwa w zbiorach prawnych ST (por. ww. 3-39; Wj 20,5-6; 23,20-33; Pwt 5,9-10; 28,1-68) wzorowana jest na tym pozabiblijnym schemacie. Przede wszystkim jednak jest ona oparta na regularnym odczytywaniu tekstu przymierza (por. Pwt 31,10-13; 2 Krl 23,2; Ne 8,1-8), kończącego się formułą błogosławieństwa i przekleństwa (por. Pwt 11,26-28; 27,14-26; Joz 8,35-36).

Zakończenie Prawa świętości stanowi refleksję nad przymierzem w duchu teologii kapłańskiej. Mimo niewierności Izraela, Jahwe nie zrywa z nim swej więzi. Tekst nie zawiera ścisłych formuł błogosławieństw ani przekleństw, jedynie warunkowe obietnice (ww. 3-13) i groźby (ww. 14-39); ostatnia część to orędzie nawrócenia i przebaczenia (ww. 40-45). Wersy 3-39 i Pwt 28,2-68 wykazują wiele podobieństw treściowych i słownych, w szczególności jednak są tak różne, że nie można mówić o żadnej zależności literackiej. Ostatni

możność chodzenia z podniesioną głową.¹⁴ Jeżeli zaś nie będziecie Mnie słuchać i nie będziecie wykonywać tych wszystkich nakazów,¹⁵ jeżeli będziecie gardzić moim ustawami, jeżeli będziecie się brzydzić moimi wyrokami, tak że nie będziecie wykonywać moich nakazów i złamiecie moje przymierze,¹⁶ to i Ja obejdę się z wami odpowiednio: ześlę na was grozę, wycieńczenie i gorączkę, które prowadzą do ślepoty i rujną zdrowie. Wtedy na próżno będziecie siali wasze ziarno. Zjedzą je wasi nieprzyjaciele.¹⁷ Zwrócę oblicze przeciwko wam, będziecie pobici przez nieprzyjaciół. Ci, którzy was nienawidzą, będą rządili wami, a wy będziecie uciekać nawet wtedy, kiedy was nikt nie będzie ścigał.¹⁸ Jeżeli i wtedy nie będziecie Mnie słuchać, będę nadal karał was siedem razy więcej za wasze grzechy.¹⁹ Rozbiję waszą dumną potęgę, sprawię, że niebo będzie dla was jak z żelaza, a ziemia jak z brązu.²⁰ Na próżno będziecie się wysilać – wasza ziemia nie wyda żadnego

26,17 Prz 28,1

26,19 Ez 33,28

26,20 Pwt 11,17

fragment (ww. 40-45) nie ma odpowiednika w Pwt 28, nawiązuje jednak do tradycji P. W odróżnieniu od kar, błogosławieństwa są ukazane naraz w całej pełni: obfite zbiory (ww. 4-5; por. Pwt 28,11-12; Ez 34,26-27.29; Am 9,13), pokój i bezpieczeństwo (ww. 6-8; por. Pwt 28,7; Ez 34,25.27-28), liczne potomstwo (w. 9a; por. Pwt 28,4.9.11), zamieszkanie i obecność Boga w Izraelu oraz dotrzymanie przymierza (ww. 9b-13; por. Ez 34,25.27.30; 37,26-27). Wzmianka o przybytku (w. 11) – por. 8,10; 15,31; 17,4. Pełna formuła przymierza (w. 12) wyrażana bywa w drugiej (Wj 6,7; Jr 11,4; 30,22; Ez 36,28) bądź trzeciej osobie liczby mnogiej (Jr 24,7; 31,1.33; 32,38; Ez 11,20; 14,11; 37,23.27; Za 8,8).

8.5.3. Groźba kar i przekleństw za nieposłuszeństwo (26,14-38)

Bóg nie chce zagłady, lecz nawrócenia, toteż stopniowo ukazuje kary w celu pedagogicznym (por. plagi egipskie; Wj 7,14-11,10). Zerwanie przymierza (ww. 14-15; por. Pwt 28,15a) prowadzi do chorób i głodu (w. 16; por. Pwt 28,22.33.51a) oraz klęsk wojennych (w. 17; por. Pwt 28,25). O deuteronomistycznej wizji historii por. Sdz 2,11-15; 2 Krl 17,7-23. „Siedmiokrotna kara” (w. 18) – por. 21.24.28; siódemka jako symbol pełni i nadmiaru zob. Rdz 4,15.24; Lb 23,1; Mt 18,21-22; susza (w. 19) – por. Pwt 28,23; Ez 33,28; głód (w. 20) –

plonu, a drzewo na ziemi nie da owoców.²¹ Jeżeli nadal będziecie postępować przeciwko Mnie i nie zechcecie Mnie słuchać, zesłę na was siedmiokrotne kary za wasze grzechy:²² zesłę na was dzikie zwierzęta, które pożrą wasze dzieci, zniszczą bydło, zmniejszą zaludnienie, tak że wasze drogi opustoszeją.²³ Jeżeli i wtedy nie poprawicie się i będziecie postępować przeciwko Mnie,²⁴ to i Ja postąpię wam na przekór i będę was karał siedmiokrotnie za wasze grzechy.²⁵ Zesłę na was miecz, który się pomści za złamanie przymierza. Jeżeli wtedy schronicie się do miast, zesłę zarazę pomiędzy was, tak że wpadniecie w ręce nieprzyjaciół.²⁶ Rozbiję wam podporę chleba, tak że dziesięć kobiet będzie piec chleb w jednym piecu. Będą wam wydzielać chleb na wagę, tak że jedząc nie będziecie syci.²⁷ Jeżeli i wtedy nie będziecie Mi posłuszni i będziecie postępować Mi na przekór,²⁸ to i Ja z gniewem wystąpię przeciwko wam i zesłę na was siedmiokrotne kary za wasze grzechy.²⁹ Będziecie

26,22 Ez 5,17; 14,15

26,25 Ez 21,14-22

26,26 Iz 3,1; 4,1

26,29 Jr 19,9; Lm 2,20; 4,10; Ez 5,10

por. Pwt 28,18a. Dzikie zwierzęta przeciw ludziom i bydłu (w. 22) – por. Pwt 32,24; 2 Krl 17,25-26; Ez 5,17; 14,15. Wojna z oblężeniem (ww. 23-26): pomstą za złamanie przymierza będzie triada nieszczęść, czyli miecz, głód i zaraza (por. Jr 14,12; 21,9; 24,10; 27,8.13; 29,17-18; 32,24.36; 38,2; 42,17.22; 44,13; Ez 6,11; 7,15; 12,16; zaraza, miecz i głód – Jr 21,7; miecz, zaraza i głód – Jr 34,17; miecz, głód, dzikie zwierzęta i zaraza – Ez 14,21). Zostanie złamana „podpora chleba”, tj. drąg, na którym zawieszają się okrągłe chleby dla ochrony przed myszami (por. Ez 4,16; 5,16; 14,13; Ps 105,16). Zagłada i wygnanie z podtekstem historycznym zburzenia Jerozolimy w 586 roku i sytuacji niewoli. Za tę katastrofę narodową będzie jednak winien sam Izrael łamiący przymierze. Głód oblężonych (w. 29) prowadzi do kanibalizmu (por. Pwt 28,53-57; 2 Krl 6,28-29; Jr 19,9; Ez 5,10; Lm 2,20; 4,10; Ba 2,3). Wyżyny kultowe (*bamah* ok. 80 razy w 1-2 Krl i 2 Krn), dziedzictwo po Kananejczykach, będą sprofanowane trupami Izraelitów. I na odwrót, Izraelici będą zbrukani przez „trupy bożków”, czyli potłuczone posągi, nieczyste i wzgardzone przez Boga. Ze względu na liczbę mnogą „miejsca święte” (53 rękopisy czytają *miqdaškem* – „wasza

jedli ciało synów i córek waszych.³⁰ Zniszczę wasze wyżyny słoneczne, rozbiję wasze stele, rzucę wasze trupy na trupy waszych bożków, będę się brzydzić wami.³¹ Zamienię w ruiny wasze miasta, spustoszę wasze miejsca święte, nie będę wchłaniał przyjemnej woni waszych ofiar.³² Ja sam spustoszę ziemię, tak że będą się zdumiewać wasi wrogowie, którzy ją wezmą w posiadanie.³³ Was samych rozproszę między narodami, dobędę za wami miecza, ziemia wasza będzie spustoszona, miasta wasze zburzone.³⁴ Wtedy ziemia będzie obchodzić swoje szabaty przez wszystkie dni swego spustoszenia, a wy będziecie w kraju nieprzyjaciół. Wtedy ziemia będzie odpoczywać i obchodzić swoje szabaty.³⁵ Przez wszystkie dni swego spustoszenia będzie obchodzić szabat, którego nie obchodziła w latach szabatowych, kiedy w niej mieszkaliście.³⁶ Co się zaś tyczy tych, co pozostaną, ześlę do ich serc lęklliwość w ziemi nieprzyjaciół, będzie ich ścigać szmer unoszonego wiatrem liścia, będą uciekać jak od miecza, będą padać nawet wtedy, kiedy nikt nie będzie ich ścigał.³⁷ Będą się przewracać jeden na drugiego, jak gdyby przed mieczem, chociaż nikt nie będzie ich ścigał. Nie będziecie mogli ostać się przed nieprzyjaciółmi.³⁸ Zginiecie między narodami, pochłonie was ziemia nieprzyjacielska.³⁹ A ci, którzy pozostaną z was, zgniją z powodu swego przestępstwa

26,30 2 Krn 14,4; Ez 6,3

26,33 Prz 10,30; Iz 1,7; Jr 34,22

26,34 2 Krn 36,21

26,36 Ez 21,12

26,39 Ez 4,17

świątynia”) datowano ten tekst przed centralizacją kultu Jozjasza; zob. jednak paralelę Ez 21,7. „Nie będę już wachał” – por. Iz 1,11-15 oraz komentarz do 1,9. Wzmianka o „rozproszeniu” (w. 33) – por. Pwt 28,36-37.63b.64. Wyraźna aluzja do deportacji babilońskich i do Żydów diaspory egipskiej (por. Jr 44,1). Łamanie szabatów (ww. 34-35) jest przyczyną niewoli także według 2 Krn 36,21. O karach za złamanie przymierza (ww. 36-38) por. Pwt 28,65-67.

8.5.4. Nawrócenie i przebaczenie (26,39-45)

Cykl plag kończy się w Wj 14,26-31 zniszczeniem wojska egipskiego, w Prawie świętości natomiast – zapowiedzią przebaczenia (podobnie w liturgii

w ziemiach nieprzyjacielskich, z powodu przestępstw swoich przodków zgniją, tak jak i oni. ⁴⁰ Wtedy uznają przestępstwo swoje i przestępstwo swoich przodków, to jest zdradę, którą popełnili względem Mnie, i to, że postępowali przeciwko Mnie, ⁴¹ wskutek czego Ja postępowalem na przekór im i zaprowadziłem ich do kraju nieprzyjacielskiego, ażeby upokorzyło się ich nie obrzezane serce i ażeby zapłacili za swoje przestępstwo. ⁴² Wtedy przypomnę sobie moje przymierze z Jakubem, przymierze z Izaakiem i przymierze z Abrahamem. Przypomnę sobie o tym i przypomnę o kraju. ⁴³ Ale przedtem ziemia będzie opuszczona przez nich i będzie spłacać swoje szabaty przez to, że będzie spustoszona z ich winy, a oni będą spłacać swoje przestępstwo, ponieważ odrzucili moje wyroki i brzydzili się moimi ustawami. ⁴⁴ Jednakże nawet wtedy, kiedy będę w kraju nieprzyjacielskim, nie odrzucę ich i nie będę się brzydził nimi do tego stopnia, żeby ich całkowicie zniszczyć i zerwać moje przymierze z nimi, bo Ja jestem Pan, ich Bóg. ⁴⁵ Przypomnę sobie na ich korzyść o przymierzu z ich przodkami, kiedy wyprowadziłem ich z ziemi egipskiej na oczach narodów, abym był ich Bogiem. Ja jestem Pan!” ⁴⁶ To są ustawy, wyroki i prawa, które Pan ustanowił między sobą a Izraelitami na górze Synaj za pośrednictwem Mojżesza.

26,41 Iz 40,2; Jr 4,4; 9,25; Dz 7,51

26,42 Rdz 17,1-14; 26,3-4; 28,13-22; Łk 1,72-73

26,44 Lm 3,22-23.31-32; 5,21-22

26,45 11,45; 22,33; 25,38; Jr 11,4; 24,7

pokutnej po niewoli Ne 9,6-37; por. Ps 78; 106). Izrael uzna i wyzna swe winy (w. 40). Przymierze synajskie opiera się na posłuszeństwie prawu, toteż grzechy Izraela muszą być pomszczone przez Jahwe, „Boga zazdrosnego” (por. Wj 20,5; Pwt 5,9); nie przemogą jednak Jahwe jako „Boga miłosiernego” (por. Wj 20,6; Pwt 5,10), który ofiarował patriarchom swą miłość bezwarunkowo na wieki (por. Rdz 17,4-8; Wj 6,2b-8). Sprofanowane szabaty (por. Ez 20,12-13.16.20-21.24) zostaną naprawione podczas niewoli (w. 43) i w ten sposób grzechy będą odpuszczone (w. 41b). Pomimo wygnania i sprawiedliwej kary, Izrael nie jest ostatecznie zgubiony, gdyż Jahwe pamięta o swoim przymierzu i o swej ziemi (w. 42).

27 ¹ Tak oto przemówił Pan do Mojżesza: ² „Mów do synów Izraela i powiedz im: Jeżeli kto chce się uiszczyć ze ślubu, według twojej oceny dotyczącego jakiejś osoby wobec Pana, ³ tak będziesz oceniał: jeżeli chodzi o mężczyznę w wieku od dwudziestu do sześćdziesięciu lat, to będzie on oceniony na pięćdziesiąt sykli srebra według wagi przybytku. ⁴ Jeżeli chodzi o kobietę, to będzie ona oceniona na trzydzieści sykli. ⁵ Jeżeli chodzi o młodzież w wieku od pięciu do dwudziestu lat, to chłopiec będzie oceniony na dwadzieścia sykli, a dziewczyna na dziesięć sykli. ⁶ Jeżeli chodzi o dzieci w wieku od jednego miesiąca do pięciu lat, to chłopiec będzie oceniony na pięć sykli srebra, a dziewczynka na trzy sykle srebra. ⁷ Jeżeli chodzi o ludzi starszych w wieku od sześćdziesięciu lat wzwyż, to mężczyzna będzie oceniony na piętnaście sykli, a kobieta na dziesięć sykli. ⁸ Jeżeli jednak ktoś jest tak ubogi, że nie może spłacić według twego oszacowania, to postawi osobę ślubowaną przed kapła-

8.6. Spłata ślubów i dziesięcin (27,1-34)

Dodatek do Prawa świętości, który umożliwia, zgodnie z późną praktyką, zamianę na pieniądze zobowiązań płynących ze ślubów. Do pierwotnego tekstu praw dodatkowych (ww. 1-25.29) włączono z czasem dalsze uzupełnienia (ww. 26-35). Tekst masorecki ma stale *’erkeka* z mylącym sufiksem na określenie „zwykłej ceny” (w. 2), „ceny szacunkowej” (ww. 3-8.13.15-19.23.27) i „oszacowania” (ww. 12.25).

8.6.1. Oszacowanie ludzi (27,1-8)

W wczesnym Izraelu ślub osoby był równoznaczny z ofiarą ludzką (por. Sdz 11,29-40); wkrótce jednak ofiary z ludzi zastąpiono ofiarami ze zwierząt (por. Rdz 22,13). Na podstawie złożonego ślubu można było ofiarować człowieka na służbę kultową w świątyni (por. 1 Sm 1,11.23-28) albo też wykupić go, podobnie jak pierworodnego (por. Wj 13,13), płacąc za niego cenę szacunkową (por. 2 Krl 12,5-6). Było to oczywiście w świątyni po niewoli, kiedy to świeccy nie mogli już podejmować czynności kultowych. Cena szacunkowa człowieka zależała od jego zdolności do pracy, toteż różniła się w zależności od wieku i płci. Dokładna wartość sykla (11,424 g) nie da się określić (według 5,15 baran kosztował dwa sykle). Dla ubogich stosowano niższe ceny, zależnie od oceny kapłana (por. regulacje szczegółowe 1,14-17; 5,7-13; 12,8; 14,21-32).

nem, a ten ją oszacuje. Według możności tego, który ślubował, kapłan ją oszacuje.⁹ Jeżeli chodzi o bydłęta, które są składane w darze dla Pana, to wszystko z nich, co jest złożone w darze dla Pana, będzie rzeczą świętą.¹⁰ Nie wolno ich zamieniać, nie wolno ich zastępować innym bydłębami, ani lepszego gorszym, ani gorszego lepszym. Jeżeli zaś kto zechce taką zamianę uczynić, to jedno i drugie bydłę będzie rzeczą świętą.¹¹ Jeżeli chodzi o bydłę nieczyste, takie, które nie bywa składane w darze dla Pana, to postawią to bydłę przed kapłanem,¹² a kapłan je oszacuje według tego, czy będzie dobre, czy marne. Taka będzie jego wartość, jak oszacuje je kapłan.¹³ Jeżeli ofiarodawca chce je wykupić, to doda piątą część do jego oszacowania.¹⁴ Jeżeli kto poświęci swój dom dla Pana jako rzecz świętą, to kapłan oszacuje ten dom według tego, czy jest dobry, czy marny. Jak kapłan go oszacuje, taka będzie jego wartość.¹⁵ Jeżeli zaś ofiarodawca zechce wykupić ten dom, doda do jego oszacowania jedną piątą i dom będzie jego.¹⁶ Jeżeli kto poświęci dla Pana część swej dziedzicznej posiadłości, to twoje oszacowanie jej będzie zależne od ilości ziarna używanego na siew – jeden chomer jęczmienia będzie się

8.6.2. Oszacowanie bydła (27,9-13)

Zwierzęta ofiarne (1,2) stawaly się święte przez ślubowanie, które unieвозмоżliwiało późniejszą zamianę; gdyby jednak do takiej próby doszło, obydwa zwierzęta należały do świątyni. W wypadku zwierzęcia nieczystego, którego nie można było oddać na ofiarę, należało uiścić cenę szacunkową (por. podobne ustalenia o pierwородnych w ww. 26-27; Wj 13,12-13; Lb 18,15-17). W wypadku wykupu należało dopłacić 20%, może jako taksę za cofnięcie ślubu (także w innych wypadkach jedna piąta ceny była wymagana jako odszkodowanie dodatkowe (15.19.27; 5,16.24; 22,14).

8.6.3. Oszacowanie domów (27,14-15)

Ślubowanie nie uświęcało domu ani nieczystego zwierzęcia; można więc było je zastąpić wpłatą na rzecz świątyni albo wykupić z dopłatą 20%.

8.6.4. Oszacowanie gruntu (27,16-24)

Przy ślubowaniu gruntu należało rozróżnić, czy był to grunt dziedziczny (ww. 16-21), czy zakupiony (ww. 22-24). Wartość szacunkową pola

równał pięćdziesięciu syklom srebra. ¹⁷ Jeżeli poświęci swój grunt w roku jubileuszowym, oszacowanie twoje będzie w mocy. ¹⁸ Jeżeli zaś poświęci swój grunt po roku jubileuszowym, to kapłan obliczy sumę pieniędzy według lat, które pozostają do następnego roku jubileuszowego i odpowiednio obniży oszacowanie. ¹⁹ Jeżeli ofiarodawca zechce wykupić swój grunt, to doda do twego oszacowania jedną piątą, i grunt wróci do niego. ²⁰ Jeżeli jednak nie wykupi gruntu i jeżeli ten grunt będzie sprzedany innemu człowiekowi, to nie będzie mógł być wykupiony. ²¹ Kiedy grunt stanie się wolny w roku jubileuszowym, będzie należał do Pana jako rzecz święta, jako pole pod klątwą. Stanie się on posiadłością kapłana. ²² Jeżeli zaś kto poświęci Pana grunt kupiony, który nie należy do jego dziedzicznej posiadłości, ²³ to kapłan obliczy wysokość oszacowania aż do roku jubileuszowego, a ofiarodawca odda jeszcze tego samego dnia Panu sumę oszacowania jako rzecz świętą. ²⁴ W roku jubileuszowym grunt wróci do tego, od kogo był kupiony, czyją był dziedziczną posiadłością. ²⁵ Każde twoje oszacowanie będzie dokonywane na podstawie sykla przybytku. Jeden sykl równa się dwudziestu gerom.

27,25 Lb 3,47; Ez 45,12

dziedzicznego obliczano według ziarna zasianego, a nie zebranego; wyceniano przy tym powierzchnię, do której obsiania potrzebny był *chomer* (394 litry) jęczmienia, na 50 sykli (w. 16). Zależność od roku jubileuszowego (ww. 17-18) wskazuje, że umowa opiewała na 50 lat, tj. po sykle rocznie. Przy cofnięciu ślubów wpłacano dodatkowych 20%. W porównaniu z ceną dwóch sykli za barana (por. 5,16) i pół sykla pogłównego (por. Wj 30,13), cena wykupu wydaje się niezwykle niska. Jednak ustalenia te wiążą się zapewne z zadłużeniem: dłużnik mógł strzec swej własności przed niemilosiernym wierzycielem za pomocą ślubu. Jeśli prawo wykupu nie wystarczało i pole kupił ktoś obcy, to należało ono do kapłana (ww. 20-21) od roku jubileuszowego, jako własność Jahwe, wyłączona z używania świeckiego. Pole nabyte przez zakup od prawnego dziedzica mogło być przedmiotem ślubu; jego cenę szacunkową należało wpłacić w świątyni, a roku jubileuszowym musiało ono wrócić do pierwotnego właściciela (ww. 22-24; por. 25,23.28).

²⁶ Jednak nikt nie będzie poświęcał Panu pierwородnego bydłęcia. Bo ono już wcześniej należało do Pana. Czy to jest cielec, czy to jest baran, należy on do Pana. ²⁷ Jeżeli chodzi o bydłę nieczyste, to można je wykupić za sumę twego oszacowania, dodając do niej jedną piątą. Jeżeli nie będzie wykupione, to będzie sprzedane według sumy twego oszacowania. ²⁸ Jeżeli kto poświęci co ze swej własności dla Pana jako klątwe: człowieka, bydłę albo część gruntu dziedzicznego – to ta rzecz nie będzie sprzedana ani wykupiona. Każda klątwa jest rzeczą najświętszą dla Pana. ²⁹ Żaden człowiek, który jest poświęcony dla Pana jako klątwa, nie może być wykupiony. Musi on być zabity. ³⁰ Każda dziesięcina z ziemi, z zasiewu ziemi albo z owoców drzewa należy do Pana, jest rzeczą poświęconą dla Pana. ³¹ Jeżeli kto chce wykupić część

27,26 Wj 13,1-2.11-16; 22,28-29

27,28 Lb 18,14

27,30 Lb 18,21; Pwt 14,22-29

8.6.5. Przypadki szczególne (27,26-33)

Pierwородny płód człowieka czy bydłęcia poświęcano pierwotnie dla Jahwe (Wj 13,2; 34,19; Lb 3,13; Pwt 15,19). Zwierzęta czyste należało złożyć w ofierze (Lb 18,17), nieczyste zaś „wykupić” (Lb 18,15), zastępując je kozą lub owcą (Wj 13,13; 34,20). Później zastąpiono wykup przez zapłatę wartości szacunkowej z dodatkiem 20% albo przez sprzedaż zwierzęcia kapłanowi. Absolutne poświęcenie dla Jahwe (ww. 28-29) dokonywało się przez klątwe (*cherem*). Rzecz poświęcona w ten sposób stawała się „bardzo święta”; nie mogła być wykupiona i należała na zawsze do Jahwe, tj. do kapłanów (por. Lb 18,14; Ez 44,29). Zgodnie z dawnym zwyczajem Izraelici poświęcali jeńców wojennych i cały łup jako *cherem* dla Jahwe: ludzi należało zabić, a dobra materialne zniszczyć (por. Lb 21,1-3; Joz 6,21; Sdz 1,17; 1 Sm 15,3-9). Zasada ta została tu powtórzona, jednak po niewoli babilońskiej zamiast zabijać ludzi, pozbawiano ich tylko dobytku (Ezd 10,8). Własnością Jahwe nie podlegającą ślubowaniu było 10% dochodu z roli i bydła; dziesięcina ta pokrywała potrzeby lewitów i ubogich (Lb 18,21,24; Pwt 26,12). Zawsze był możliwy wykup tej dziesięciny przez wpłatę jej wartości szacunkowej z dodaniem 20%. Przy dziesięcinie z czystych zwierząt (por. Rdz 14,20; 28,20-22; 2 Krn 31,6) nie można było dokonywać wyboru ani zamiany; gdyby miało to miejsce, oba zwierzęta miały należeć do świątyni. Zakończenie (w. 34) wiąże przepisy uzupełniające z prawodawstwem synajskim.

swjej dziesięciny, to doda do niej jedną piątą.³² Każda dziesięcina z bydła większego lub mniejszego, które przechodzi pod laską pasterską, jest rzeczą poświęconą dla Pana.³³ Nie będzie się rozróżniać, co jest dobre, a co marne, nie będzie się robić żadnej zamiany. Jeżeli jednak kto uczyni zamianę, to oba bydłeta – i jedno, i drugie – będą rzeczą poświęconą dla Pana. Nie mogą być wykupione”.³⁴ To są przykazania, które Pan dał Mojżeszowi na górze Synaj dla Izraelitów.

37,32 Jr 33,13

Literatura

1. Komentarze (wybór)

- Balentine S.B., *Leviticus* (Interpretation. A Bible Commentary for Teaching and Preaching; Louisville: Westminster John Knox Press 2003).
- Deiana G., *Levitico. Nuova versione, introduzione e commento* (I Libri Biblici. Primo Testamento 3; Milano: Paoline Editoriale Libri 2005).
- Gerstenberger E.S., *Leviticus. A Commentary* (The Old Testament Library; Louisville: Westminster John Knox Press 1996).
- Hartley J.E., *Leviticus* (Word Biblical Commentary 4; Dallas: World Publishing 1992).
- Kornfeld W., *Levitikus*, wyd. 2 (Die Neue Echter Bibel 6; Würzburg: Echter Verlag 1986).
- Łach S., *Księga Kapłańska. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz ekskursy* (Pismo Święte Starego Testamentu 2/1; Poznań: Pallottinum 1970).
- Milgrom J., *Leviticus. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Bible 3, 3A, 3B; New York: Doubleday Publishing 1991-2000).
- Rendtorff R., *Levitikus* (Biblischer Kommentar Alte Testament 3/1-3; Neukirchen – Vluyn: Neukirchner Verlag 1985).
- Rooker M., *Leviticus* (The New American Commentary 3A; Nashville: Broadman & Holman Publishers 2000).
- Tronina A., *Księga Kapłańska* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament 3; Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2006).
- Wenham G.J., *The Book of Leviticus* (New International Commentary on the Old Testament 3; Grand Rapids: William Eerdmans Publishing Company 1979).

2. Opracowania (wybór)

- Blum E., *Studien zur Komposition des Pentateuch* (Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 189; Berlin: De Gruyter 1990).
- Brzegowy T., „Księga Kapłańska”, *Pięcioksiąg Mojżesza*, wyd. 3 (Academica 27; Tarnów: Biblos 1998) 90-97.
- Jaruzelska I., *Własność w prawie biblijnym* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1992).
- Lemański J., *Pięcioksiąg dzisiaj* (Studia Biblica 4; Kielce: Instytut Teologii Biblijnej Verbum 2002).
- Majewski M., *Pięcioksiąg odczytany na nowo. Przesłanie autora kapłańskiego (P) i jego wpływ na powstanie Pięcioksięgu* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII 2018).
- Pindel R., *Kapłaństwo w Biblii* (Biblia dla Wszystkich; Kraków: Krakowski Zespół Biblistów 1992).
- Rendtorff R., *Theologie des Alten Testament. Ein kanonischer Entwurf. I. Kanonische Grundlegung* (Neukirchen – Vluyn: Neukirchner Verlag 1998).
- Strzałkowska B., *Rozporządzenia dotyczące kobiet w Kpł 15* (Rozprawy i Studia Biblijne 20; Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio” 2006).
- Tronina A., „Stan badań nad Księgą Kapłańską”, *Roczniki Teologiczne* 50/1 (2003) 15-28.
- Wypych S., „Służba Boża i świętość ludu (Księga Kapłańska)”, *Pięcioksiąg* (Wprowadzenie w Myśl i Wezwanie Ksiąg Biblijnych 1; Warszawa: ATK 1987) 120-143.
- Wypych S., „Księga Kapłańska”, *Wstęp do Starego Testamentu* (red. L. Stachowiak) (Wstęp do Pisma Świętego 2; Poznań: Pallottinum 1990) 119-126.

Spis treści

Wstęp krytyczno-teologiczny	5
1. Księga Kapłańska w kontekście Pięcioksięgu	5
2. Tekst	6
3. Struktura	7
4. Treść	8
5. Teologia	11
6. Wirkungsgeschichte	15
Księga Kapłańska	19
1. Przepisy ofiarnicze dla ludu (1–5)	19
1.1. Ofiary całopalenia (1,1-17)	20
1.2. Ofiary pokarmowe (2,1-16)	23
1.3. Ofiary zjednoczenia (3,1-17)	25
1.4. Ofiary za grzech (4,1–5,13)	27
1.5. Ofiara zadośćuczynienia za wykroczenie sakralne (5,14-19) ...	34
1.6. Ofiara zadośćuczynienia za wykroczenie przeciwko wspólnocie (5,20-26)	35
2. Przepisy ofiarnicze dla kapłanów (6–7)	36
2.1. Ofiary całopalenia (6,1-6)	36
2.2. Ofiara pokarmowa (6,7-11)	37
2.3. Ofiara podczas święceń kapłańskich (6,12-16)	37
2.4. Ofiara za grzech (6,17-23)	38
2.5. Ofiara zadośćuczynienia (7,1-10)	39
2.6. Ofiara zjednoczenia (7,11-21)	40
2.7. Zakaz spożywania tłuszczu i krwi (7,22-27)	42
2.8. Ofiary darowane (7,28-38)	42

3.	Prawa kapłańskie (8–10)	43
3.1.	Święcenia kapłańskie (8,1-36)	44
3.2.	Ofiara przy święceniach arcykapłana (9,1-24)	49
3.3.	Rola kapłanów w kulcie Izraela (10,1-20)	51
4.	Prawa czystości rytualnej (11–15)	54
4.1.	Czyste i nieczyste zwierzęta (11,1-47)	55
4.2.	Oczyszczenie położnicy (12,1-8)	60
4.3.	Przepisy dotyczące trądu (13-14)	62
4.3.1.	Trąd u ludzi (13,1-46)	62
4.3.2.	Trąd na ubraniu (13,47-59)	66
4.3.3.	Ryty oczyszczenia po uzdrowieniu z trądu (14,1-32)	67
4.4.	Nieczystość u mężczyzn (15,1-18)	72
4.5.	Nieczystość u kobiet (15,19-33)	74
5.	Krew prześlągania (16–17)	76
5.1.	Rytuł Dnia Pojednania (16,1-34)	76
5.2.	Ubój rytualny i zakaz krwi (17,1-16)	81
6.	Reguły życia społecznego (18–20)	83
6.1.	Zakazy seksualne (18,1-30)	84
6.1.1.	Wprowadzenie (18,1-5)	84
6.1.2.	Rozpusta wśród krewnych (18,6-18)	85
6.1.3.	Inne nadużycia seksualne (18,19-23)	86
6.1.4.	Końcowe napomnienie (18,24-30)	87
6.2.	Styl życia w świętości (19,1-37)	88
6.2.1.	Wprowadzenie (19,1-2)	88
6.2.2.	Cześć dla rodziców (19,3-4)	89
6.2.3.	Właściwa postawa wobec ofiar zjednoczenia (19,5-8)	89
6.2.4.	Zakaz zbierania pokłosa (19,9-10)	89
6.2.5.	Postawa społeczna i miłość bliźniego (19,11-18)	90
6.2.6.	Zakaz łączenia gatunków (19,19)	91
6.2.7.	Współżycie z obcą konkubina (19,20-22)	92
6.2.8.	Pierwociny (19,23-25)	92
6.2.9.	Zakaz obcych kultów (19,26-31)	92
6.2.10.	Szacunek dla starości (19,32)	93
6.2.11.	Postawa wobec obcych (19,33-34)	94
6.2.12.	Oszustwa (19,35-36)	94
6.3.	Kary za naruszenie świętości życia (20,1-27)	94

6.3.1. Ofiara z dzieci (20,1-5)	95
6.3.2. Wywoływanie duchów i czary (20,6-8)	96
6.3.3. Przekleństwo rodziców (20,9)	96
6.3.4. Cudzołóstwo i wykroczenia seksualne (20,10-21)	97
6.3.5. Końcowe napomnienie (20,22-26)	98
7. Świętość kapłanów i ofiar (21–22)	99
7.1. Przepisy dla kapłanów (21,1-24)	99
7.1.1. Pogrzeb krewnych (21,1-6)	100
7.1.2. Przeszkody małżeńskie dla kapłana (21,7-8)	101
7.1.3. Kara za niemoralność córki kapłańskiej (21,9)	101
7.1.4. Postawa arcykapłana wobec zmarłych (21,10-12)	101
7.1.5. Przeszkody dla arcykapłana (21,13-15)	102
7.1.6. Przeszkody cielesne do urzędu kapłańskiego (21,16-23) ..	102
7.1.7. Podsumowanie rozdziału (21,24)	103
7.2. Święte ofiary (22,1-33)	103
7.2.1. Wykluczenie kapłanów od spożywania i składania ofiar (22,1-9)	104
7.2.2. Wykluczenie świeckich od spożywania darów ofiarnych (22,10-16)	104
7.2.3. Przydatność zwierząt ofiarnych (22,17-25)	105
7.2.4. Przepisy szczegółowe co do ofiar zwierzęcych (22,26-30)	106
7.2.5. Końcowe napomnienie (22,31-33)	107
8. Konsekracja czasu. Święte spotkania (23–27)	107
8.1. Szabat i kalendarz świąteczny (23,1-44)	107
8.1.1. Wprowadzenie (23,1-2)	108
8.1.2. Szabat (23,3)	108
8.1.3. Pascha i Święto Przaśników (23,4-8)	108
8.1.4. Pierwociny (23,9-14)	109
8.1.5. Święto Tygodni, czyli Pięćdziesiątnica (23,15-22)	110
8.1.6. Nowy Rok (23,23-25)	111
8.1.7. Dzień Pojednania (23,26-32)	111
8.1.8. Święto Namiotów (23,33-36)	112
8.1.9. Przepisy szczegółowe na Święto Namiotów (23,39-44) ..	113
8.2. Przepisy szczegółowe: świecznik i chleby pokładne (24,1-9) ..	114
8.3. Zniewaga imienia Bożego (24,10-23)	115
8.4. Rok szabatowy i rok jubileuszowy (25,1-55)	116

8.4.1. Rok odpoczynku ziemi (25,2-7)	116
8.4.2. Rok jubileuszowy (25,8-31)	117
8.4.3. Szczególne prawa lewitów (25,32-34)	120
8.4.4. Stosunki społeczne (25,35-38)	120
8.4.5. Uwolnienie niewolników izraelskich (25,39-43)	121
8.4.6. Niewolnicy z obcych narodów (25,44-46)	122
8.4.7. Prawo wykupu niewolników izraelskich od obcych (25,47-54)	122
8.4.8. Końcowe uzasadnienie (25,55)	123
8.5. Błogosławieństwo i przekleństwo (26,1-46)	123
8.5.1. Podstawowe wymagania Boże (26,1-2)	123
8.5.2. Obietnice błogosławieństwa za wierność (26,3-13)	124
8.5.3. Groźba kar i przekleństwa za nieposłuszeństwo (26,14-38)	125
8.5.4. Nawrócenie i przebaczenie (26,39-45)	127
8.6. Spłata ślubów i dziesięcin (27,1-34)	129
8.6.1. Oszacowanie ludzi (27,1-8)	129
8.6.2. Oszacowanie bydła (27,9-13)	130
8.6.3. Oszacowanie domów (27,14-15)	130
8.6.4. Oszacowanie gruntu (27,16-24)	130
8.6.5. Przypadki szczególne (27,26-33)	131
Literatura	135